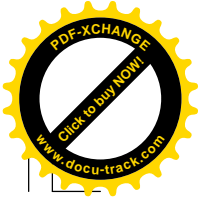
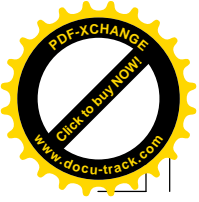

РОЗДІЛ I

АВТЕНТИЧНІ АКТИ ТА
ДОКУМЕНТИ, ЯКІ ЗБЕРЕГЛИСЯ В
ОРИГІНАЛАХ І СПИСКАХ
ОРИГІНАЛІВ

ВСТУПНІ УВАГИ

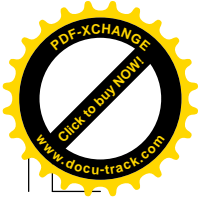
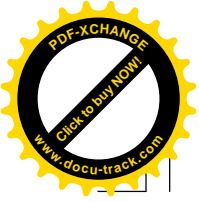
Традиційно історіографи дипломатики відносять до найвагоміших за значенням ті акти та документи, які збереглися в оригіналах. І це зрозуміло. Вони є прямими матеріальними та духовними свідками часу, в якому створювалися, а при збереженні усіх своїх зовнішніх і внутрішніх ознак,— й епохи. Водночас ці документи відображають рівень культури інституцій, у яких вони створювалися, ініціативу різних осіб, які їх створювали, а головне — факт потреби в появі документа як суспільно-культурного явища.

До розділу увійшли документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV ст., що збереглися переважно в оригіналах. Три з них дійшли до нас у списках (I, № 2—3, 6). Однак, незважаючи на те, що у перших повністю або майже повністю збереглися власні зовнішні ознаки (наприклад, у деяких втрачені тільки печатки), а у других лише внутрішні, їх достовірність не підлягає сумніву.

На жаль, названих актів і документів для часу функціонування Галицько-Волинського князівства збереглося небагато. Якщо їх кількість за той час порівнювати з кількістю документів із таких країн, як Чехія, Угорщина, Краківське чи Мазовецьке князівства, то їх відсоток порівняно незначний. Відносимо до цього розділу 14 документів. Вони частково створювалися у другій половині XIII ст., більшість — у першій половині XIV ст. Писані у різних місцевостях князівства (Володимирі, Львові, Перемишлі та ін.), давньоукраїнською і латинською діловими мовами. Репрезентовані державними, переважно князівськими, старостинськими та міськими канцеляріями Галицько-Волинського князівства, а також управами міст (I, № 1, 7).

До розділу увійшли документи, що створювалися у князівських канцеляріях спадкових князів: Лева (Лева Даниловича) — I, № 2—3; Андрія і Лева Юрійовичів — I, № 4; Андрія Юрійовича — I, № 5—6; Юрія Тройденовича — I, № 8—12 та князів Кейс-

тута і Любарта (остання грамота видана у Бересті чи Луцьку — I, № 14); у старостинських — березьким старостою (наджупаном) Григорієм на Закарпатті і „старостою землі Русі“ Дядьком (Дедьком) — I, № 1, 13; у міських — канцелярією міста Володимира — I, № 7 (див. Табл.).

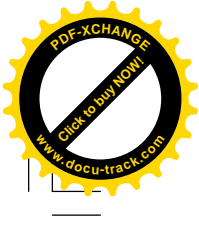
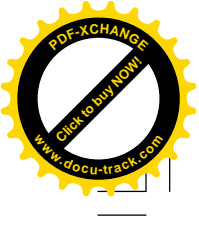
Перелік документів розпочинається грамотою березького старости (наджупана) Григорія, створеною і виданою 1 травня 1299 р. у Лупрет-Нані — одному з містечок Березької столиці (жупи) Закарпаття, яке на той час належало до володінь князівства Лева Даниловича або було йому підпорядковане.

Іншим документом є дарча грамота князя Лева для „братинців“ з Литовської землі Тутенія і Монтсіка на село Добаневичі у Перемишльській волості з усіма належними до нього земельними угіддями, повинностями та правом „головиництва“. Цей документ не зберігся в оригіналі. Його текст відомий зі списку 1443 р., крім того, без дати. Ці та інші факти, зокрема не цілком зрозумілі на сьогодні елементи змісту, викликали в деяких дослідників певні застереження щодо його достовірності. Цьому насамперед сприяє брак розуміння відповідної реальної підстави для появи документа, непереконливість існування у князівстві на той час вотчинного (домініального) суду, констатація, що документ писаний начебто вульгарною мовою і т. ін. Однак наведені факти у світлі найновіших наукових спостережень аж ніяк не дають підстав уважати його неавтентичним (I, № 2).

Аналогічно слід трактувати й інший документ, писаний від імені князя Лева. Мається на увазі грамота князя про продаж, згідно з магдебурзьким правом, якомусь Іванові (Йоанові) вільництва в місті Перемишлі та кам'яної церкви св. Миколи. Оригінал документа також не зберігся. Відомий його список, датований 3 січня 1470 р., перекладений латинською мовою і внесений до актових книг Лави міста Перемишля. Документ також без дати, однак його достовірність, так само як і попереднього, нині не викликає сумнівів (I, № 3).

Застереження щодо неавтентичності документів (I, № 2, якоюсь мірою і I, № 3) викликане, очевидно, не так їх змістом і формою, як устійненою у літературі традицією і шаблоном у ставленні до документів, що писані від імені князя Лева чи Лева Даниловича, як фальсифікатів пізніших часів. Проблематичним

є, однак, те, що обидва писані від імені князя Лева (правда, невідомо якого — Лева Даниловича — діда, чи Лева Юрійовича — внука), отже, невідомо, хто є їх експонентом, відповідно, якою є їх реальна дата.

У розділі хронологічно розміщені три листи Андрія і Лева Юрійовичів (в одному з них вони експоненти):

1316 р., серпня 9. Володимир — від імені обох князів „усієї землі Русі, Галичини і Володимирщини“ Андрія та Лева Юрійовичів (I, № 4);

1320 р., серпня 27. Володимир — від імені князя „Володимирщини і володаря Русі“ Андрія Юрійовича (I, № 5);

1320 р., серпня 27. Володимир — від імені князя „володимирського і володаря землі Русі“ Андрія Юрійовича (I, № 6).

Листи адресовані Німецькому Ордену та купцям Кракова. Писані латинською мовою.

Окремо стоїть лист, писаний 3 травня 1324 р. радними та громадою міста Володимира до радних і громади міста Штральзунда з приводу перехоплення його „горожанами“ на Ругійському побережжі корабля зі сувоями сукна, які транспортували володимирські купці з Фландрії на Русь.

Продовжують список оригінальних документів Галицько-Волинського князівства п'ять листів-грамот, писаних від імені князя Юрія Тройденовича:

1325 р., [жовтень]. Володимир (I, № 8);

1327 р., березня 9. Володимир (I, № 9);

1334 р., лютого 11. Львів (I, № 10);

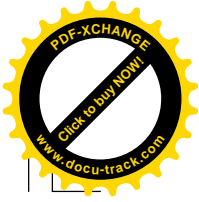
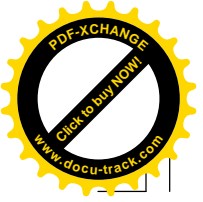
1335 р., жовтня 20. Володимир (I, № 11);

1339 р., січня 20. Володимир (I, № 12).

Чотири перших із них засвідчують міждержавні контакти князівства з Тевтонським Ордену, останній є дарчим документом, згідно з яким князівський слуга Бартко зі Сандомира отримує від князя Юрія Тройденовича вїтївство на магдебурзькому праві у місті Сяноці.

Завершують перелік автентичних документів, що збереглися в оригіналах і списках XV ст., лист „управителя або старости землі Русі“ Дмитра Дядька (Дедька) до магістрату та купецтва міста Торуня, датований 1341 р. (березень — не пізніше червня 27, у Львові), та лист литовського князя Кейстута і його брата, спадкоємця Волинської землі Любарта до торунських купців з дозволом вільно торгувати в Луцьку, дотримуючись

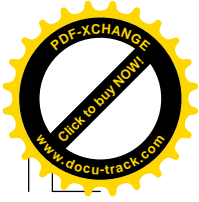
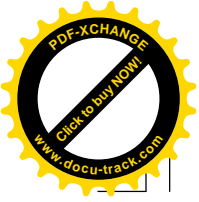

Документи князів, старост та міських громад містичів

Таблиця

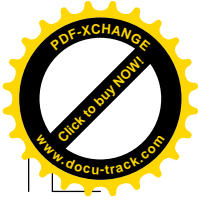
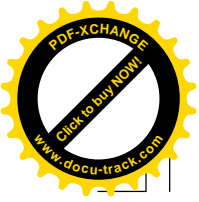

шляху переїзду через міста Дорогичин, Мельник і Берестя (див. Табл.).

Докладно не обговорюємо змісту перелічених документів (про кожний з них ідеться далі). Вони розкривають чимало ланок внутрішнього життя і зовнішніх контактів князівства. Домінантою тієї частини документів є зовнішні відносини і торговельні зв'язки між країнами, внутрішні стосуються дарування земель і маєтностей. Загалом документи, передусім з 20–40-х років XIV ст., свідчать про складну і нестійку ситуацію у князівстві, що формувалася унаслідок суперечностей між князівською владою і боярством, упередженого ставлення православної України Юрія Тройденевича до Польщі й католицизму. Незаперечним фактом є також те, що публіковані документи дають цінний матеріал для дослідження давньоукраїнської і латинської мов, які побутували в Україні, української середньовічної дипломатички, джерелознавства, а також таких спеціальних історичних дисциплін, як метрологія, сфрагістика (I, № 7–14) тощо.

Для публікованих документів характерна двояка будова — засвідчені різні формуляри, насамперед простий і класичний тричленний, часто нестандартне розміщення текстів клаузул. На той час існувала власна школа формування тексту документа, яка ґрунтувалася на давніх традиціях давньоруської документалістики та школи, що розвинулася під впливом західних дипломатичних практик. Це, зокрема, властиве першій половині XIV ст. (що нині має пряме підтвердження) і пов'язане чи не найбільше з політичною ситуацією у князівстві. На формування українського документа впливав документ тих країн, які безпосередньо контактували з Галичиною і Волинню. Йдеться, зрозуміло, про будову формулярів латиномовного документа. Однак чіткої відповіді на запитання, що найбільше спричинилося до створення власного давньоукраїнського латиномовного формуляра документа, сьогодні поки що, крім здогадок, немає. Очевидно, що на теренах князівства маємо справу з давньоукраїнським симбіозом латиномовного документа, що розвинувся під впливом угорської і німецької дипломатичних шкіл. Не обходилось тут без прямого чи опосередкованого, через Чехію і Польщу, впливу папської канцелярії. Однак впливати на це могли також канцелярії країн, які були у сфері візантійського впливу (Сербія, Семигороддя, Болгарія) і з якими князівство контактувало передусім у сфері церковного і культурного життя. Це дає змогу

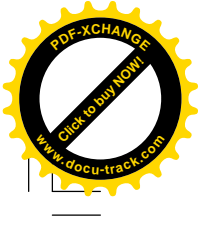

припускати, що князівські канцелярії могли володіти навіть власними формулярниками. Зауважимо, що як у першому випадку, коли йдеться про давньоукраїномовний документ, так і у другому — щодо латиномовного, простежується певна закономірність у розвитку структури документа, зокрема, уже для XIV ст. Відповідно іншим було й призначення документів: давньоукраїномовний використовувався для внутрішнього вжитку у князівстві (I, № 2—3), латиномовний — для зовнішніх контактів з іншими країнами Середньої і Західної Європи. Королівські, князівські та інші двори Європи на той час використовували в офіційному діловодстві тільки латинську мову. Аналіз формулярів документів (зрозуміло, в межах близьких у видовому значенні документів) дає змогу зауважити подібність, але не ідентичність їх будови (винятком є повторення формулярів у документах I, № 4 і 9). Кожна чи майже кожна канцелярія, принаймні князівських дворів, крім загальних засад, зберігала звичайно дрібну, свою специфіку в побудові документів. І це торкається не лише загальної географії (Галич, Берестя, Луцьк), але й часу появи документів. Галицько-волинський формуляр, незважаючи на консервативність розвитку у загальноєвропейському контексті, видозмінювався і модифікувався. Це має стосунок як до двочленного простого, так і до тричленного формуляра. Також простежуються відмінності у побудові клаузул найчастіше дарчих грамот, наприклад, канцелярії князів Лева і Юрія Тройденовича (грамота останнього з 1339 р. писана латинською мовою, див. I, № 2—3, 12), що, очевидно, пов'язане з традиціями різних дипломатичних шкіл і навиками писарів.

Водночас ці ж документи (передусім та їх частина, що збереглася в оригіналах) засвідчують такі невід'ємні елементи середньовічної дипломатики, як печатки. Серед них печатка князя Юрія Львовича, яку спадкували та використовували його сини, князі Андрій і Лев, а опісля і Юрій Тройденович (I, № 4, 8—12), печатка князя Лева Юрійовича (I, № 4), печатка радників і громади міста Володимира на Волині (I, № 7). Окремо репрезентовані печатки львівського воеводи Бориска (Бориса) Кракули (I, № 10), „правителя або старости землі Русі“ Дмитра Дядька (Дедька) (I, № 13) та ін. (Іл. 3—4, 7—12).

Документи, уміщені в розділі, — унікальні пам'ятки писемності. Їх зміст і форма творять вагомий причинок для розуміння і оцінки багатьох історичних реалій Галицько-Волинського князівства другої половини XIII — першої половини XIV ст.

№ 1

1299 р., травня 1. *Лупрет-Нана*.— Березький староста (наджупан) Григорій, діяльність якого підпорядковувалася князю Русі Левові Даниловичу, разом з чотирма суддями припиняє судові суперечки і примирює Софрона, Соломона, Степана та Зоварда, з одного боку, і синів Томи — з другого, застерігаючи, що на випадок, якщо якась зі сторін відновить суперечку, сплачуватиме грошову кару сто марок

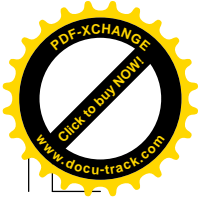
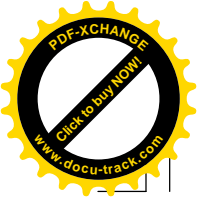
Документ відображає діяльність старост (наджупанів) у сфері судочинства (в оригіналі урядник князя Лева — „officialis Leu“), їх безпосередню чи опосередковану участь як зверхників в адміністративно-судовій владі на території однієї із закарпатських адміністративно-судових округ. Нині не відомо, чи у всіх випадках староста від свого імені тільки підтверджував рішення суду („чотирьох суддів“), що було його прямим обов’язком, чи це рішення і поява документа є процедурально спільним підсумковим актом виконавчої (судової) і адміністративно-розпорядчої (старостинської) влади у судових справах краю. Як свідчить клаузула *інституції* документа, у якій ім’я старости стоїть поряд із згадкою про суддів — „та четверо суддів від тутешньої знаті“ („et quat[t]uor iudices nobilium de eadem“), то треба вважати, про що, зрештою, свідчить давньоруська і загальноєвропейська традиція, що староста від імені князя брав безпосередню участь у судових розглядах справ. Подібна процедура судочинства і винесення рішень, спираючись на давні правові засади, мусила поширюватися на територію усього князівства. Документ відображає діяльність нижчої ланки адміністративно-судового чину з території, яка була підпорядкована князю Левові Даниловичу, і є єдиною пам’яткою цього ряду документів, що збереглися для XIII ст.

Документ належить до оригінальних. Засвідчує один із різновидів адміністративно-розпорядчих судових документів-рішень, що створювалися на рівні старостинського (для Закарпаття також „столичного“, „жупного“) уряду у Березькому старостві (жупі). Писаний від імені старости (наджупана) Григорія, який названий у документі „урядником князя Русі Лева“. Складений латинською мовою, готичним канцелярським мінускульним письмом на окремому пергаментному аркуші і засвідчений чотирма печатками.

У структурному значенні документ репрезентує зразок класичного формуляра нижчого адміністративно-судового уряду, складається з трьох частин, кожна з яких містить відповідні клаузули.

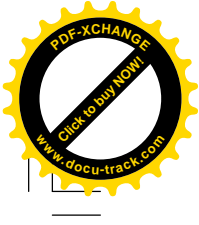
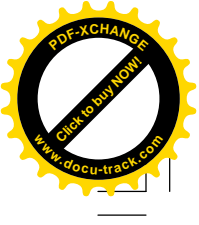
Вступний протокол формуляра представлений двома клаузулами. Перша з них — *інтитуляція* — „Ми Григорій, граф з Берегова, урядник князя Русі Лева, та четверо суддів від тутешньої знаті“ („Nos Gregorius, comes de Beregh, officialis Leu ducis Ruthenorum et quat[t]uor iudices nobilium de eadem“), вказує, з одного боку, на те, хто на той час був старостою „березької столиці“ на Закарпатті, з другого — підтверджує підпорядкування округи (жупи) у 1299 р. галицькому князю. А. С. Катона, публікуючи у 1793 р. документ, робить примітку: „[...] оскільки руський князь призначав урядовця, то, здається, що він [князь] володів землями в Угорщині, радше через графа Григорія управляв сусідньою частиною Русі...“ (Katona, t. VII, p. 1200). Адміністративний зв'язок Берегова з Галицьким князівством, правдоподібно, тривав до смерті Лева Даниловича або дещо пізніше. У грамоті того ж старости Григорія з 1307 р. уже немає покликання на ім'я галицьких князів. На остаточну втрату закарпатських володінь галицькими князями вказує грамота угорського короля Карла Роберта I Анжуйського з 1320 р. (Lehoczky, k. III, s. 88—91). У 1322 р. угорці здобули останній замок на Закарпатті, який утримувала галицька залога (Войтович. Удільні князівства..., с. 98). Як складова частина *вступного протоколу* виступає також клаузула *інскрипції*. Вона за смисловим навантаженням безособова: „Подаємо для пам'ятного запису“ („Damus pro memoria“). Формулювання обох клаузул і добір у них відповідної лексики не викликають застережень. Називання власного імені, звання, громадського становища проставлені згідно з реальними фактами і загальноприйнятими дипломатичними вимогами. Початковий зворот „Nos Gregorius“ нагадує у клаузулі *інтитуляції* радше західну форму титулятури.

Друга частина формуляра — *власне зміст*, представлена клаузулами *нарації* — відомостями про конкретну підставу видачі документа називанням імен людей, які „з'явилися“ перед експонентом „за добровільним бажанням і згодою обох сторін“ („spontaneaue voluntate, utrarumque partium compositiones“), та *диспозиції* — власне вираження волі експонента щодо юридичного акта. Уміщена в документі також клаузула *санкції*. Вона вказує на засіб, який буде застосовано на випадок порушення волі експонента, а саме, що у разі відновлення суперечки сторона „повинна сплатити сто марок“ („centum marcas soluere teneantur“).

Закінчення (третя частина) засвідчує клаузулу *датації*, яка складається з відомостей про місце і час появи документа з класичним початковим „Datum“ (Дано). Назва місцевості не ідентифікована за сучасним реєстром назв населених пунктів. Очевидно, йдеться про давню німецько-угорську назву Берегове (пор. нім. Lamprechtszász, угор. Beregszász).

Число дня і місяць появи документа встановлено приблизно, на підставі змісту. Оскільки свята *Beati Georgii martyris* у тогочасному календарі не виявлене, а відоме свято *Sancti Georgii militis*, то день і місяць видачі

документа пов'язуємо саме із цим святом. Воно у XIII ст. для території Закарпаття припадало на 24 квітня, а вісім днів (октава) після нього — на 1 травня.

Документ засвідчений чотирма печатками, які, правдоподібно, належали суддям суду у „березькій столиці“. Якими були їх зображення,— сьогодні не відомо, вони втрачені.

Автентичність документа не викликає застережень. Це засвідчує загальна критика його зовнішніх і внутрішніх ознак.

Оригінал: Державний архів у Будапешті. XVIII ст. Сьогодні не виявлено. Відомий в одному дипломатичному виді та п'яти списках.

Оси. списки: 1. (Мальй.). Список Мальйоана. Середина XVIII ст. [?] Лат. мова (відомості з літератури: пор. Katona, t. VII, p. 1200).

2. (Кат.). Список А. С. Катони. Створений перед або близько 1793 р. Лат. мова. В основу списку покладено список **Мальй.** Його знаємо з публікації (Katona, t. VII, p. 1200). Правопис осучаснений. При копіюванні не зафіксовані скорочення слів, виносні графеми, не всі місця правильно прочитані, наприклад, у клаузулі *інтитуляції* „officialis seu ducis“ замість „officialis Leu ducis“. Відомо, що графеми **l** та **s** пишуться подібно, але род. відм. „ducis“ не узгоджується зі словом „seu“. На це звернув увагу М. Грушевський (Грушевський, т. III, с. 99), є помилкові написання слів — „iplogum“ замість „iprogum“, скорочення „dom.“ — „Domini“ та ін. Однак С. Катоні належить перше впровадження документа в науковий обіг.

3. (Ваг.). Список Карла Вагнера. З'явився наприкінці XVIII — на початку XIX ст. Створений на основі оригіналу документа („Ex autographo eruit Carolus Wagner“). Рукопис втрачено. Про текст і його провенієнцію дізнаємось із публікації: CD Hungariae., t. VI, vol. 2, p. 239—240.

4. (Фєєр-1). Список № 1 Г. Фєєра. Створений, очевидно, близько 1830 р. Його рукопис не відомий, оснований на списку **Кат.** У багатьох випадках містить певні виправлення, наприклад, замість „V[eat]i“, що у списку **Кат.**, у списку **Фєєр-1** замінено на „s[anct]i“ та ін. Про нього дізнаємось із публікації: CD Hungariae., t. VI, vol. 2, p. 216—217.

5. (Фєєр-2). Список № 2 Г. Фєєра. Створений на основі списку **Ваг.** Засвідчує найповніший (як і **Ваг.**) текст документа. Текстологічні розбіжності між списками **Фєєр-1** та **Фєєр-2** походять переважно з недосконалого прочитання списків підстав **Кат.** і **Ваг.**

Опубл.: Katona, t. VII, p. 1200; CD Hungariae., t. VI, vol. 2, p. 216—217, 239—240.

Рецет: CD Hungariae., t. VI, vol. 2, p. 14.

Текст

Публікується на основі списку **Феср-2**. Різничитання за списками **Кат.** і **Феср-1**.

Nos Gregorius, comes de Beregh, officialis Leu ducis Ruthenorum et quat[t]uor iudices nobilium de eadem.

Damus pro memoria, quod in octauis B[ea]ti¹ Georgii martyris, Sapranus, Solomon² et³ Stephanus et Zoward, frater ipsorum⁴, ab una parte, coram nobis personaliter constituti, Ladislaus et Donch⁵, filii Thomae⁶, ex altera, sana mente spontaneaue voluntate, utrarumque partium⁷ compositiones⁸, omnes causas⁹, usque nunc inter ipsos ventilatas, seu peractas, mediantibus nobis et aliis probis viris, in pacis unionem taliter devenerunt; quod¹⁰, ipsas causas, inter ipsos ventilatas, cassationi reddiderint et se dari fecerint, tali obligatione interiecta.

Quod, si qui¹¹ ex ipsis causas¹² supradictas suscitare niterentur, super quibus in pacem devenerunt, seu Ladislaus et Donch, frater suus, seu alius ex cognatis suis, ac Sapranus et fratres sui, ante litis¹³ ingressum centum marcas soluere teneantur.

Datum in Lupret Nana in octauis supra dictis. Anno Domini¹⁴ millesimo ducentesimo¹⁵ nonagesimo nono.

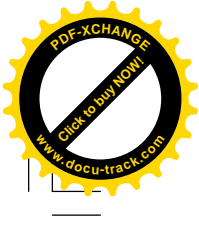
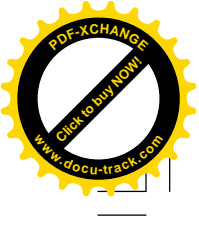
[Locus quat[t]uor sigillorum pendentium]¹⁶

Переклад

Ми, Григорій, граф з Берега, урядник князя Русі Лева, та четверо суддів від тутешньої знаті.

Подаємо для пам'ятного запису, що на восьмий день [після свята] блаженного Георгія-мученика, особисто з'явившись перед нами, душевно здорові Софрон, Соломон, Степан та їхній брат Зовард, з одного боку, та Ладислав і Донч, сини Томи — з другого, за добровільним бажанням і згодою обох сторін, при посередництві нас та інших чесних людей дійшли

¹ **Феср-1** — s[ancti]; ² **Кат., Феср-1** — Salamon; ³ **Кат., Феср-1** — слова „et“ немає; ⁴ **Кат.** помилково iplorum; ⁵ **Феср-1** — Donck; ⁶ **Кат., Феср-1** — Thome; ⁷ **Кат., Феср-1** — parcium; ⁸ **Кат., Феср-1** — compositio; ⁹ **Кат., Феср-1** — caussas; ¹⁰ **Кат., Феср-1** — далі пропущений текст від слів „ipsas causas“ до слова „interiecta“; ¹¹ слова „si qui“ написані разом; ¹² як 9; ¹³ **Феср-1** — далі у дужках вставлено слово „contestationem“; ¹⁴ **Кат.** — скорочено dom.; ¹⁵ **Кат., Феср-1** — тисяча та сотні дати проставлені римськими цифрами: M⁰ CC⁰; ¹⁶ **Кат., Феср-1** — слів „Locus quat[t]uor sigillorum pendentium“ немає.

до такого мирного єднання в усіх судових процесах, які досі між ними точаться чи відбуваються. У зв'язку з цим усі справи, які між ними ведуться, віддали на скасування і зробили так, щоб це було завершено, в чому і зобов'язалися.

Якщо б хтось із них намагався поновити згадані суперечки, в яких вони дійшли до примирення, або Ладислав і Донч, його брат, чи хтось із родичів, або Софрон і його брати, то перед [заявою] початком спору повинен сплатити сто марок.

Дано у Лупрет-Нані, на згаданий восьмий день, року Божого 1299.

[Місце прикріплення чотирьох печаток]

№ 2

[Не пізніше 1301 р., березня 16 або не пізніше 1323 р., травня 31. Перемишль].— Галицький князь Лев надає „братинцям“ з Литовської землі Тутенію та Монтсіку право власності на село Добаневичі у Перемишльській волості з усіма належними до нього земельними угіддями, повинностями та правом „головиництва“

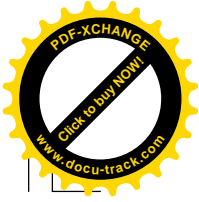
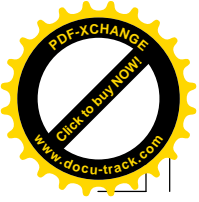
Документ належить до дарчих актів, на основі яких князь закріплював за новими власниками нерухоме майно, феодальну ренту й суд над підданими.

Оригінал не зберігся. До нас дійшов його список, внесений у книгу Львівського гродського суду першої половини XV ст. У зв'язку із втратою оригіналу документа не маємо відомостей про його зовнішній вигляд і характер письма. Перед основним текстом, однак, як про це свідчить запис у книзі, фіксується хрисмон (†), над ним — заголовок: „**А се листъ князѣ Илъво на Добаниви чѣ**“ (Іл. 1).

Формуляр документа, якщо порівнювати його з класичним тричастинним формуляром, репрезентований двома структурними частинами — *вступним протоколом* і *власне змістом*. У ньому немає таких клаузул, як *інвокація*, *аренга*, *короборація*. Повністю немає його третьої частини — *закінчення* з допустимим списком свідків і *датаційною формулою*. Загалом цей формуляр подібний до простого формуляра галицько-волинських документів, який виступає в автентичних (I, № 3) і частіше в неавтентичних документах (див. Розділ III. Вступні уваги, с. 405—407 та ін. і критичний коментар до грамот № 21—25).

Вступний протокол починається характерним для східнослов'янських документів зворотом „**А се а**“, який з іменем експонента творить клаузулу *інтитуляції*. Саме цією клаузулою (а не *інвокацією*, як можна було сподіватися) розпочинається документ. *Інскрипція* документа поділяється на дві складові частини. Перша з них вказує на виклик адресата („**ВЫЗВАНИ ЕСМЫ • С ЛИТОВСКОѢ ЗЕМЛѢ • ДВА • БРАТѢНЦА ТУТЕНИИ А МОНТСѢКА**“), друга

підкреслює те, що наданими правами власності повинен користуватися не лише адресат, але і його нащадки („а д[а]к[а] есмь ѿ вѣк и дѣте ѿхъ • и оуничатѣ • ѿхъ и праоуничатѣ ѿхъ“). Подані компоненти клаузули розташовані в різних місцях, у зв'язку з чим друга її частина може сприйматися навіть як уточнення *диспозиції*.

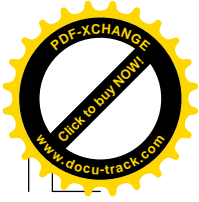
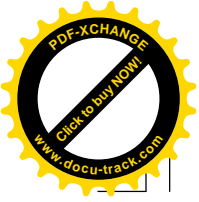
У частині формуляра — *власне зміст* — немає допустимих початкових клаузул *аренги, промільгації і нарації*. Вона розпочинається клаузулою *диспозиції*, яка, як це часто трапляється у дарчих документах, містить перелік усіх наданих експонентом об'єктів власності, повинностей і прав з окремим підкресленням, що вони переходять від князя до нового власника. Завершує цю структурну частину клаузула *санкції* з додатком *маледикційної формули*: „Не н<а>добѣ оуступатисѧ • на мое слово нико^а • а кто сѧ • оуступи^т тотъ оувѣдаетьсѧ со мною пере^а Богомъ“.

Місце складання документа не відоме. Він міг писатися у Львові, Перемишлі (на останнє непрямо вказують близьке розташування до Перемишля села Добаневичів і безумовна його адміністративна належність до Перемишльської землі) або в інших містах чи селах князівства. Навряд чи варто пов'язувати його появу зі Львовом, основувшись, наприклад, лише на тому, що у 40-х роках XV ст. документ вписаний у книги Львівського гродського суду, оскільки відомо, що аналогічні книги з Перемишля збереглися лише від 1462 р.

Розглядуваний документ не датований. Брак у списку клаузули *датації* з хронологією пам'ятки зумовив у літературі різне його датування. Д. Зубрицький пов'язує появу документа тільки з канцелярією князя Лева Даниловича, відносить його створення до часу між 1266—1301 рр. (CD Galicensis., р. 25). Із цим погоджуються видавці з Археографічної комісії у Петербурзі (АЮЗР, т. II, с. 101). На першому списку І. Вагилевича (див. далі **Var.-1**) рукою невідомої особи поставлена дата „1300“ (ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, спр. 2504, с. 7). Публікатори грамоти в „Актах гродських і земських“ на підставі іншого списку І. Вагилевича (**Var.-2**) уміщують грамоту (правда, окремо дати її не виносять) після документа з датою 1292 р. (AGZ, t. I, s. 5). Такі дослідники, як І. Шараневич (Szaraniewicz, s. 59—60, а також Шараневич, с. 85, 89), А. Левицький (Lewicki. Obrazki., s. 96), обмежуються лише констатацією факту, що грамота належить Левові Даниловичу, таким чином, її створення відносять до часу його князювання без подання конкретної дати можливої появи документа. Відомі факти, що документ публікувався з датою 1443 р., тобто часу його облятування у книгу Львівського гродського суду, або крайніми датами цієї книги взагалі — 1443—1446 рр. (Грушевський. Чи маємо ... грамоти., с. 3; Розов, с. 146).

Загалом у більшості названих випадків присвоєння документові дати (не завжди коментоване і аргументоване) пов'язане з трьома—чотирма останніми десятиліттями XIII ст. У зв'язку з цим запропонована Д. Зубрицьким хронологія документа залишалася донедавна чинною, і критерії

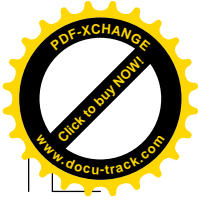
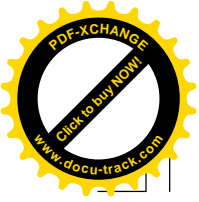

для встановлення хронології його появи, на жаль, до сьогодні не змінилися. При всіх обставинах він, однак, міг складатися перед чи на початку 1301 р. Тим часом, у початковій клаузулі — *інтитуляції* — подане лише ім'я Лев — „кна³• Левъ“, без уточнення, чи йдеться про Лева Даниловича — діда, чи Лева Юрійовича — внука — галицьких князів, а час між закінченням князювання першого і початком князювання другого становить заледве 15 років. Лев Юрійович князував на землях діда приблизно від 1316 і до (за Печерським літописом) 31 травня 1323 р. (за іншими даними, 1308 — перед 9 червня 1324 р.) (Войтович, с. 89 або, за С. Курасем, найдалі до 21 квітня 1323 р.; Zb. dok. Małopol., cz. 4, s. 45, N 901). Дату смерті Лева Юрійовича умовно приймаємо за Печерським літописом. Отже, документ міг видаватися також князем Левом Юрійовичем і датуватись, наприклад, перед 31 травня 1323 р. Звичайно щодо останнього пов'язання дати документа з іменем Лева Юрійовича можуть бути і застереження. По-перше, відомий формуляр документа, що писаний від імені братів Андрія та Лева Юрійовичів (правда, він репрезентує інший різновид документа і видавався князівською канцелярією для закордону), за структурою зовсім інший від нашого (I, № 4), що схиляє до думки відносити створення документа до канцелярії Лева Даниловича, а по-друге, дехто з дослідників уважає Лева Юрійовича лише князем на Волині, зокрема у Луцькому князівстві (Войтович. Удільні князівства..., с. 98). На давньоукраїнське походження документа непрямо також вказують його текстологічні дані (див. далі).

У цій ситуації не можна не зауважувати дати, яка стосується особи князя Лева Даниловича і міститься у „покрайньому записі“ Євангелія-Апракоса, список якого датовано кінцем XIV ст. У записі йдеться, зокрема, про слова: „написати ебули се апракосъ къназоу Львоу Даниловичю• при митрополитѣ Григоритѣ и владѣцѣ перемъшльскомъ Ларинѣ почухъ е писати въ лѣтѣ 5787 мѣа августа, рекомаго зарева въ ѡи день• а коньчухъ е въ лѣтѣ 5788 мѣа марта въ 51 день въ патькѣ• азъ многогрѣшнын мнихъ Василко• здравъ же кънаже боуди въ вѣкѣ живи и съ подроужкию своєю“ (НБ МГУ, № 1367, л. 261—262. Опубл.: Срезневский. Др. памятники... Дополн. 1866, стб. 301—302; Запаско, с. 279). Зрозуміло, мається на увазі 16 березня 1301 р. На той час ще мав жити князь Лев Данилович („здравъ же кънаже боуди въ вѣкѣ живи“). Але запис, на жаль, належить навіть не до часу складання Євангелія-Апракоса, а лише до кінця XVIII, а може, й початку XIX ст. (Конюхова, с. 84), проте ми не можемо його не зауважити чи проігнорувати хоч би тому, що автор, вписуючи ці слова, міг спиратись на якесь нині невідоме достовірне джерело. Ці хронологічні відомості, звичайно, лише як припущення (рік дати залишається незмінним) можуть попередньо уточнювати день і місяць недатованих документів з іменем галицького князя Лева, принаймні верхня межа дати, що виходили з князівської канцелярії, і формулюватися 1301 р., „не пізніше березня 16“. Це умовно дає підстави датувати документ у хронологічних межах: „не пізніше 1301 р., березня 16 або не пізніше 1323 р., травня 31“. Така широ-

ка хронологічна межа застосовується і для датування інших недатованих документів, писаних від імені князя Лева, що не уточнюється, незалежно від того, чи це автентичні, чи неавтентичні документи (див. далі).

Грамоту відносимо до автентичних. Про це свідчать:

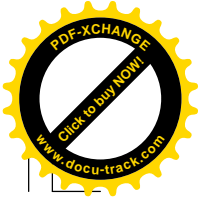
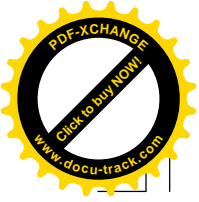
а) *формуляр документа*, зокрема, його порівняльне зіставлення з формулярами документів Романовичів, які збереглися у складі тексту Галицько-Волинського літопису. Йдеться, наприклад, про порівняння структури загалом і будови клаузул зокрема заповітних грамот князя Володимира Васильовича (II, № 45—46) і передусім статутної грамоти князя Мстислава Даниловича (II, № 67). Вони, як і досліджувана грамота, зберігають простий формуляр. Бракує у них, як і для грамоти братинцям Тутенію і Монтсіку, таких клаузул, як *аренга*, *короборація*, *список свідків*, формулювання *датації*, а *інтитуляція* починається із вказівного займенника *се* та особових *а* або *азъ*: „**А се а • кна³ • Левъ**“ і „**Се азъ князь Мьстиславъ**“ (II, № 67), а не з невластивого давньоруській дипломатиці „*pluralis maiestatis*“. Незважаючи на те, що *інтитуляція* у літописних грамотах генеалогічно розбудована: „**снъ Василковъ • вноукъ Романовъ**“ або „**снъ королевъ • вноукъ Романовъ**“, у досліджуваній грамоті Мстислава Даниловича *духовна санкція* дуже подібна — у грамоті Лева: „**а кто са оуступи т тогъ оувѣдаетьса со мною пере^А Богомъ**“; у грамоті Мстислава — „**А хто мое слово пороцишить • а станеть со мною передъ Бмъ**“;

б) *мова документа*, незважаючи на певне осучаснення, оскільки дійшла до нас у копії першої половини XV ст., виразно зберігає давньоукраїнську ділову лексику, що відома з інших джерел і словників лексики XIII — першої половини XIV ст. Не викликають застереження у мові документа її морфологічні та синтаксичні риси, орфоепія. У перший відомий список документа 1443 р. перенесено з давньоруської епохи пунктуацію (крапка посередині рядка) (див. Іл. 1);

в) *зміст документа* може розглядатися під кутом зору оцінки автентичності, однак його дані пізнавальні лише частково, не всі винесені у *диспозиції* факти (так часто траплялося для середньовіччя) вдається пояснити та підтвердити (див. далі, також III, № 1, 6, 18, 21—25 та ін.). Залишається відкритим питання про прибульців із Литви і наданням села Добаневичів, ніколи не зможемо відповісти, крім апріорних міркувань, чому відбулося дарування „*братъньцям*“ села і всіх належних до нього земель і повинностей, нарешті, хто були для князя Лева Тутеній і Монтсіка. Існує низка інших питань.

Із цих та інших міркувань не всі дослідники вважають документ автентичним, про нього немає єдиної думки у науковій літературі. Це впливає із не цілком зрозумілих, як відзначалось, на сучасному етапі елементів змісту документа а також того, що він недатований і дійшов до нас тільки у списку, у зв'язку з чим втрачено його зовнішні ознаки, як одного з важливих критеріїв оцінки автентичності пам'ятки. Такі дослідники, як Д. Зубрицький (пор. лист М. Погодіна від 5/17 червня 1847 р.;

ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 4, спр. 2505, с. 32 і публікації грамоти (CD Galicensis., р. 25; АЮЗР, т. II, с. 101), І. Шараневич (Szaraniewicz, s. 59—60), А. Левицький (Lewicki. Obrazki., s. 96), І. Линниченко (Линниченко. Грамоты., с. 81; його ж. Крит. обзор., с. 147—148; його ж. Юридические формы., с. 311), а у післявоєнний час А. Генсьорський (Генсьорський. З коментарів., с. 177—181), вважають її автентичним документом, тим часом М. Грушевський (Грушевський. Чи маємо ... грамоти., с. 5—6; його ж. Еще о грамотах., с. 272—274), а також Б. Барвінський та інші дослідники піддають її достовірність сумнівам.

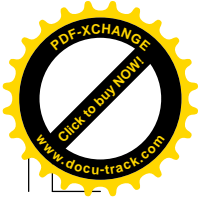
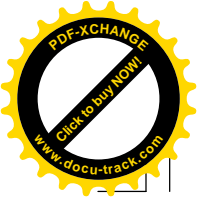
Основні застереження щодо автентичності досліджуваного документа будувалися на браку нібито реальної підстави його виникнення, зокрема, відсутності прямих відомостей в історичних джерелах про роздавання князями земель людям за військову чи іншу службу або обов'язок несення перед князем такої служби. Однак саме такі надавання „в держанніє“ маєностей з обов'язком можливого несення служби входили у систему внутрішньої політики князя, передусім у боротьбі з багатим боярством. Це засвідчує Галицько-Волинський літопис уже під 1241 р. стосовно Коломиї: „величин князи держать сню Коломыю на роздавание в роужьникомъ“ (Ипат., стб. 790). Практика роздавання земель прибулим у Галичину людям поширювалась і на „великих“ бояр. У той же час Данило Романович у листі докоряє боярину Доброславові: „землю гравитє• черниговьски^х бояръ не велѣхъ ти• Доброславе примати• нъ дати волости галичкимъ [...] си во еста недостоинна• ни вотьнина держати“ (Ипат., стб. 789—790; пор. частково II, № 20). На приватне боярське володіння вотчинами, селами і містами, що дарувалися князями, опосередковано вказує інша згадка у літописі: „братът и [князь Мстислав Данилович] даеть городъ• всеволожь бояромъ• и села раздаваеть“ (1287, Ипат., стб. 900) тощо. У Галичині і на Волині цей процес, як відзначає І. Линниченко, мав місце у XIII ст. або ще раніше (Линниченко. Грамоты., с. 95), що мусило знаходити юридичне закріплення у документах. Це, по-перше.

По-друге, заперечувано існування вотчинного (домініального) суду, натяк на який містить грамота, оскільки „в інших пам'ятках з часів руського державного життя [...] не стрічаємо ніяких вказівок на право пана судити і побирати судові карі [...] з свобідних селян“ (Грушевський. Чи маємо ... грамоти., с. 5).

Що ж до цього закиду, то насправді прямих свідчень функціонування домініальних судів в Україні не знаходимо у правових кодексах і статутах XIII ст., однак вони спостерігаються уже в XIV ст. (а не у 1447 р., як запропоновано), наприклад, у грамоті від 17 березня 1375 р., якою князь Олександр Корятович братові у Смотричу на Поділлі „люди далъ [...] со всѣмъ правомъ“ (Розов, с. 20). Опонуючи зміст цього документа як такий, що „не говорить чітко про домініальний суд“, прихильники неавтентичності досліджуваної грамоти, однак, категорично не відкидають можливості його функціонування, але вважають, що цей суд міг розвинутися

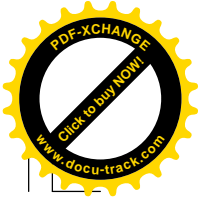
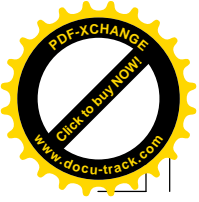

під впливом західних інститутів судочинства „в зв'язку їх близькості до Польщі і польських порядків“ (Грушевський. *Еще о грамотах...*, с. 272—273). Якщо припускати саме так, то чому б цього не могло відбутися на якихось 100 років раніше? Адже з появою монголо-татарських орд на Русі простежуються тривкі і різнобічні контакти Галицько-Волинського князівства з сусідньою Польщею, Угорщиною та Чехією, де функціонував цей суд і звідки його засади вже тоді могли запозичуватися. Це непрямо підтверджують впливи інших феодальних інститутів країн Європи на Південно-Західну Русь (Пашуто. *Очерки...*, с. 140—141 та ін.). Крім того, як зауважує А. Генсьорський, право повного домінального суду князі надавали, мабуть, лише в особливих випадках. Так само було у тогочасній Польщі. Наприклад, „з 10 дарчих грамот краківського князя Болеслава, з яким Лев знаходився у близьких стосунках, лише дві дають це право сандомирському підкамерарію Микулину та краківському канцлеру Прокопію“. Причому в першій чітко зазначено, що воно надається як виняток — „*de speciali autem gratia*“, тобто як „вияв особливої ласки“. Це могло бути прийнятним і у практиці Галицько-Волинського князівства, тим більше, що було новим, тому і є небагато згадок про нього. Князь Лев надавав право суду як виняток тим чи іншим особам, особливо тим, яких викликав. Дослідник робить висновок: „Отож вказівка дарчої грамоти Тутенію і Монтсіку на домінальний суд не свідчить проти її автентичності“ (Генсьорський. *З коментарів...*, с. 178—179; див. також III, № 23 та ін.), з чим не можна не погодитись.

По-третє, разом з вказаними зауваженнями констатувалася незвична і „дивна для оригінальних документів“ присутність винесеного на початку заголовка (Грушевський. *Еще о грамотах...*, с. 273). Щодо цього закиду, то речення, яке виступає перед основним текстом грамоти, треба розглядати не як частину документа, а як заголовок, який був створений пізніше, правдоподібно, в результаті його реєстрації у канцелярії, що не заперечує його правдивості, а навпаки, свідчить і підтверджує автентичність, а також вказує на пряму провенієнцію пам'ятки. Можна також припускати, що заголовок становив частину документа, і це явище сягає давньої візантійської традиції, звідки б мала ця дипломатична модель прийти на Русь і продовжувати розвиватися у князівських канцеляріях, однак для України другої половини XIII — початку XIV ст. це мало ймовірно. Одночасно мало ймовірно, щоб фальсифікатор грамоти з XV ст. спромігся на створення власного заголовка і ним розпочав текст, зрештою, він (заголовок) нічого не вирішував у справі (Грушевський. *Чи маємо ... грамоти...*, с. 3). Не міг його створити також писар гродського суду при внесенні грамоти в актову книгу.

По-четверте, критикувалися „занадто вульгарні для княжої канцелярії правопис і мова грамоти“, які важко адресувати лише тому, „хто вписував грамоту до гродської книги“. Проте кожна копія, як відомо, через нові, суто об'єктивні мовно-історичні умови завжди фіксує певні зміни. Тут радше виникає питання про авторство документа. На це існують

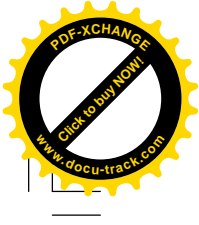
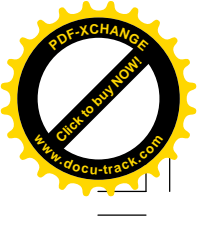
численні докази, про це свідчить також текстологія літописів. Щодо досліджуваної грамоти застереження викликала також „нетиповість“ лексем і зворотів. І. Линниченко допускав навіть, що під час вписування документа могла відбутися певна переробка тексту відповідно до умов XV ст. (Линниченко. Крит. обзор., с. 147—148), у якому передусім змінювалася мова. Але своїх міркувань дослідник не аргументує. На цьому питанні зосередив увагу А. Генсьорський. За даними дослідника, наприклад, слово „**головнитъство**“ у давньоруський період зафіксоване у „Руській правді“ — у розглядуваній грамоті це слово подане у наближеному звучанні „**головьнитъство**“ (Срезневский, т. I, с. 554). Водночас, у зв'язку з цим дослідник відзначає, що „навіть чи в XV ст. це слово у такій формі було широко відоме і фальсифікатор міг скористатися ним“, тим більше, що у той час Галичина підлягала Польському Королівству, де діяли інші юридичні закони, фігурувала інша термінологія, а цей давньоруський термін загально замінявся терміном „**головное**“. Тепер це підтверджує реєстр „Словника староукраїнської мови XIV—XV ст.“ (ССУМ, т. 1, с. 249). Словосполучення „**и серпо**“ • **и с коса**“ у значенні з повинністю „жнив і косовищ“ А. Генсьорський вважає певним реліктним явищем у сфері актової мови. Ніяка інша відома сьогодні давньоруська грамота не вказує у такій формі на повинності селян. Порівняльний аналіз розвитку значень слів „**сѣрп**“ і „**коса**“ на основі східно- та західнослов'янських (зокрема польських) писемних пам'яток дає підстави стверджувати, що переносні значення цих слів, у тому числі у названому сполученні, „утворилися на давньоруським ґрунті і потім в певній мірі вплинули на малопольський діалект“. Такі явища, до речі, непоодинокі. У зв'язку з цим навряд чи допустимий „фальсифікатор XV ст. міг скористатися ними з польської мови“. Що стосується внесень у документ відомостей про звільнення від повинностей, то такі факти відомі з латинських грамот XIII ст. щодо земель Польщі. На їх основі можна зробити висновок, що практика зазначення у дарчих грамотах таких повинностей, на які натрапляємо в аналізованому акті, характерна для XIII ст. у міжслов'янському аспекті (Генсьорський. З коментарів., с. 179—180). Не можна відкидати й русько-угорських взаємин.

Інші лексеми грамоти, треба думати, також не були чужими мові XIII ст. Не засвідчені пам'ятками XIII ст. слова „**братънъца**“, „**ставо**“, „**оужитки**“ виступають у давньоукраїнських документах середини XIV ст., проте це не означає, що вони не могли вживатися раніше, наприклад, у першій половині того ж століття чи у другій половині XIII ст. Про них ми не знаємо, очевидно, лише через брак джерел.

Щодо морфологічних форм документа, то вони не суперечать рівню розвитку мови XIII ст.: „переписувач XV ст. лише в деяких випадках поступився правописові свого часу“ (заміна **и** на **ѣ** після **ј** — „**ѣма**“, „**съ гаѣ**“ і т. д., та після м'якого **ч** — „**листъ** [...] на **Добанивиѣ**“ та ін., див. Генсьорський. З коментарів., с. 181).

Отже, сказане про правопис і мову грамоти не дає прямих підстав відносити документ до недостовірних.

Що стосується підозр стосовно спеціального запрошення людей з Литовської землі, то з цього приводу текст грамоти, на наш погляд, також не може викликати застережень, хоч сьогодні важко знайти „мотивування цього виклику“ як підстави спровадження людей і дарування села. У князівстві XIII ст. такі заходи, однак, не були винятком. Вони підтримувалися князем, виявлялися у різних формах і стосувалися різних князівств, країн, що, зрозуміло, не могло оминути й Литви. Великий потік іноземців спрямовувався на зміцнення служилих і дружинників князя, що у Галицько-Волинському князівстві мало свою традицію ще від князя Данила Романовича. Очевидно, це було викликане насамперед намаганням підірвати силу галицьких бояр. У зв'язку з цим князі вели також перерозподіл маєтностей у Галичині на користь служилого боярства (Пашуто, с. 255). До цього ряду, очевидно, треба віднести воєводу на ім'я Шелв (1249), тисяцького Борзу: „**Борза Тасоцки**“ (20-ті рр. XIII ст.) та ін. (Ипат., стб. 808; Вуйцик, с. 193). На службі у галицьких князів були не лише вихідці-дружинники, але й служили князі, наприклад, Василько, князь восломинський (Линниченко. Грамоты., с. 101—102) тощо. Стосовно досліджуваного документа А. Генсьорський робить не позбавлене уваги припущення про родинний зв'язок Лева Даниловича з Тутенієм і Монтсіком. Він допускає, що слово „**братъньца**“ у XIII ст. могло мати значення (як у болгар) „сини брата“, отже, що адресатами документа були сини Шварна Даниловича і племінники Лева, які після смерті Шварна залишалися при матері та були запрошені у Галичину (Генсьорський. З коментарів., с. 182). Виклик братинців міг зумовлюватися небезпекою за їх життя, зокрема, після розправи Лева Даниловича з Войшелком (див. II, № 35).

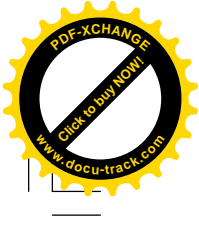
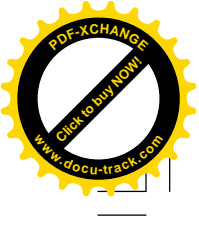
Певні застереження щодо автентичності документа викликала також процедура подання і запису його під час судового розгляду справи у Львівському городському суді в 1443 р., на що дано аргументовану відповідь у літературі (Генсьорський. З коментарів., с. 177—178).

Ці, як і інші наведені факти, що подані для спростування закидів, вказують на достовірність досліджуваного документа, хоч повною мірою, через об'єктивні причини, пов'язані з браком вичерпних джерел, не відповідають на поставлені питання.

Місцезнаходження оригіналу документа не відоме. Дійшов до нас в одному дипломатичному вигляді та понад десяти рукописних і друкованих списках.

Осн. списки: 1. (Л҃С). Список Львівського городського суду. Створений у лютому—березні 1443 р. і вписаний у книгу городу за 1443—1446 рр. Внесення документа відбулося на прохання Дмитра Боратинського (ЦДІАЛ, ф. 9, оп. 1, кн. 1, с. 221). Давньоукр. мова. Текст грамоти розміщений на 20 неповних рядках книги розміром folio fracto. Півуставний скоропис. Характерною рисою почерку є значне видовження вертикальних ліній багатьох букв. Деяко збільшені графемами **в**, **ь**, **є**. Літера **н** нагадує велике латинське **N**. У деяких позиціях накреслення графем **є** та **и** стилізоване під устав XIII ст. (Іл. 1).

Перед першим рядком основного тексту поставлений хрисмон, горизонтальна лінія якого дещо тонша і набагато коротша (тепер її ліва частина затерта) від вертикальної. Текст згори донизу перекреслений двома розчерками пера.

2. (Зубр.-1). Список № 1 Д. Зубрицького. Створений у 1847 р. і датований 1266—1301 рр. (ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 4, спр. 2505, с. 32). Давньоукр. мова. Письмо і правопис осучаснені. В основу покладено список ЛГС. При копіюванні, однак, не всі слова правильно відчитані, фіксується нетипове написання графем, допускається написання слів разом там, де вони повинні писатися окремо, запропонована нова пунктуація. Д. Зубрицькому належить відкриття документа і впровадження його у науковий обіг. Список, правдоподібно, покладено в основу першої публікації документа: CD Galicensis., р. 25.

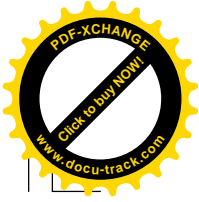
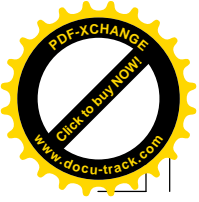
3. (Ваг.-1). Список № 1 І. Вагилевича. Виготовлений, очевидно, в 50-х роках ХІХ ст. (ЦДІАЛ, ф. 309, оп. 1, спр. 2504, арк. 7). Давньоукр. мова. Текст розміщений на аркуші паперу розміром in folio. Правопис наближений до списку ЛГС і являє собою одну з найбільш точних копій грамоти того часу. Повністю фіксуються усі виносні графемі, оригінальна пунктуація. При переданні літера **т** нагадує латинську графему **t** („*т҃тениа*“, „*totъ*“), характерну для тогочасного письма І. Вагилевича. Не включено до списку грамоти заголовки. Над текстом невідомою особою олівцем написана дата „1300“. З другої половини ХІХ ст. список зберігався у колекції А. Петрушевича, внизу аркуша штамп: „Музей А. С. Петрушевича“.

4. (Зубр.-2). Список № 2 Д. Зубрицького. Створений не пізніше кінця 1861 р. Давньоукр. мова. Рукопис списку не відомий. Про нього дізнаємось із публікацій у Додатках до „Актів Південної і Західної Росії“ (АЮЗР, т. II, с. 101). Правопис списку різниться від правопису **Зубр.-1**, що, очевидно, зумовлене загальними засадами передання тексту, прийнятими Археографічною комісією у Петербурзі.

5. (Ваг.-2). Список № 2 І. Вагилевича. Підготовлений у 60-х роках ХІХ ст. (не пізніше 10 червня 1866 р.) для видання „Актів гродських і земських“, де й опублікований (AGZ, t. I, s. 5). Давньоукр. мова. В основу покладено список ЛГС. Правопис його відрізняється від правопису списку **Ваг.-1**, однак, це, очевидно, є результатом пізніших, після смерті І. Вагилевича, звірок і редагування тексту археографами „Актів гродських і земських“ В. Распом або Л. Татомиром. Текст заголовка грамоти поданий у підрядку з приміткою, що йдеться про „надпис“ до дарчої грамоти.

Опубл.: CD Galicensis., р. 25; АЮЗР, т. II, с. 101; AGZ, t. I, s. 5; AGZ, t. I, s. 6 (перекл. польс. мовою); Lewicki. Obrazki., s. 96 (перекл. польс. мовою); частково: Линниченко, с. 53; Линниченко. Суспільні верстви., с. 53; Линниченко. Крит. обзор., с. 146; Грушевський. Чи маємо ... грамоти., с. 3; Розов, с. 147; Пещак, с. 12; Генсьорський. З коментарів., с. 176.

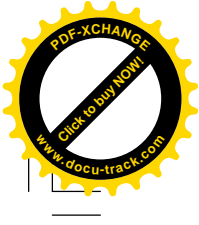

Текст

В основу публікації покладений список ЛПС. Різничитання тексту подаються за списками **Зубр.-1, Ваг.-1.**

А се листъ кня³¹ Ильво⁸² на Добаниви^чѣ³
† А се а • кня³⁴ • Левъ⁵ вызвали есмы • с Литовъскоѣ⁶ землѣ •
два • братѣвнѣца⁷ • Түтениа⁸ • а Монтеѣвка⁹ • да¹⁰ есмы¹¹ ѣма • оу
Перемыскоѣ¹² волость¹³ • село • Добаневичъ¹⁴ • и съ¹⁵ землею • и съ¹⁵
сѣножатими¹⁶ и съ¹⁵ гаѣ и съ¹⁵ дубровами • и с рѣкою¹⁷ • и ставо¹⁸ •
и с потоки¹⁹ • и с криницями²⁰ • со оуѣми поборы • и с вина²¹ • и съ
головинитѣство²² и серпо²³ • и с коса²⁴ • и с млино²⁵ • со оуѣми²⁶
оужитки²⁷ • какъ есми са²⁸ • держа²⁹ • а д[а]⟨л⟩³⁰ есмы³¹ ѣмъ оу
вѣ³³ и дѣте³⁴ ѣхъ • и³⁵ оуничато³⁶ • ѣхъ и праоуничато³⁷ ѣхъ •
Не³⁸ н⟨а⟩ довѣ³⁹ оуступатиса⁴⁰ • на мое слово нико⁴¹ • а кто⁴² са
оуступи⁴³ • тотъ⁴⁴ оувѣдаетьса⁴⁵ со мною⁴⁶ пере⁴⁷ Богомъ⁴⁸ •

¹ Зубр.-1 — княз; ² У рукописі з малої літери, Зубр.-1 — ильвов, Груш. — Ильвовъ; ³ Як 2, Зубр.-1, Груш. — добанивиѣ; ⁴ Зубр.-1 — княз, Груш. — князь; ⁵ Як 2; ⁶ Як 2, Зубр.-1 — литовскоѣ, Ваг.-1 — литовськоѣ; ⁷ Ваг.-1 — братѣвнѣца; ⁸ Як 2, Ваг.-1 — түтениа; ⁹ Як 2, Зубр.-1 — монтеѣвка, Ваг.-1 — монисѣвка; Ім'я можна прочитати також як Монжѣвка. Див. Іл. 2; ¹⁰ Зубр.-1 — дал, Груш. — дал[и]; ¹¹ Зубр.-1 — далесмы; ¹² Як 2; ¹³ Ваг.-1 — волостѣ; ¹⁴ Як 2, Зубр.-1 — добанѣвичъ; ¹⁵ Зубр.-1 — ись; ¹⁶ Ваг.-1 — сѣножатими; ¹⁷ Зубр.-1 — и с рѣкою, Ваг.-1 — и с рѣкою; ¹⁸ Зубр.-1 — и ставом, Ваг.-1 — и ставъ^а; ¹⁹ Зубр.-1 — испотоки, Ваг.-1 — и с потоки; ²⁰ Зубр.-1 — и скриницями, Ваг.-1 — и с криницями; ²¹ Зубр.-1 — и свинам, Ваг.-1 — и с винами, Груш. — и с винам[и]; ²² Зубр.-1 — ись половинитѣством, Ваг.-1 — с головничѣство^а, Груш. — и съ головинитѣством; ²³ Зубр.-1, Груш. — серпом; ²⁴ Зубр.-1 — искасам, Ваг.-1 — и с косо^а, Груш. — и с косам[и]; ²⁵ Зубр.-1 — и млином, Ваг.-1 — и с млино^а, Груш. — и с млином; ²⁶ Груш. — оуѣми; ²⁷ Груш. — оужитки, Ваг.-1 — оужитки; ²⁸ Зубр.-1, Груш. — сам; ²⁹ Зубр.-1 — держал, Ваг.-1 — держал^а, Груш. — держалъ; ³⁰ Графема а у слові пошкоджена, виносна л збереглась частково, Ваг.-1 — далъ, Груш. — дал; ³¹ Зубр.-1 — далесмъ, Груш. — есмъ; ³² Груш. — ѣ; ³³ Груш. — вѣк; ³⁴ Зубр.-1, Груш. — дѣтем, Ваг.-1 — дѣте^а; ³⁵ Зубр.-1 — ись; ³⁶ Зубр.-1 — оуничатом, Ваг.-1 — оуничатом^а, Груш. — ьничатом; ³⁷ Зубр.-1 — праоуничатом, Ваг.-1 — праоуничатом^а, Груш. — прауничатом; ³⁸ Як 2; ³⁹ Графема а у слові пошкоджена, Зубр.-1 — ненадовѣ; ⁴⁰ Ваг.-1 — оуступати са, Груш. — оуступати ся, Роз. — оуступати са; ⁴¹ Зубр.-1 — ником, Груш. — ником[ь]; ⁴² Ваг.-1 — кто; ⁴³ Зубр.-1 — оуступит, Ваг.-1 — оуступи^т, Груш. — оуступит; ⁴⁴ Ваг.-1 — тотъ; ⁴⁵ Груш. — оувѣдаеть са, Роз. — оувѣдаеть са; ⁴⁶ Зубр.-1 — со мною; ⁴⁷ Зубр.-1, Груш. — перед, Ваг.-1 — передъ; ⁴⁸ У рукописі з малої літери выгомъ, Зубр.-1, Ваг.-1 — богомъ.

№ 3

[Не пізніше 1301 р., березня 16 або не пізніше 1323 р., травня 31. Перемишль].— Галицький князь Лев продає Іванові вйтівство на магдебурзькому праві у місті Перемишлі та кам'яну Миколаївську церкву за дві гривни золота і сорок сувоїв шовкової тканини

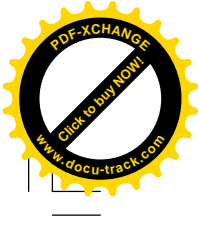
Документ є актом правової трансакції купівлі-продажу між князем — спадковим власником, і приватною особою Іваном (Йоаном), засвідчує перший відомий на сьогодні текст грамоти, що відображає поширення міського самоврядування на магдебурзькому праві у Галицько-Волинському князівстві і Давній Русі (Іл. 2).

Оригінал документа не відомий. Зберігся список із другої половини XV ст., перекладений латинською мовою. У зв'язку з втратою оригіналу до нас дійшли скупі відомості про документ і його зовнішній вигляд. Лише загалом можна сказати, що він порівняно короткий за обсягом, що його текст, очевидно, розміщувався на невеликому пергаментному аркуші. Окремі дані для характеристики цих ознак подає, однак, його опис як доказового акта при розгляді справи перемишльського вйта Миколи Балицького і знайомства з ним у лавничому суді 1470 р. в Перемишлі. Тоді на розгляд лавничого суду був поданий „руський“ лист князя Лева, якого відчитував руський писар канцелярії. Документ засвідчувався печаткою „з простого воску“, яка кріпилася до нього „на шовковому шнурку“ („*cu(m) sigillo subarpenso in condula sericea cera simplici, in ea sig(nu)m ad mod(um) dent(is)“*) і на якій був зображений „знак у вигляді зуба“ (IV, № 29).

Формуляр не репрезентує класичної тричленної структури грамоти. Він не подає усіх очікуваних структурних частин середньовічного документа (третьої складової частини зовсім немає), а ті, які засвідчує, містять вибіркові клаузули (немає у ньому вербальної *інвокації* — чи представляв її в оригіналі хрисмон, не відомо (див. I, № 2), *аренги*, *короборації*, *списку свідків* і *формули датації*), які радше творять структуру простого формуляра.

Вступний протокол розпочинається з клаузули *інтитуляції*, початок якої містить традиційний зворот: „Я князь“ („*Ego dux*“). За формою початок клаузули і вся вона є простою і подібною до часто засвідчуваних з початковим „**Се а князь**“. Цей тип *інтитуляції* був поширений на Русі від XII ст. (Каштанов, с. 71, 73—74). Наступна клаузула, *інскрипція* — вказівка на адресата — побудована так, що назва особи, якій скеровано документ, не виділяється окремо, а подається у контексті загального речення та становить початок наступної структурної частини формуляра, а саме *диспозиції*: „*vendidi advocacia(m) in P(re)mislia Joha(n)ni*“. Друга структурна частина документа — *власне зміст*, містить назви об'єктів, які передаються князем вйтові Іванові „під магдебурзьке право“. Водночас

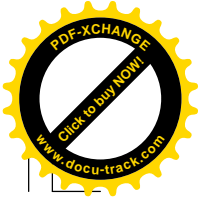
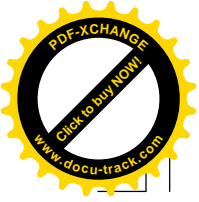
визначені права вїта стосовно князя і містичів. Тим самим контекст клаузули документа вперше вказує на переведення міста Перемишля на маґдебурзьке право. Треба відзначити, що *диспозиція* знайомить із чином продажу Іванові вїтївства і церкви св. Миколи, а також, що трансація відбулася згідно зі засадами, які впливають з маґдебурзького права, встановлює обов'язки вїта як судді щодо громади і князя, нарешті, що купівля-продаж відбулася навічно. Завершується *власне зміст* і взагалі текст документа традиційною клаузулою *санкції*: „і хто моє слово порушить, матиму з ним суд перед Богом“ („et quis sup(er) verbum meu(m) asscenderet iudicium habeo secum cora(m) Deo“).

Досліджуваний документ не містить відомостей про місце складання і дату. Непрямим свідченням цього може служити зміст документа. Йдеться про угоду князя — спадкового власника міста, та особу Івана, очевидно, жителя Перемишля. Вона, мабуть, могла укладатися саме у Перемишлі, у присутності князя, членів двору та перемишльських містичів.

Пропонована археографічна дата приблизна — перед 1301 або перед 1323 рр. Вона реконструюється на підставі нечітко визначеного початкового звороту клаузули *інтитуляції*: „Ego dux Leo“, який дає підстави пов'язувати ім'я експонента з іменем князя Лева Даниловича або Лева Юрійовича. З клаузули *інтитуляції* не відомо, про якого князя Лева йдеться і який із них є експонентом документа. Перший, за непідтвердженими даними, мав жити ще 16 березня 1301 р., другий — помер 1323 р., травня 31 (див. I, № 2). Дехто з дослідників схильний уважати, що видав грамоту саме Лев Данилович (Janeczek, s. 188), але не всі його докази це можуть підтверджувати. Про це принаймні не може свідчити печатка зі зображенням „знака у вигляді зуба“, що згадується у *вступному протоколі* лавничого суду міста Перемишля (IV, № 29), яку пізніше коронні власті визнали як автентичну під документами князя Лева. Толока печатки „з зубом“ могла кочувати у Романовичів від діда до сина, від сина до внука, її могли проставляти як канцелярія Лева Даниловича, так і канцелярія Лева Юрійовича, хоч прямого доказу цього нині немає.

У контексті півторасторічної дискусії навколо грамот, писаних від імені Лева Даниловича або Лева, передусім оцінок А. Петрушевича, М. Грушевського, Б. Барвінського та інших, можна було б віднести досліджуваний документ для вїта Івана до недостовірних (див. оцінки Левових документів, с. 21—23 у Передмові та критичний коментар до текстів актів і документів Розділу III). Проте грамота, одна з небагатьох, що писана від імені князя Лева, належить до автентичних. Це значною мірою довели спостереження А. Гілевича (Gilewicz, s. 43), О. Маркевича (Маркевич. Невідомі грамоти., с. 26—28), А. Генсьорського (Генсьорський. З коментарів., с. 183—184), а останнім часом А. Янечека (Janeczek, s. 177 та ін.) тощо. На достовірність грамоти вказують збережені окремі зовнішні ознаки документа, про які йдеться у записі лавничої книги маґистрату міста Перемишля (AR w Przemysłu, zesp. Akta Ławy m. Przemysła, ks. 4, k. 18—19), в числі яких і

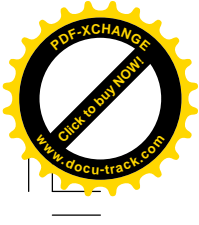
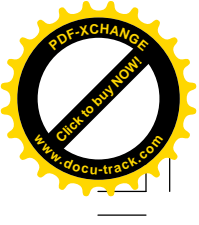
засоби засвідчення. Доказами автентичності пам'ятки є також структура і стиль викладу тексту, частково порядок розміщення клаузул формуляра. Це засвідчує також зіставлення формуляра грамоти з формулярами тих князівських документів, що видавались князівськими канцеляріями та розміщені у Галицько-Волинському літописі (подібно, I, № 2). Окремо під цим кутом зору слід звернути увагу на традиційне формулювання початку клаузули *інтитуляції*: „Ego dux Leo“, що відповідає традиційному, як згадувалось, „**Є** **▲** **КНАЗЬ** **ЛѢВЪ**“ або „**А** **Є** **▲** **КНАЗЬ** **ЛѢВЪ**“. Формулювання характерне саме для оригінальних документів галицької канцелярії ранішого часу (Генсьорський. З коментарів., с. 183), та воно загально перегукується з будовою клаузули у формулярах документів XII—XIII ст.

Документ зберігся тільки в латинському перекладі. Це звичайно, обмежує аналіз грамоти, насамперед з погляду її мови для оцінки автентичності документа. Проте й перекладний варіант документа якоюсь мірою дає змогу бачити у ньому автентичну пам'ятку. Доказом цього є вже реконструкція його тексту давньоукраїнською мовою, яку зробив А. Генсьорський, що у лексичному та стильовому аспектах відповідає духу ділової мови XIII — початку XIV ст. (Маркевич. Невідома грамота., с. 28). Аналізуючи мову під кутом зору автентичності документа, треба також звернути увагу на переклад окремих слів. Латинське *omnes civiles*, що означає мешканців міста, містичів, які підлегли в'їтківській юрисдикції, не входить у словниковий склад поняття, що описують стан чи суспільні умови, характерні для XV ст. Це радше калька з давньоукраїнського „**люди градские**“ (див. СДРЯ, т. II, с. 380; Балик, с. 34). Водночас для XV ст. не по-латинськи звучить слово *szuyuch* (це слово можна також читати і як *szynuch*): „*quadraginta stami(n)a panni flawei al(ia)s szuyuch*“, що умовно перекладається як „сорок сувоїв сукна або шовку“ (?). Слово *szuyuch* (або *szynuch*) прочитують і як *szujnych*, **шидъныхъ** < **шида** < шовк у тексті грамоти не перекладено, подано латинською мовою і не в зовсім правильній транслітерації (Лл. 2). Зміст цього слова (тим більше етимологія) є також не цілком прозорим (Срезневский, т. III, с. 1592; Фасмер, т. IV, с. 423—424). Сьогодні поновно над цим питанням розмірковують. А. Янечек, наприклад, уважає, що слово *szuyuch* // *szynuch* треба тлумачити як *siwuch* / *sinuch* — сивий, синій (Janeczek, s. 178). Хай там як, писар-перекладач у XV ст. не розумів цього слова (тому й непереконаливо відчитав, переписав і не переклав). А це свідчить про те, що досліджуваний „документ не міг бути сучасним йому фальсифікатом“, а все-таки достовірною, з ранішого часу грамотою (див. Маркевич. Невідома грамота., с. 28).

Важливим елементом для простеження автентичності документа виступають окремі дані змісту. Заслуговує на увагу, насамперед, факт трансакції між князем і приватною особою щодо в'їтвіства та церкви. Вона не є чимось новим і поодиноким у тогочасних правових відносинах. Взяти хоча б згадку про купівлю князем Володимиром Васильковичем у Давидовича Фодорка села Березовичі або заповідання тим же князем дружині Ользі „**и монастырь свѣхъ Апѣлы же**“ (II, № 46). Це явище поширювалося на різні

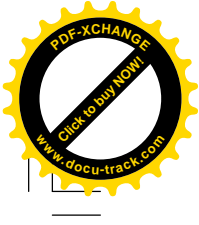
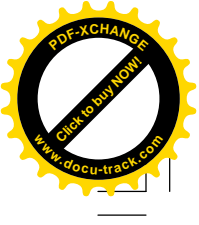

рухомі і нерухомі об'єкти. У контексті змісту документа важливою є також загальна інформація про існування війтівства як нового (хоч, очевидно, не першого на Русі) суспільно-правового інституту в Перемишлі. Його створення під маґдебурзьким правом збігається з відомостями про час запровадження і функціонування цього права на землях Галицько-Волинського князівства вже у другій половині XIII ст. (міста Володимир, Луцьк, Львів, див.: Зубрицкий, с. 254; до цього ряду слід віднести також міста по Західному Бугу та Нарві, див.: Hirsch, S. 188—189; також див. у цьому виданні I, № 7; IV, № 9). Уже князі Рюриковичі надавали містам і селам маґдебурзьке право „з усією владою і юрисдикцією тевтонською“ (Владимирский-Буданов, с. 471—472; Иконников, т. II, кн. 1, с. 563). Навряд чи аналогічні заходи галицького князя Лева щодо маґдебурзького права могли оминати Перемишль, тоді важливий економічний і культурний центр Русі, столицю удільного князівства, місто, яке розташовувалося на відомих торговельних шляхах між Галицько-Волинською державою і країнами Заходу, в якому жило і перебувало чимало чужинців з тих країн, котрі користувалися цим правом удома. Думка про те, що міське самоврядування у Перемишлі з'явилося, як припускають, тільки за Казимира III (Fenczak, s. 23—48) або за короля Владислава II і розпочинається від його привілею, виданого 1 жовтня 1389 р. (AGZ, t. V, s. 23—25; Hauser, s. 106—108; Smolka, s. 3), не має переконливої аргументації. Уже в одній із давньоукраїнських купчих грамот, що складалася у Перемишлі 1359 р., як свідок виступає „панъ вонтъ перемышльскии“ (Розов, с. 10). У документах від 11 травня 1386 р. називаються перемишльські радники та війт Михайло (AGZ, t. VIII, s. 24) та від серпня 1386 р. виступає організація адміністративного і судового управління міста, подібно до львівської (AGZ, t. VI, s. 1). На це питання свого часу звертали увагу деякі дослідники (Маркевич. Невідома грамота., с. 28). Серед документів 80-х років XIV ст. засвідчено вираз „Premisl civitas“ (AGZ, t. VI, s. 1; t. VII, s. 28—32). Отже, функціонування міського самоврядування на маґдебурзькому праві у Перемишлі припадає на значно раніший період, задовго до появи привілею 1389 р. Таким чином, давність існування міської влади на цьому праві у Перемишлі дає підстави твердити, що подана на розгляд лавничого суду грамота князя Лева у 1470 р. є автентичною, а запис її у книгах оснований на оригінальному тексті.

Іншим фактом доказу достовірності досліджуваного документа є згаданий привілей короля Владислава II. У ньому мовиться: „Обіцяємо та запевняємо згаданого війта Михайла, його спадкоємців і законних наступників та назване місто Перемишль ласкаво зберігати при всіх разом і зокрема взятих правах, привілеях на згадане війтівство, які були надані і підтверджені нашими попередниками та іншими [особами] і належали віддавна до згаданого міста Перемишля та до війтівства“ („Promittimus etiam et spondemus praefatum Michaellem advocatum, suos h[er]edes et successores legitimos ac praedictam civitatem Premisliensem circa omnia et singula iura

privilegia, per nostros praedecessores super advocatia praedicta caeterisque omnibus ipsis data et concessa, conservare gratiosius et manere, ac circa omnia et singula alia, quae ad praedictam civitatem Premisliensem et advocatiam ab antiquo pertinebant“) (AGZ, t. V, s. 24). Отже, король Владислав II підтверджує війтові Перемишля давні привілеї на міське самоврядування на маґдебурзькому праві, що ним місто, як зазначено у привілеї, користувалося раніше. Таким чином, у ньому йдеться про підтвердження і поновлення маґдебурзького права для Перемишля, а не про перше надання його, і що це поновлення в умовах володарювання Владислава II ґрунтувалося на давніх документах. Припускають, що тоді король підтвердив також досліджувану грамоту князя Лева (Маркевич. Невідома грамота., с. 28).

Зовсім непереконливим фактом і анахронізмом для другої половини XV ст. є можливість приватним особам розпоряджатись церквою як частиною власного майна. Це реалії XIII ст., і навряд чи епоха приватної церкви на галицько-волинських землях могла тривати так довго, сягаючи аж другої половини XV ст. На той час в Україні існувала вже чітка організаційна структура в межах церкви. Це також є певним причинком для пізнання достовірності документа на основі змісту і віднесення його появи до княжих часів.

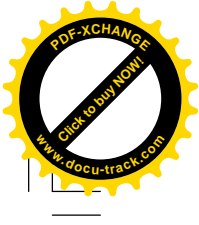
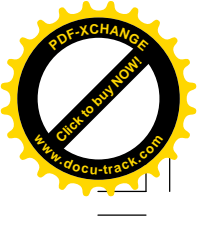
У цьому контексті варто також враховувати можливість зв'язку (хоч, імовірно, перерваного — прями, документально підтвержені дані маємо щойно з 1400 р. (Janeczek, s. 182—184) Миколи Балицького — війта міста Перемишля (саме він, як відомо, подає на розгляд лавничого суду 1470 р. документ князя Лева) і князівської грамоти, яка йому могла дістатись у спадок від предків і зберігалася у сімейному архіві. Права родини Балицьких на війтівство на маґдебурзькому праві, ймовірно, сягали періоду Галицько-Волинського князівства. Певним підтвердженням останнього є проживання боярських родів Балів і Балицьких на Русі, предки яких прийшли у Галичину з Трансільванії чи Чехії ще у XIII ст.

Важливу роль для доказу автентичності документа відіграють зауваження у першому оригінальному записі документа, що був показаний, перекладений і облятований 3 січня 1470 р., а також наявність печатки із зображенням „знака у вигляді зуба“ (див. раніше, а також IV, № 29).

Місцезнаходження оригіналу документа не відоме. Репрезентований одним дипломатичним видом і кількома списками.

Оси. списки: 1. (ЛЖП). Список Лавничої книги магістрату міста Перемишля. Створений 3 січня 1470 р. Запис „руського“ привілею князя Лева у книгу уряду відбувся у зв'язку з поданням його спадковим війтом Миколою Балицьким на розгляд і облятування у книгах лавничого суду міста (AP w Przemyślu, zesp. Akta Ławy m. Przemyśla (Acta scabinalia), ks. 4, k. 18—19). Лат. мова. Канцелярське письмо XV ст.

2. (Гіл.). Список А. Гілевича. Створений близько 1961 р. Польс. мова. Досліджуваний список виник на підставі списку **ЛКП**. Відомий лише з публікації (Gilewicz, s. 43). Переклад неточний, містить чимало перекручень у трактуванні тексту, що пов'язані з неправильним прочитанням латинського рукопису.

3 (Марк.-1). Список № 1 О. Маркевича. Створений близько 1966 р. (Маркевич, с. 227). Укр. мова. Підставою досліджуваного списку послужив перекладний, польс. мовою список **Гіл.** Укр. переклад повторює помилки тексту-підстави.

4 (Марк.-2). Список № 2 О. Маркевича. Створений близько 1968 р. (Маркевич. Невідома грамота., с. 26—27). Лат. мова. В основі досліджуваного списку лежить список **ЛКП**. Правопис осучаснений. До лат. тексту додається укр. переклад, який у ряді місць відмінний від списку **Марк.-1**.

5 (Генс.) Список А. Генсьорського. Див. IV, № 29. **Генс.** Текст документа: ДАЛО, ф. Р-2921, оп. 1, спр. 4, с. 8—9. Польс. мова. Являє собою коментовану копію списку **Гіл.**

6 (Кур.). Список С. Курася. Створений близько 1969 р. Лат. мова. Текст, однак, розшифровано неадекватно, містить неправильне прочитання окремих місць. Замість „Et vendidi sibi cum omni iure Theutunico. Advocatum nullus debet indicare, solum advocati civitatum iure advocatorum“ прочитано: „Et vendidi sibi cum omni iure Theutunico advocat(ia)m. Nullus debet iudicare, solum advocati civitatem iure advocatorum“. Потребують уточнення поділ тексту на речення і пунктуація. Виник, правдоподібно, на підставі списку **ЛКП** і відомий з публікації: Zb. dok. Małopol., cz. 4, s. 45, N 901.

Опубл.: Gilewicz, s. 43 (перекл. польс. мовою); Arłamowski, s. 167—168 (част. і недокладна публ.); Маркевич, с. 227 (перекл. укр. мовою); Маркевич. Невідома грамота., с. 26—27; Генсьорський. З коментарів., с. 183—184; Zb. dok. Małopol., cz. 4, s. 45, N 901; Janeczek, s. 180.

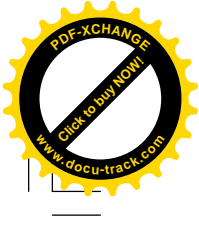
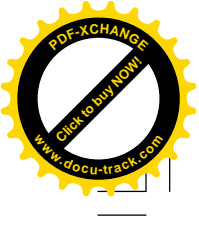
Текст

Публікується на основі списку **ЛКП**. Різничитання тексту подано за списками **Марк.-2** та **Кур.**

Ego dux¹ Leo² vendidi advocacia(m) in P(re)mislia Joha(n)ni et lapidea(m) ec(c)lesiam s(an)cti³ Nicolai in jus Theutunicu(m) et ip(s)e m(i)hi p(ro) isto dedit duas marcas au(r)i et quadraginta stami(n)a panni flau(e)i al(ia)s szyuych⁴. Et vendidi sibi cu(m) om(n)i

¹ У рукописі з великої літери; ² У рукописі з малої літери; ³ **Кур.** — s.; ⁴ Це слово можна прочитувати також як szuyuch;

ju(r)e Theutunico, Advocatum⁵, nullus d(ebe)t judicare solum advo(ca)ti ciuitatum jure advocator(um) et nullus ip(su)m d(ebe)t evocare, nisi an(te) ducem. Hic ip(su)m d(ebe)t dux⁶ judica(r)e⁷ cu(m) advocat(is) iure advocator(um). Et homines civiles nullus de(be)t iudicare nisi advocat(us) jure Theutunico.

Vendidi⁸ p(er)petue et in aev(u)m⁹.

Et¹⁰ quis sup(er) verbum meu(m) ascenderet¹¹ iudicium habeo secum cora(m) Deo¹².

Переклад

Я, князь Лев, продав Іванові вйтівство у Перемишлі і кам'яну церкву святого Миколи під маґдебурзьке право, і він мені за це дав дві гривни золота і сорок сувоїв сукна або шовку [?], і я продав йому з усіма правами, [що випливають з] маґдебурзького права, а саме: жоден вйт не має права суду, тільки вйт міста на основі вйтівського права, і ніхто його самого не може позивати в суд, а лише до князя. А цей князь його самого повинен судити разом з вйтами за вйтівським правом, а міщан ніхто не повинен судити, тільки вйт за маґдебурзьким правом.

А продав я йому на всі часи і навічно.

І хто моє слово порушить, матиму з ним суд перед Богом.

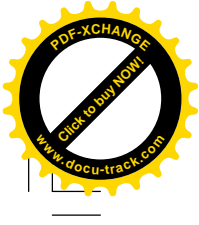
№ 4

1316 р., серпня 9. Володимир.— Князі „усієї землі Русі, Галичини і Володимирщини“ Андрій і Лев Юрійовичі, продовжуючи давні традиції добросусідських відносин, на прохання племінника Сіґгарда Шварцбургського, висловлюють пруському великому магістру Тевтонського Ордену Карлові з Тревері (Трірському) та всім рицарям прихильність і дають слово жити з ними у щирій дружбі, а на випадок потреби захищати їх народ і володіння від татар

Документ відображає взаємини Галичини і Волині із землями Північно-Східної Європи, засвідчує зовнішньополітичні відносини галицько-волинських князів Андрія і Лева у зв'язку з їх вступом на престіл із Тевтонським Орденем. Можна припускати, що з допомогою документа поновлювалися дипломатичні, а також політично-економічні контакти Галицько-

⁵ **Кур.** — advocat(ia)m; ⁶ Як 1; ⁷ **Марк.-2** — пропуск тексту від слова „cum...“ до слова „iudicare“; ⁸ Як 2; ⁹ **Кур.** — ewm; ¹⁰ Як 2; ¹¹ **Марк.-2** — ascendet(ur); ¹² Як 2.

Волинського князівства з орденом, що забезпечувало торговельні зв'язки. На думку Т. Нарбута, документ складався і пересилався таємно та був зобов'язувальним для князів стосовно неприязних відносин із Литвою (Narbutt, t. IV, s. 45. Dod.). Крім того, акт вказує на певні особливості розвитку української дипломатики у першій половині XIV ст., інформує про розвиток латиномовної частини документації, що створювалася у князівських канцеляріях. Він репрезентує один із різновидів листів, є т. зв. охоронним або протекційним документом для приїжджого купецтва. Доніс до наших днів унікальну сфрагістичну пам'ятку, зокрема велику печатку князя Юрія Львовича.

Зберігся в оригіналі. Писаний латинською мовою, готичним канцелярським мінускулом, на пергаменті розміром 14 × 32 см і 15 × 32 см. Текст уміщений на 14 рядках, з яких останній засвідчує лише два слова. Початкова буква першого рядка **M** збільшена, її, очевидно, слід відносити до ініціальних. Почерк прямий, із незначним нахилом уліво. Майже ідентичний малюнок букв **t** і **c**; круглоподібно і на зразок літери **f** написана літера **s**. Загострені верхівки літер **a**, **e**, рідше **q** та **s**; літери **a**, **s** дещо піднімаються над рядком. Характерне написання **g**, зокрема його петлі під рядком. Правопис великих букв не регламентований. Письмо документа засвідчує різноманітні скорочення — спеціальні знаки, суспенсії та контракції, з яких найчастіше вживаються останні (Іл. 3).

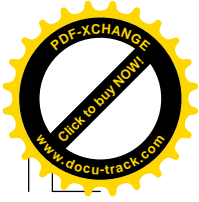
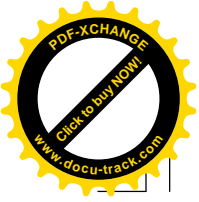
У структурному значенні документ репрезентує усі три основні частини формуляра. Текст *вступного протоколу* розпочинається формулюванням клаузули *інскрипції*, яка, перебуваючи на першому місці, немовби виконує функцію заголовка. Після неї (а не згідно з традиціями, навпаки) подана *інтитуляція*: „Андрій і Лев, з Божої ласки князі всієї Русі, Галичини та Володимирщини“ („Salutem et post huius vit[ae] militiam in c[oe]lestibus triumphare“). Вона, звичайно, супроводжує *інскрипцію*, проте тут межує з *інтитуляцією*. Таке розміщення клаузул у *вступному протоколі*, очевидно, підкреслює певні традиції епістолярного жанру в давньоруській документалістиці.

У частині формуляра, яка розкриває *власне зміст*, обширними є клаузули *аренги*, що з'ясовує мотиви видачі документа, та *нарації*. *Власне зміст* документа і, передусім, його основна складова — *диспозиція*, є, однак, порівняно лаконічним. У ньому немає клаузули *санкції*, яку слід було б чекати. Останній елемент *власне змісту* вказує на засіб засвідчення документа: „In cuius rei testimoniu(m) pr[ae]sentes scribi iussim(us) nostror(um) sigillor(um) munimi(n)e solidatas“.

Закінчення — третя основна частина формуляра документа — виражене лише *датаційною формулою*.

Грамота писана і видана у Володимирі. Рік поданий за новим літочисленням нової ери, день — за часом, на який припадало свято святого Лаврентія-мученика: „in vigilia sancti Lavrentii martiris“. Проте, яким руським чи латинським календарним списком святців користувалася канцеля-

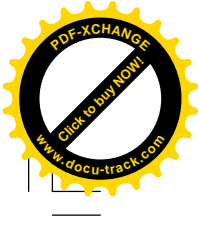

рія, датуючи грамоту, остаточно невідомо. Всі дослідники документа беззастережно схильні пов'язувати дату дня з латинським календарем, мотивуючи це тим, що акт писаний латинською мовою і його адресатом була країна, яка користувалася тим же календарем. Водночас дата дня документа у раніших публікаціях розшифровується неоднаково — 9 серпня (CD Prussicus., Bd. II, S. 93; Куник, с. 113, 149) і 10 серпня (Карамзин, т. IV, с. 419; Narbutt, t. IV, s. 45. Dod.; Зубрицкий, с. 250). Насправді день Лаврентія-мученика припадає за латинським календарем на 10 серпня, отже, його переддень, навечір'я (vigilia) — на 9 серпня. Аналогічно свято Лаврентія диякона-мученика датує і руський календар — 10 серпня, а навечір'я — 9 серпня (Горбачевский, с. 87, 94; Grotfend, S. 111). Таким чином, хоч сьогодні бракує вичерпної аргументації, який календар покладений в основу обчислень дати дня складання документа, зрозуміло, що цей день припадає на 9 серпня 1316 р.

Грамота засвідчена двома вислими печатками. Вони виготовлені з воску натурального кольору і мають двостороннє зображення: **1)** печатка (праворуч), правдоподібно, належить Левові Юрійовичу. Пряма ідентифікація її з названим експонентом документа, однак, непевна. Існує думка, що печатка окремо не виготовлялася для князя із його вступом на галицько-волинський престіл, а перейшла ще від діда князя Лева Даниловича (Барвінський. Укр. сфрагіст. пам'ятки., с. 254). Вона округла (діаметр бл. 7 см), прикріплена на заломі у нижній частині пергаментного аркуша цегляно-червоним (сьогодні вицвілим), сплетеним зі шовкових ниток шнурком. На лицевому боці печатки зображення в анфас воїна, що сидить у повний зріст, одягнутого „в лати“, ліва рука якого оперта на щит; на зворотному — зображення лева, повернутого по-геральдичному вліво*. Довкола зображення в обідку кайма у вигляді дворядкової плетінки. Ні лицевий, ні зворотний боки печатки легенди не мають. Печатка пошкоджена на початку ХХ ст., від неї збереглося лише два уламки, згодом — один (Lewicki, s. 172—173 (рисунок фрагмента лицевого боку); Piekosiński, t. VI, s. 293 (фрагмент зворотного боку); Болеслав-Юрий II., табл. I—II (фрагменти обох боків) (Лл. 3—4); **2)** печатка (ліворуч) кругла (діаметр бл. 9 см), із двостороннім зображенням, прикріплена на заломі у нижній частині пергаментного аркуша пергаментним пояском. На лицевому боці зображена фігура князя, який сидить на троні. Тло заповнене орнаментом у вигляді симетрично розташованих троянд. В обідку легенда: „† DOMINI GEORGI

* Лев, що стоїть на лапах, — зображення, яке було поширене на галицько-волинських предметах побуту, прикрасах, печатках, виступає також як оздобний архітектурний елемент. Зображення лева було популярним у Галицько-Волинській Русі, як „символ влади, сили, мужності, великодушності, відваги“. Печатку з малюнком лева посідав князь Любарт Гедимінович. „Руський лев“ згодом відбитий на монетах, гербі міста Львова (пор.: Лаппо-Данилевский, с. 236—239, 281—284; Piekosiński, t. VI, s. 293—294; Крип'якевич. До питання., с. 44—45; Маркевич. Значення печаток., с. 246—254; Гречило, с. 256—259).

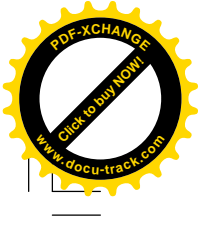
REGIS RUSIE“. На зворотному боці печатки зображений вершник, кінь якого обернений по-геральдичному вліво. Тло оздоблене зірочками. Навколо зображення в обідку легенда: „† S[IGILLUM] DOMINI GEORGI DUCIS LADIMERIE“ (опис печаток див.: Карамзин, т. IV, с. 292, прим. 204; с. 419, прим. 268; Daniłowicz, I, s. 145; Лаппо-Данилевский, с. 241—252; Piekosiński, t. VI, s. 309); опубл.: Lewicki, s. 158 (фото рисунка), Piekosiński, t. VI, s. 306 (фото рисунка, виготовленого на основі екземпляра печатки з документа 1335 р.), Болеслав-Юрій II., табл. I, IV—VII, IX (Лл. 3, 10-б, 11—12 та ін.).

Печатка (ліворуч) яка, як вважають дослідники українських сфрагістичних пам'яток, також не належить експонентам досліджуваного документа — ні князю Андрію, ні князю Леву Юрійовичам. Вона, припускають, як і перша, також не належить до часу складання документа, мала б перейти від батька Юрія Львовича до синів (Карамзин, т. IV, с. 204, 246, прим. 191; Ржежабек, с. 26—27; Иванов, с. 189—190; Тихомиров, с. 11) і бути, за традицією, використовуваною князем-сином. Проте ця думка не знаходить вичерпної аргументації. Порівняльний аналіз зображень на печатці, в тому числі її двох легенд, з пізнішими аналогічними і точно атрибутованими екземплярами дає змогу зробити висновок, що вона належала князю на ім'я Юрій (хоч про нього немає жодної згадки в документі), але ним був не Юрій Львович — батько князів Андрія і Лева, а їхній наступник — Юрій II Тройденович. У зв'язку з цим припускають, що прикріплення до грамоти печатки відбулося не під час її складання, а після втрати оригінальної печатки одного з князів — експонентів документа (очевидно, кн. Андрія Юрійовича), і що її поява при документі пов'язана з актом апробації і підтвердження грамоти галицько-волинським князем Юрієм Тройденовичем у 20-х роках XIV ст. (Лаппо-Данилевский, с. 242—248). Одним із доказів цього є зовсім інше кріплення печатки до аркуша. Висунута гіпотеза була, однак, зустрінута також із застереженнями. Крім того, що князі все ж таки (як це було з першою печаткою) могли користуватися печатками своїх предків. Основним аргументом, наприклад, для О. Лаппо-Данилевського служив факт, що ні князь Андрій, ні князь Лев Юрійовичі, а також князь Юрій Тройденович не вживали титул „rex“ („regis“), який читаємо у легенді печатки, а лише „dux“, отже, згаданий у легенді Юрій не є Юрієм II Тройденовичем, а, як висловлювалися раніше дослідники, Юрієм Львовичем (Барвінський. Укр. сфрагіст. пам'ятки., с. 254 та ін.; Гавриленко, с. 89). Із цим не можна не погодитися.

Грамота автентична. Її дипломатична достовірність не викликає жодних застережень. Це підтверджують критика письма, засоби засвідчення документа, а також його зміст і мова.

Документ відомий в оригіналі та шістьох основних списках XIX ст. одного й того ж дипломатичного виду і редакції.

Оригінал: Кенігсберзький державний архів (Staatsarchiv. Königsberg), N 462, згодом шухляда 81, N 1 (XIX — перша половина XX ст.), від 1944 р. — Державний архів у м. Геттінгені (Staatliches Archivlager. Göttingen) у Нижній Саксонії; сьогодні — Таємний державний архів пруської спадщини у Берліні (GSPK. Berlin), 81, N 1.

Оси. списки: 1. (Ген.). Список Г. Геннінга. Створений на прохання М. Карамзіна перед 1817 р. Місцезнаходження рукопису списку не виявлено. Він, однак, „без будь-яких виправлень у буквах і знаках пунктуації“ покладений в основу першої публікації документа у праці М. Карамзіна „Історія Російської держави“, звідки і реконструюється (Карамзин, т. IV, с. 419—420, прим. 268). Список оснований на тексті оригіналу документа. Лат. мова. Правопис дуже близький до правопису оригіналу. Це виражається у збереженні графіки, правопису, членуванні тексту на речення, пунктуації. Поряд наявне й певне осучаснення тексту: часто замінюються літери **t** на **c**; **u** на **v**, розшифровуються без окремих позначень скорочення, близькі до сучасного використання великих букв (думається, що саме так було в рукописі Г. Геннінга). Наявні також незначні розбіжності з текстом-основою: слово „sancti“ скорочено до **s**; слово „martiris“ — пропущено, не почато частини клаузули *інскрипції*. Ряд місць тексту у примітках коментує М. Карамзін.

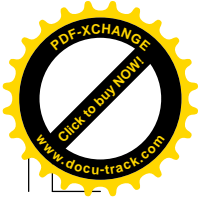
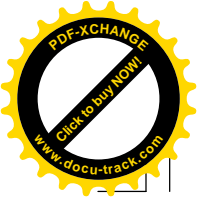
2. (Нарб.). Список Т. Нарбута. Складений перед 1838 р. Рукопис списку втрачений. Текст встановлюється на основі публікації у праці „Історія литовського народу“ (Narbutt, t. IV, s. 44—45. Dod.). Лат. мова. Правопис осучаснений, оснований на списку **Ген.** До тексту документа додається примітка.

3. (Фойгт). Список Й. Фойгта. Виготовлений, очевидно, ще до 1830 р. На це непрямо може вказувати використання документа дослідником у праці, присвяченій історії Пруссії (Voigt, Bd. IV, S. 316, 532—533, 580). У зв'язку з підготовкою документа до публікації, його текст, правдоподібно, доопрацьовувався перед 1842 р. Рукопис списку втрачений. Реконструюється на підставі публікації „Кодекс документів Пруссії“ (CD Prussicus., Bd. II, S. 92—93). Лат. мова. В основу списку покладений текст оригіналу документа. Правопис і графіка наближені до оригіналу. Це стосується переважно непорушності структури і поділу тексту на речення, пунктуації. Помітне певне осучаснення тексту щодо розв'язання скорочень без окремих позначень і вживання великих букв.

4. (Зубр.). Список Д. Зубрицького. З'явився близько 1855 р. Текст встановлюється на підставі публікації у праці „Історія давнього Галицько-Руського князівства“ (Зубрицький, с. 250). Лат. мова. В основі списку лежить текст списку **Ген.**, що, зрештою, засвідчує близькість їх правопису і повнота публікованого тексту (у ньому, як і у списку **Ген.**, немає частини

клаузули *інскрипції*). Розбіжності між досліджуваним списком і списком-підставою полягають у підміні окремих графем, виправленні слова „vinclo“ на „vinculo“ тощо. Для ряду слів використовується курсив. У дужках після тексту розшифрована дата.

5. (Ржеж.). Список Я. Ржежабека. Створений перед 1883 р. Реконструюється на підставі публікації документа у праці „Юрій II, останній князь всієї Малої Русі“ (Ржежабек, с. 4—5). Підставою послужив текст списку **Фойгт**. Лат. мова. Правопис, як і тексту-підстави, осучаснений. При передаванні окремих слів використана курсивна розрядка. Документ опубліковано не повністю.

6. (Кун.). Список А. Куника. Складений після 1883 р. у зв'язку з підготовкою дослідником історичних матеріалів, присвячених історії західно-українських земель першої половини XIV ст. і появою праці Я. Ржежабека. Рукопис не відомий, текст списку встановлено на основі публікації (Куник, с. 149—150). Лат. мова. Список ґрунтується на тексті списку **Фойгт**. Перед публікацією 1907 р. С. Пташицький, І. Линниченко та О. Лаппо-Данилевський зв'язали список з факсиміле, у зв'язку з чим внесено ряд доповнень (Болеслав-Юрій II., с. 198—209).

Опубл.: Карамзин, т. IV, с. 419—420, прим. 268 (зі скороченою клаузулою *інскрипції*). Так у пізніших рос. перевиданнях і зарубіжних перекладних виданнях твору); Narbutt, t. IV, s. 44—45. Dod. (зі скороченою *інтитуляцією*); CD Prussicus., Bd. II, S. 92—93, N 75; Зубрицький, с. 250 (зі скороченою *інскрипцією*); Režábek, s. 122 (част. публ.); Ржежабек, с. 4—5 (част. публ.); Куник, с. 149—150, № 1; Болеслав-Юрій II., табл. I (факсиміле); Preussisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 108—109, N 157.

Перецт.: Napierski, Th. I, S. 74, N 286; Daniłowicz, I, s. 145, N 281; Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 119, N 285; Hubatsch, pars 2, p. 56, N 475.

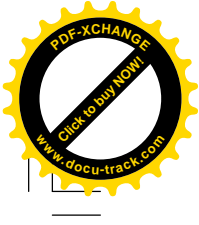
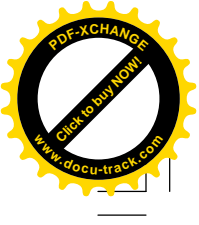
Текст

Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу. Різниця тексту подано за списками **Ген.** і **Кун.**

Magnifico domino dilecto(ue) sibi in Ch(ri)s(t)o frat(ri) Karolo de T(re)v(er)i. Hospitalis sanct[a]e Mar(iae) domus Theuto(ni)-co(rum)¹ Ierosol(im)i)t(an)i [1] mag(ist)ro gen(er)ali c(a)et(er)isq(ue) f(rat)ribus eiusdem professionis in Prussia².

Andreas et Leo, Dei gra(tia) duces totius Terr[a]e [2] Rus[s]i[a]e, Galici[a]e et Lademiri(a)e, salutem et post huius vit[a]e militiam

¹ **Кун.** — theutonice; ² У рукописі — Prussia. Так у **Ген.** і **Кун.**;

in c[ole]lestibus triumphare. Cum³ int(er) honorabiles viros [3], vestros pr[a]edecessores⁴ mag(ist)r(u)m atq(ue) fratres Prussi[a]e⁵ ex una p(ar)te, n(ost)rosq(ue) serenissimos progenitores ex altera, dil(e)ct(i)onis [4] insignia ac mutu[a]e promot(i)onis b(e)n(e)ficia vigneru(n)t, delectat et nos vobiscum eodem caritatis vinc[u]lo⁶ uniri ac sinc(er)a amicitia [5] f[o]ederari⁷. Maxime cum⁸ honorab(i)lis et religiosus vir; frat(er) Sygehardus de Swarczburch, consa(n)quineus nost(er) dilectus [6], antiquam antiquor(um) amicitiam nobiscum dux(er)it innovandam, prout in instrumentis et pactionibus sup(er) hoc confectis plenius [7] est expressum. Nos volentes utiq(ue) exemplo progenitor(um) n(ost)r(or)um vobis adesse sincera amicitia et favore, et de amici [8] tiis, f[o]ederationibus et pace int(er) nos conceptis a diebus diutinis nihil⁹ omnino diminuere, sed potius, volente Do[9]mino, (h)abundantius adaugere. C[a]eterum terras vestras fideliter pr[a]emunire curabim(us) pr[a]e Tataris, dum(m)odo no[10]bis constiterit, et ab hostili quolibet invasore. Insup(er) vobis ac omni vestro populo ad om(n)em dilec(ti)o(ne)m et ad cuncta [11] beneplacida promotionis et favoris existimus debitores.

In cuius rei testimoniu(m) pr[a]esentes scribi iussim(us) nostror(um) sigil[12]lor(um) munimi(n)e solidatas.

Actum et datum in Lademiria, anno verbi incarnati MCCCXVI in vigilia sancti¹⁰ [13] Lavrentii martiris¹¹ [14].

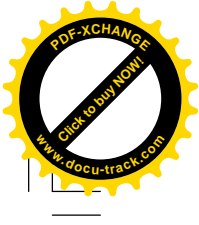
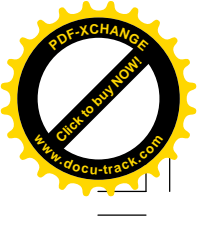
Переклад

Вельможному панові і улюбленому у Христі братові Карлу з Тревері, великому магістрові ордену шпиталю святої Марії Тевтонського дому в Єрусалимі та іншим братам цього визнання у Пруссії.

Андрій і Лев, з Божої ласки князі всієї землі Русі, Галичини та Володимирщини, [шлють] поздоровлення і [бажають] після цього [проведеного] у боротьбі життя торжествувати серед небесних. Оскільки між шанованими мужами, вашими попередниками — магістром і братами прусьськими, з одного боку, і нашими найяснішими предками — з другого, процвітали

³ **Кун.** — Quum; ⁴ Далі у рукописі дві крапки посередині рядка, одна — внизу під ним, **Кун.** — трикрапка; ⁵ У рукописі — Prusciae. Так у **Ген., Кун.**; ⁶ У рукописі — vinclo. Так у **Ген.**; ⁷ У рукописі — federari. Так у **Ген.**; ⁸ **Кун.** — quum; ⁹ В оригіналі — nichil. Так у **Ген.**; ¹⁰ **Ген.** — скорочено s.; ¹¹ **Ген.** — пропущено.

вияви люб'язності та добродійства взаємного сприяння, тому й нам відрадно з вами єднатися цим зв'язком прихильності та щирої дружби. Тим паче, що й шановний і побожний муж, наш милий родич Зігхард із Шварцбурга, висловлювався за необхідність відновлення з нами дружби, що в давнину [пов'язувала] наших предків, як це ширше сказано у відповідних документах та угодах. Ми, бажаючи за прикладом наших предків бути з вами у щирій дружбі та прихильності і дружніх союзів від давніх днів поміж нами укладених узагалі нічим не зменшити, радше з Божої волі щедріше примножити. Будемо, врешті, старатися надійно захистити ваші землі від татар і від будь-якого іншого ворожого нападника, як тільки це нам випаде. Крім того, перед вами і всім вашим народом ми є боржниками щодо всякої прихильності, сприяння та доброзичливості.

На засвідчення цього ми звеліли написати даний документ, зміцнений силою наших печаток.

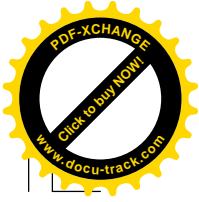
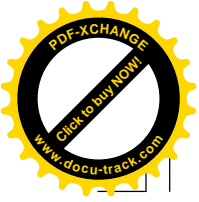
Звершено і дано у Володимирі, року [від] втілення слова [Божого] 1316, у навечір'я [дня] святого мученика Лаврентія.

№ 5

1320 р., серпня 27. Володимир.— Князь „Володимирцини і володар Русі“ Андрій Юрійович дозволяє купцям м. Торуня вільний в'їзд на руські землі з різними товарами та вільну, без жодних оплат, торгівлю ними, забезпечуючи при цьому приїжджим усі права, як це мало місце при князю Юрію Львовичу, а у разі порушення цих прав офіційними особами гарантує повернення покривдженим шкод у подвійному розмірі

Документ засвідчує контакти Галицько-Волинського князівства з містами Балтійського побережжя, є джерелом для вивчення міжнародних торговельних відносин Русі у першій половині XIV ст. Щодо змісту, як і щодо дипломатичної характеристики, є охоронним листом, т. зв. глейтом, яким князь Андрій забезпечував іноземному купецтву, зокрема торунцям, протекційний і привілейований статус на землях князівства. Документ вказує на близькі, а покликання у ньому експонентом на ім'я князя-батька, також і тривалі в минулому зв'язки князівства з мешканцями Торуня і Ганзейськими містами взагалі, які, як відомо, на певних етапах мали для Русі не лише економічне, але й політичне значення. Водночас документ проливає світло на функціонування князівської канцелярії у Володимирі та її міжнародні зв'язки, розвиток ділової латиномовної писемності в Україні у першій половині XIV ст. Інтерес викликають зафіксовані документом предмети торгівлі, назви грошових одиниць, які були в обігу в той час, тощо. Натяки на завдану приїжджим із Заходу „крив-

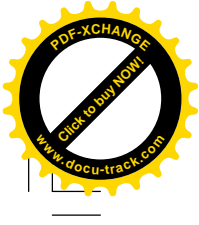
ду“ — „несправедливо відібраний“ у них динар, очевидно, передусім пов’язані з діяльністю тивунів митних служб, які збирали оплату на мостах, шляхах і під час торгів і „нерідко санкціонували купівлю-продаж як урядові свідки“.

Зберігся оригінал документа. Писаний латинською мовою на пергаменті (розмір 12,1 × 22, 4 см), який складався втрое по вертикалі. Останнє, очевидно, свідчить про пересилання документа у Торунь з князівської канцелярії у вигляді спеціального „конверта“.

Письмо документа — готичний канцелярський курсив. На аркуші 12 рядків, з яких останній неповний. Текст не членується на абзаци. На початку першого рядка грамоти немає ініціальної літери. Почерк прямиий. Форми букв ламані, кутоподібні. Мало різниться написання приголосних **t** і **c**. Великі букви вживаються безсистемно, не простежено закономірностей у написанні літер **v** та **u**. Письмо грамоти містить три різних групи скорочень: спеціальні знаки (наприклад, для написання сполучника **et** або частково слів зі складом **con-**), суспенсії, тобто „обірвані“, недописані слова (численні приклади) і контракції — слова „стягнуті“, „стиснуті“, у яких деякі літери або склади випущені (часті приклади). Два останні типи скорочень, як правило, супроводжують окремі позначення, розташовані у рядках (це здебільшого крапки посередині рядків), над рядками (похилі зліва направо риски, великі коми різних форм і потовщень, гачки) та під рядком (звичайно, вертикальні риски). У формі суспенсії написано навіть ім’я експонента грамоти князя Андрія: „An.“ Текст членується на речення з допомогою крапки посередині рядка або похилої зліва направо риски (аналогічна за формою риска вживається у контракціях); так позначається також перенос слів. У четвертому рядку знизу пропущені і проставлені над рядком однією і тією ж рукою, що й весь текст, слова „illata fuerit“. Є ряд неточностей у правописі слів (див. далі) (Іл. 5).

Документ зберігає три основні структурні частини формуляра середньовічного акта. Не всі, однак, частини містять однакову кількість відповідних клаузул, а клаузули у свою чергу не завжди чітко щодо тексту розмежовувані. *Вступний протокол* документа містить лише клаузули *інституляції* та *інскрипції*. Остання містить *привітальну формулу*: „favorem et in om(n)ib(us) affrectuosam volu(n)tate(m)“. Немає у документі клаузули *інвокації*. Щодо другої структурної частини — *власне змісту*, то на її початку, згідно з традицією, подається інформація про мотиви видачі документа, однак вони контекстуально об’єднані з обґрунтуванням його появи. У зв’язку з цим констатуємо, що у формулярі грамоти об’єднано в одне смислове формулювання тексти двох клаузул, — *аренги* і *нарації*, де остання зі свого традиційного місця переміщена на початок. Водночас немає у цій частині формуляра, звичайно, суміжної з *аренгою* та *нарацією* клаузули *промульгації* — оголошення про здійснення волі експонента. Її елементи (якщо такі можна виділяти) стосуються лише одержувача (адресата) документа (наприклад, „Nov(er)it v(est)ra discret(i)o“), а

не усієї громадськості. Чітко сформульована клаузула *диспозиції*. Водночас у цій частині формуляра немає клаузул, які б вказували на засоби покарання, застосовані експонентом на випадок порушення його волі (*санкція*), та характер засвідчення документа (*короборація*). Закінчується *власне зміст* лише закликотом дотримуватися сказаного, що, правдоподібно, треба відносити до особливостей документа. Третя структурна частина формуляра — *закінчення*, яке охоплює три клаузули — *підписи, датацію* та *аптекацію*, засвідчує лише другу. Клаузула *датації* за кількістю складових елементів повна.

Виданий документ 1320 р. у Володимирі („in Ladimiria“) в день Руффамученика („in die Ruffi m(arti)ris, anno D(omi)ni MCCCXX“). Характер датування документа і його зміст не викликають застережень. Однак у літературі існує два погляди щодо розшифрування дня і місяця *датаційного формулювання*. Такі дослідники, як Я. Ржежабек (Ржежабек, с. 13), І. Линниченко (Линниченко. Доп. зам., с. 109), тлумачать, що день Руффамученика припадає на 28 листопада, К. Гельбаум розшифровує його на три місяці раніше — 27 серпня (Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 154). Відомі також списки, у яких не розшифрована дата дня і місяця, а подається лише дата року. Такої археографії дотримуються І. Григорович і В. Комовський під час публікування документа (Suppl. HRM, р. 126), а також Д. Зубрицький, щоправда, останній поряд із нерозшифрованою датою дня і місяця наводить цитату оригінальної датації документа (Зубрицький, с. 250). Та частина дослідників, яка визнає за документом дату 28 листопада, на жаль, не пояснює свого розшифрування і, розв'язуючи та використовуючи її, як про це свідчить аналіз, не спирається на середньовічні календарі та реєстри святців. У православному календарі відоме ім'я св. Руффа-апостола, яке церква відзначає 4 січня, 8 і 29 квітня та 6 липня (Горбачевский, с. 89; Chronologia., s. 281), проте у цьому календарі немає свята Руффа-мученика (єпископа). Таким чином, відоме перше розшифрування дати дня і місяця — 27 серпня. Воно збігається з днем пам'яті Руффамученика (єпископа), який фіксується у латинському календарі та припадає у всіх дієцезіях на 27 серпня (Горбачевский, с. 95; Grotefend, S. 115; Wierzbowski, s. 41). Отже, документ датований 27 серпня 1320 р.

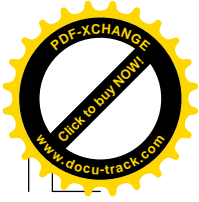
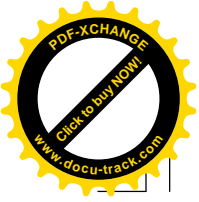
Документ не засвідчено печаткою, немає на ньому будь-яких підписів.

Автентичність його безсумнівна. На це вказує аналіз його зовнішніх і внутрішніх ознак.

Документ дійшов до наших днів в оригіналі та п'ятьох списках XIX ст.

Оригінал: Зберігався до 60-х рр. XIX ст. в Архіві магістрату м. Торуня. Наприкінці 60-х рр. при таємних обставинах зникає з архіву і з'являється у продажу, про що свідчить берлінський каталог рукописів за 1870 р. (Manuscripte, Urkunden, Autographen aus dem Nachlasse des Kanzlei-Raths Vossberg. Zu verkaufen durch I. A. Stargard.— Berlin, 1870.— S. 12, N 154). Згодом сліди документа знову втрачаються. К. Гельбаум, публікуючи його

у 1879 р., зауважує, що оригінал документа не існує (Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 154). Наприкінці XIX ст. він, однак, знову з'являється у складі архівних фондів, але тим разом у Кенігсберзькому державному архіві (Staatsarchiv. Königsberg, N 464), де зберігався до Другої світової війни; від 1944 р. його місцезнаходження невідоме.

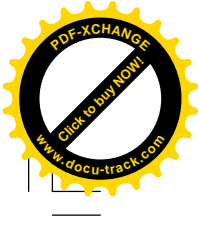
Оси. списки: 1. (Райх.). Список Й. Райхена. Створений на підставі оригіналу у 1844 р. Рукопис списку не виявлений. Реконструюється на підставі публікації у „Доповненнях до історичних актів Русі“ (Suppl. HRM, р. 126). Додатково про це інформується у листі Міністерства народної освіти Росії від 14 листопада 1844 р. О. Востокову, згідно з яким текст грамоти скопійований членом Археографічної комісії Й. Райхеном і переданий „для уміщення у підготовлюваних до друку „Дополнениях“ до „Тургенєвських іноземних документів“ (Арх. РАН. С.-П., отд. рук., ф. 133, оп. 1, д. 435, л. 2). Лат. мова. Правопис наближений до оригіналу, проте у ньому розшифровані без окремих позначень усі скорочення слів, проведено певне осучаснення в системі графіки, наприклад, у багатьох випадках **e** передано через **œ**, **u** замінено на **v**, **i** на **j**, упорядкований правопис великих букв тощо. Простежується різночитання слів, окремі з яких розшифровано помилково (див. далі). Список покладено в основу першої публікації документа, що її здійснили у 1848 р. І. Григорович і В. Комовський (Suppl. HRM, р. 126).

2. (Зубр.). Список Д. Зубрицького. Складений у 50-х роках XIX ст. Рукопису тексту не виявлено. Його встановлено на підставі публікації у праці „Історія давнього Галицько-руського князівства“ (Зубрицкий, с. 251). Лат. мова. Список є ідентичною копією списку **Райх.** Дослідник хіба що сумнівається у відчитанні слова „vestro“: „vestro consilio maturo“, одночасно помилково подає замість „dominationis“ „dominatonis“, а замість „eis pan(n)os“ — „eispaenos“.

3. (Клед.). Список Кледена. Відомий лише з літератури. Створений, очевидно, на підставі оригіналу близько 60-х рр. XIX ст. і уміщений у праці „Дослідження з історії торгівлі земель на Одері“ (Klöden, Th. 8, S. 30). Лат. мова. Під час прочитання та аналізу оригінального тексту дослідник пропонує нові розшифрування слів і поділ тексту на речення.

4. (Гельб.). Список К. Гельбаума. Виготовлений перед 1879 р. Рукопис списку не відомий. Про нього дізнаємось із публікацій у „Зібранні ганзейських грамот“ (Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 154). Підставою для списку послужили опубліковані тексти списків **Райх.** і **Клед.** Лат. мова. У тексті розшифровано скорочення без окремих позначень, правопис осучаснений. Дата року подана арабськими цифрами. Низку слів у списку прочитано помилково.

5. (Куни.). Список А. Куника. Створений після 1883 р. Рукопис списку не виявлений. Його текст встановлено на підставі публікації: Куник, с. 151. В основу списку покладений список **Райх**. На це вказує згадка дослідника про опублікування тексту (Куник, с. 114). Припускаємо, однак, що під час створення списку дослідник брав до уваги також текст списку **Зубр**. Оригінал А. Куникові не був відомий. Це підтверджує зауваження дослідника, що у згаданому берлінському каталозі рукописів ім'я князя-експонента грамоти подане не повністю „Andreas“, а скорочено „An.“ Насправді саме у скороченому вигляді й подане це ім'я в оригінальному тексті, чого дотримувалися автори каталогу, а А. Куник виходив у своїх міркуваннях з публікацій документа, у яких не відзначено, яка частина слова розшифрована, а яка належить оригіналові. Лат. мова. Правопис осучаснений: в окремі слова замість *e* внесено дифтонг *œ*, дещо по-новому членується текст на речення, застосовується нова пунктуація. Після сумнівних для археографа розшифрувань слів поставлено знак питання. Характерне безкритичне перенесення у тексті цілого ряду помилково написаних слів, що виступають у раніших списках. Згодом С. Пташицький, І. Линниченко та О. Лаппо-Данилевський згідно з оригіналом виправляють і доповнюють список А. Куника (Болеслав-Юрій II., с. 198—208).

6. (Кравч., Яков.). Список В. Кравченка та Н. Яковенко. Складений перед 1990 р. на основі факсиміле оригіналу. Лат. мова і укр. перекл. Текст списку скорочений, у ньому „опущене закінчення, яке тотожне відповідним клаузулам“ грамоти, виданої для краківських купців. Відомий з публікації (Торгівля на Україні., с. 17). Правопис осучаснений — виносні букви введені в рядок без окремого позначення; подібно до оригіналу простежується непослідовність у написанні графем *u* та *v*.

Опубл.: Suppl. HRM, р. 126, N 38; Зубрицкий, с. 251; Klöden, Th. 8, S. 30. Anm.; Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 154, N 371; Куник, с. 151, № 3-б; Болеслав-Юрій II., табл. II (факсиміле); Торгівля на Україні., с. 17, № 2 (лат. текст і перекл. укр. мовою).

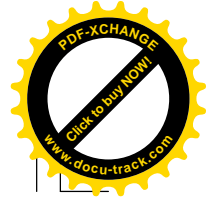
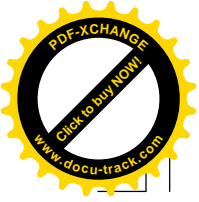
Перекл.: Срезневский. Др. памятники., с. 177.

Текст

Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу. Різниця тексту подано за списками **Райх**. і **Гельб**.

An[dreas] D(e)i gra(cia) dux Ladimiri(a)e et d(omi)n(u)s
Russi[a]e, discretis viris, consulib(us), scabinis ac univ(er)sis

civibus in [1] Thoren¹, favorem et in om(n)ib(us) affectuosam volu(n)tate(m).

Nov(er)it² v(est)ra discrec(i)o, quod nos cupientes me[2]lioration(em) t(er)r[a]e, ac eciam profectum om(n)ium hospitu(m), t(er)ram n(ost)ram cu(m) pannis m(er)cimoniis[3][que]³ v(e)l rebus quibuscu(n)q(ue) ingredi volenciu(m), usi⁴ consilio maturo, baronu(m) ac nobiliu(m) n(ost)ro(rum), om(n)ib(us) hospitib(us) [4] jus tale p(er) p(raese)ntes⁵ concedim(us), quod null(u)s de cetero theloneato(rum) v(e)l mi(ni)st(er)ialio(rum)⁶ n(ost)ro(rum) ab eis pan(n)os [5] v(e)l m(er)cimonia exig(er)e debeat, nec ecia(m) om(n)ino ista at(t)emptare⁷. Cet(eru)m om(n)ia jura, qu(a)e t(em)p(or)e p(at)ris n(ost)ri [6] felicis memori(a)e, in t(er)ra Russi[a]e o(m)nes⁸, negociatores habueru(n)t, volum(us), ut de cetero om(ne)s hospites [7] seu negociatores si(mi)li⁹ jure p(er)fruant(ur). Item, si alicui hospiti v(e)l negociatori, t(er)ram n(ost)ram ingre[8]dienti, aliq[ue]¹⁰ injuria v(e)l molestia aut violentia illata fue(r)it¹¹, p(er) aliq(uo)s n(ost)ros, in t(er)ra n(ost)ra, quod ostendi pote[9]rit¹² p(ro) uno quol(ibet)¹³ denario injuste ablato v(e)l recepto, duos redde(re) obligam(ur)¹⁴.

H(a)ec aut(em) o(mn)ia [10] in v(er)bo d(omi)nat(i)onis¹⁵ n(ost)r(a)e, p(er) nos et p(er) om(ne)s nostros, firmit(er) volum(us) observari.

Datu(m) in Ladi[11]miria, in die Ruffi m(arti)ris, anno D(omi)ni MCCCXX¹⁶ [12].

Переклад

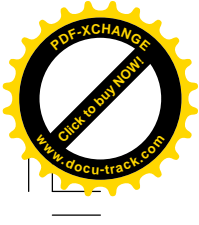
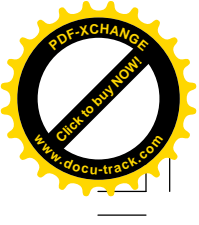
Андрій, Божою ласкою князь Володимирщини і володар Русі, висловлює достойним мужам радникам, лавникам і всім громадянам у Торуні прихильність і палку в усьому зичливість.

Нехай знає ваша достойність, що ми, прагнучи добра для нашої землі, а також користі всім приїжджим, які бажають побувати у нашій землі з

¹ Гельб. — Thorun; ² Райх. — Novit; ³ У рукописі — mercimomiis; ⁴ Райх. — vestro; ⁵ Райх. — preces; ⁶ Райх. — ministreriorum, Гельб. — ministerialium; ⁷ Райх. — adeptare; ⁸ У рукописі — o(m)nis; ⁹ Гельб. — suo; ¹⁰ Райх. — aliqua; ¹¹ Райх. — nata fuerit, слова написані над рядком; у рукописі друге слово „fueris“; ¹² Райх. — potuerit; ¹³ Райх. — quocunque; ¹⁴ Райх. — obligamus; ¹⁵ Гельб. — donacionis; ¹⁶ Гельб. — переведено арабськими цифрами 1320.

тканинами, товарами або будь-якими іншими речами, за вашою вчасною радою, [а також радою] бояр і наших вельмож, надаємо всім приїжджим на [їх] прохання таке право, що жоден з митників наших або урядовців не повинен від них брати тканин або товарів, ні їх конфіскувати. Врешті, [беручи до уваги] всі ці права, які за часів нашого блаженної пам'яті батька мали на землі Руській усі купці, хочемо, щоб подібним правом знову всі приїжджі або купці користувалися. Також, якщо якомусь приїжджому або купцеві, що прибув на нашу землю, хтось з наших у нашому краю завдасть якусь кривду, прикрість чи насильство, і це буде доказано, то за кожен несправедливо відібраний або взятий динар зобов'язуємося віддати два.

Все це іменем нашої влади, з нашого боку і з боку всіх наших постановляємо неухильно дотримуватися.

Дано у Володимирі, в день мученика Руффа, року Божого 1320.

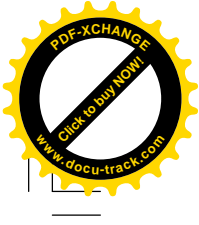
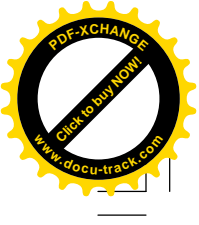
№ 6

1320 р., серпня 27. Володимир.— Князь „володимирський і володар землі Русі“ Андрій Юрійович дозволяє купцям Кракова вільний в'їзд на руські землі з різними товарами та вільну, після незначної оплати грошей у Володимирі за худобу, торгівлю ними, забезпечуючи при цьому приїжджим усі права, які діяли на Русі раніше за князя Юрія Львовича, а у разі порушення цих прав офіційними особами гарантує повернення покривдженним шкод у подвійному розмірі

Документ засвідчує зацікавлення князівського двору торгівлею із зарубіжними країнами і тим самим вказує на економічну політику князівства та його змагання до налагодження міжнародних зв'язків у першій половині XIV ст. При розкритті торговельних контактів галицько-волинських земель, зокрема Волині з Краковом, у документі також наголошується на давніх традиціях у цих відносинах у раніші часи. За формою і змістом він близький до виданого князем Андрієм Юрійовичем документа для Торуня (I, № 5). Однакова дата у цих документах, правдоподібно, свідчить про одночасний, планований двором захід і чин щодо контактів із названими містами. У дипломатичному значенні документ репрезентує один із різновидів епістолярних пам'яток князівської канцелярії, є т. зв. охоронним листом, що забезпечував іноземному купецтву перебування на Русі (Іл. 6).

Оригінал документа сьогодні невідомий. До нас дійшов його список з початку XVI ст. У зв'язку з цим немає відомостей про письмо акта, його зовнішній вигляд. Слід лише здогадуватися, що він, подібно як і документ князя Андрія Юрійовича, що складався під тією ж датою у Володимирі

для громадян Торуня, був писаний у тій же князівській канцелярії на пергаменті, по-латинськи, готичним курсивом і, очевидно, міг належати одному і тому ж писареві та перевірятись одним і тим же канцлером.

Формуляр документа складається з трьох основних структурних частин, які представлені всіма типовими для середньовічного акта клаузулами. *Вступний протокол* розпочинається з клаузули *інтитуляції*, далі у нього включена клаузула *інскрипції*, яка закінчується привітанням адресату („favorem et in om(n)ibus complacendi voluntate(m)“). Друга частина грамоти — *власне зміст*, поєднує текст клаузул *аренги* і *нарації* в одній текстовій конструкції. Немає у формулярі окремо виділеного оголошення про здійснення волі експонента, як це простежується у документі князя Андрія Юрійовича для Торуня (див. раніше). Клаузула *диспозиції* розкриває відомості про умови торгівлі купців на українських землях та їхні права. Немає клаузул *санкції* та *короборації*. *Закінчення* — остання структурна частина формуляра, виражене лише клаузулою *датації*.

Написаний документ 1320 р. у Володимирі, в день Руффа-мученика. За латинським календарем, цей день, як відзначалося, припадає на 27 серпня (пор. I, № 5). Так само розшифровує дату Ф. Пекосінський (Mon. ... hist. ... Pol. illust., t. V, s. 14). Стосовно все ж таки непопулярного в Україні свята Руффа А. Куник зауважує, що такому датуванню „не можна заперечувати, коли допускати, що писар грамоти був латинянин“, тим більше, що „в той час волинські князі не могли обійтись без латинських драгоманів. До того ж приблизно в той час у цих краях знаходилося декілька членів римської пропаганди“ (Куник, с. 115—116). Дата дня і місяця, її розшифрування не викликають застереження — вони відповідають 27 серпню.

На документі немає підпису, він також не засвідчувався печаткою. Проте допустимо, що така печатка використовувалася як засіб зовнішнього опечатування конверта чи рулона при його пересиланні (пор. I, № 7).

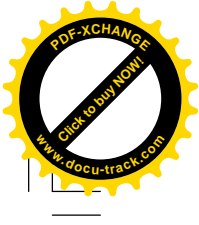
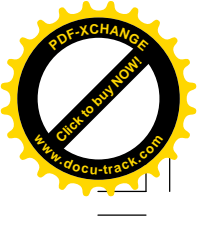
Документ — автентичний. Це підтверджують критика змісту, структура документа та його мова. Про це значною мірою свідчить також подібність змісту, будови та ідентичність датування досліджуваного документа з тим, який надсилався у Торунь. Слід припускати, що аналогічні документи спрямовувалися і в інші, нам сьогодні невідомі, міста і країни.

Місцезнаходження оригіналу документа не відоме. До початку XVI ст. зберігався у Кракові. У пізніших століттях чи навіть уже в XVI ст. доля його не була відома.

Відомий в одному дипломатичному виді і чотирьох списках, причому лише один із них створений на підставі оригіналу, два інші, вторинні — копії першого списку.

1. (Бем). Список Б. Бема. Створений у Кракові на початку XVI ст. (не пізніше 1508 або 1509 р.) і вписаний на п'ятому аркуші ілюстрованого пергаментного його ж „Кодексу документів“ (BJ. Kraków, oddz. ręk., N 16). Лат. мова. Правопис і частково графіка наближені до оригіналу XIV ст.

2. (Пекос.). Список Ф. Пекосінського. Складений перед 1879 р. Рукопис невідомий. Реконструється на підставі публікації у „Пам’ятках історії Польщі. Дипломатичний кодекс міста Кракова, ч. I“ (Mon. ... hist. ... Pol. illust., t. V, s. 14—15). Лат. мова. В основу списку покладено текст списку **Бем**. Правопис повністю збігається з текстом-підставою. Це стосується змішування у написанні літер **t** і **c**, не скрізь їх правильним відчитанням, непослідовностей проставлення **u** замість **v** і навпаки та ін. Простежується не регламентоване вживання великої букви — вона часто застосовується при написанні загальних слів. Водночас Ф. Пекосінський, модифікуючи текст списку, проводить розшифрування скорочень у словах, але не зазначає, яка частина слова належить протографу, а яка дописана ним, дещо поіншому членує текст речення.

3. (Кун.). Список А. Куника (див. I, № 4. **Кун.** і Куник, с. 115). В основу покладений список **Пекос**. Правопис списку, однак, відрізняється від правопису підстави — у ньому більш послідовно регламентоване вживання букв **u** та **v**, у ряді слів **t** замінюється на **c**, **i** на **j**. На протигагу спискові **Пекос** пропонується написання слів „civitate“, „consulibus“ з малої літери. Аналогічно пишуться слова відтопонімичного утворення. У списку замість **e** після приголосних **r**, **c** часто фіксується дифтонг **œ**.

4. (Кравч., Яков.). Список В. Кравченка та Н. Яковенко. Складений перед 1990 р. Лат. мова. Підставою для списку послужив факсимільний відбиток документа. Відомий з публікації (Торгівля на Україні., с. 16). Текст осучаснений — усі виносні графеми та скорочення введені в рядок без окремого позначення, відповідно до сучасних правил поставлена велика буква. Це стосується членування речень і пунктуації.

Опубл.: Mon. ... hist. ... Pol. illust., t. V, s. 14—15, N 12; Куник, с. 150—151, № 3-а; Торгівля на Україні., с. 16—17, № 1 (лат. текст і перекл. укр. мовою).

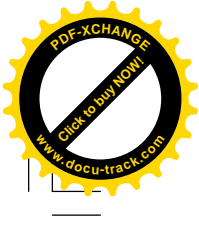
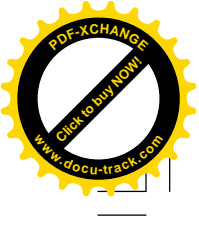
Текст

Публікується на основі списку **Бем**.

Andreas, Dei gra(tia) dux Ladamirien(sis) et domi(n)us Terr[a]e Russi[a]e, discretis viris consulibus ac universis civib(us) seu negociatorib(us) in civitate Crac(oviensi), nec non in territorio pr[a]edicto com(m)orantib(us), favorem et in om(n)ibus complacendi voluntate(m).

Noverit vestra discretio, quod nos attendentes gravationem negotiatoru(m) terra(m) nostra(m) intrantiu(m), ac etia(m) pro reformatione terr[a]e nostr[a]e, ut unusquisq(ue) eo gratantius

cu(m) rebus quibuscu(m)q(ue) de c[a]letero terra(m) nostram ingredi(ur), usu¹ consilio baronu(m) ac nobiliu(m) n(ost)roru(m), gratiam talem facim(us), q(uo)d in civitate Ladimi(ri)en(si), ubi prius tres grossi solvebantur de quolibet animali, nu(n)c vero tantu(m)modo unu(m) grossu(m) statuim(us) p(er)solve(n)du(m). C[a]leteru(m) om(n)ia iura, qu[a]e t(empo)re patris nostri felicitis recordat(i)o(n)is in Terra Russi[a]e vigueru(n)t, volum(us), om(ne)s hospites seu negotiatores ut eo iure perfruantur. Item si alicui in iuria, molestia vel violentia per aliquos nostros officiales, ministeriales vel theolonatores illata fuerit in terra n(ost)ra, pro uno denario sibi iniuste ablato, quod ostendere poterit, duos refundem(us). Et h[a]ec om(n)ia sub verbo domi(n)at(i)o(n)is n(ost)r[a]e per nos et per om(ne)s n(ost)ros firmiter promittim(us) observare.

Dat(um) in Laudimi[ri]a in die Ruffi martiris, anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo.

Переклад

Андрій, Божою ласкою князь володимирський і володар землі Русі, [шле] достойним мужам радникам і всім городянам або купцям міста Кракова, а також тим, які перебувають на згаданій території, (вирази) прихильності та сприяння у всьому.

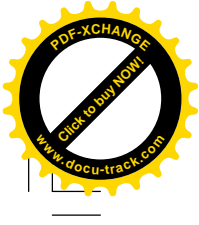
Нехай буде відомо вашій достойності, що ми, зважаючи на оподаткування купців, що вступають у нашу землю, а також задля відновлення нашого краю, з поради боярів і нашої знаті для кожного, що з метою [торгівлі] з будь-яким товаром прибуде врешті на нашу землю, робимо таку милість, щоб у місті Володимирі, де раніше повинні були за яку-небудь тварину платити три гроші, тепер визначаємо лиш один грош. Крім того, [зберігаючи] всі права, які діяли за часів нашого благословенної пам'яті батька на землі Русі, хочемо, щоб усі приїжджі або купці користувалися цим правом. Також, якщо кому-небудь у нашій країні будуть учинені несправедливість, кривда або насильство з боку наших урядників, службовців чи митників, то за один несправедливо присвоєний динар, якщо це буде виявлено, ми віддамо два. І все це іменем нашої влади твердо обіцяємо дотримуватися — як ми, так і всі наші [громадяни].

Дано у Володимирі, в день мученика Руффа, року Божого 1320.

---

¹ У рукописі — vsi.

№ 7

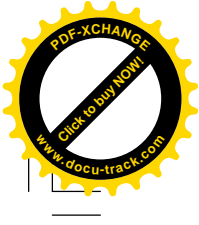
1324 р., травня 3. Володимир.— Радники та громада міста Володимира звертаються до радників і громади міста Штральзунда з приводу перехоплення його горожанами з розбитого пароплава на Ругійському побережжі сувоїв сукон, які транспортували з Фландрії співвітчизники Бертрам Русин і його брат Микола, та просять повернути їх володимирським купцям

Документ є писемною пам'яткою епістолярного характеру першої половини XIV ст. часів Галицько-Волинського князівства, який створювала і надсилала за кордон міська рада і громада. Важливість його полягає в інформації про конкретні країни та міста, з якими князівство підтримувало торговельні контакти, куди вели торговельні шляхи руських купців. На основі документа можна судити про умови середньовічної торгівлі, асортимент товарів і загальний характер зв'язків між містами Володимиром і Штральзундом, які, можливо, розвивалися й раніше. Лист пізнавальний також з точки зору еволюції адміністративного устрою й суспільного життя давньоруських міст. Клаузула *інтитуляції* документа вказує на функціонування у Володимирі окремого міського самоврядування — ради міста, заснованого на магдебурзькому праві (хоч документ писався від імені усіх жителів), що підтверджує і розвиває стосовно міста відому літописну згадку про громаду і „містичів“, які там уже організовано виступають з 80-х років XIII ст.: „и созва богары Володимѣрьскыа бра"а своего• и мѣстичѣ Роусци и Пѣмцѣ• и повелѣ передо всеми честни грамотоу братноу“ (1287, Ипат., стб. 905).

Досліджувана грамота збереглася в оригіналі. Писана на пергаменті розміром 12 × 29 см (залом у нижній її частині становить 2 см). Аркуш пергаменту первісно складався по вертикалі втриє, а після з боків, творячи водночас (очевидно, у зв'язку з його пересиланням) конверт прямокутної форми. Текст засвідчений лише на лицевому боці. На заломі праворуч написана почерком XIX ст. цифра „1324“.

Писаний латинською мовою. Текст не ділиться на абзаци. Розміщений на 11 рядках, із яких останній неповний. Письмо — готичний канцелярський курсив. Почерк прямий. Для нього характерні дещо потовщені вертикальні лінії букв. Літера *i* на початку слова („in“, „iidem“), а також у багатьох випадках у середині та в кінці слів („s(er)vicii“, „hiis“, „panni“), видовжена і винесена нижче рівня рядка. Написання слів з великої букви непослідовне: його не регламентують власні назви і поділ документа на речення. Текст насичений різними типами скорочень. Скорочуються склади слів і окремі букви. Скорочення супроводжуються надрядковими знаками у вигляді великої сучасної коми у різних положеннях, горизонтальної потовщеної риски (переважно для скорочень — контракцій) і гачкоподіб-

них знаків, які, як правило, видовжені вниз і часто загнуті під лінію рядка (для скорочень — суспенсій), і підрядковими, що мають вигляд аналогічної потовщеної горизонтальної риски, перед якою часто виступає склад, утворений з допомогою приголосної **p** („ра(ра)tos“ та ін.). Застосовані спеціальні знаки скорочення та суспенсії для слів „et“, „quod“. Пунктуаційні знаки, вписані похилими (зліва направо) рисками, не виявляють якоїсь послідовності у смислово-синтаксичній системі тексту (Іл. 7).

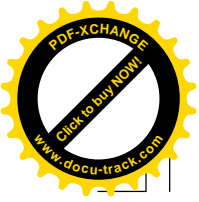
Документ зберігає три основні частини формуляра середньовічного акта. Вони репрезентовані, однак, не всіма клаузулами і послідовність розміщення їх не відповідає порядку класичного документа.

Вступний протокол складається з клаузул *інскрипції* та *інтитуляції*, останню з яких доповнює елемент *привітальної формули* („cum fidelitate ad om(n)ia se benivolos et paratos“). Особливістю цієї частини формуляра є відхід у практиці міської канцелярії від традиційного подання на першому місці клаузули *інтитуляції* і пропущення заклику до „священного імені“ (*інвокації*), що нагадує якоюсь мірою епістолярний жанр пам’ятки.

Друга частина формуляра документа, *власне зміст*, охоплює розгорнуті та водночас наче взаємно переплетені сентенції клаузул *аренги* та *нарації*, у яких викладаються основні мотиви створення і видачі документа. Водночас побіжно і без окремого підкреслення у тексті цих клаузул вливаються елементи *диспозиції*, у яких дається характеристика осіб, підтверджується їх належність до володимирської громади і тут же з поваги до потерпілих купців, як близьких авторам листа людей: „Крім них, ви й до нас повинні мати непохитну і певну повагу“ („Sup(er) hiis ad nos hab(er)e debetis resp(ect)um firmu(m) et securum“), формулюється вимога експонентів адресатові. Характерно, що після цих даних подається клаузула *короборації*, яка, як випливає з тексту, засвідчує, надаючи вірогідності насамперед висунутим мотивам видачі документа, а не, як слід було чекати, змісту грамоти загалом. Після цього продовжується виклад основного змісту — прохання експонентів повернути товари купцям (*диспозиція*). Таким чином, структура документа ілюструє не лише окремі відхилення щодо розміщення клаузул, що вже спостерігається у *вступному протоколі*, але й їх контекстуальне сплетіння (накладання). Крім того, зауважена своєрідна роль клаузули *короборації*. Її уміщення на цьому місці, очевидно, треба розглядати не лише як відхід від структури документа, а як інноваційний елемент у формулярі канцелярії міста. *Закінчення* документа виражене клаузулою *датації*.

Грамота написана у Володимирі. Містить усі елементи повної дати — число дня, назву місяця і рік. В основу річної дати покладений першосічний початок року нової ери календаря. Оскільки написання документа здійснено „in Invencione s(anc)t[a]e Crucis“, а свято „Invencio Crucis“ або „Invencio sanct[a]e Crucis“ — Віднайдення (Обрітіння) святого Хреста припадає, згідно з латинським календарем, на 3 травня, то описуваний документ треба датувати 3 травня 1324 р.

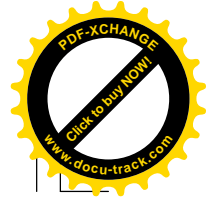
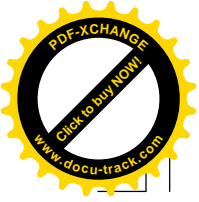
Разом з документом збереглася печатка міста Володимира. Вона не кріпилася традиційно під текстом аркуша, а знаходилася ззовні його, служачи засобом для опечатування грамоти. Як свідчать три прорізи на пергаментному аркуші, документ, який складався лицевим боком усередину і творив своєрідний конверт, зверху зав'язувався пергаментним пояском, до якого для того, щоб забезпечити збереження і непорушність документа, була прикріплена печатка. Цей та інші факти дають підставу припускати, що була використовувана не печатка міста, а „менша“ князівська печатка (Дашкевич, с. 8—9). Сама печатка відтиснута у восковій кустодії натурального кольору, округла (діаметр бл. 6 см), має одностороннє зображення. Малюнок його засвідчує постать св. Юрія на коні (повернутий по-геральдичному вправо), який списом убиває змія. Тло зображення чисте. Постать вершника на коні, що зображений на печатці, унікальна для свого часу — вона не відома сьогодні геральдичній і сфрагістичній манері зображень серед візантійських і давньоруських традицій (див. Лихачев. Материалы., вып. 1—2; Янин, т. I—II), а також не знають її західноєвропейські, принаймні суміжні з Галицько-Волинським князівством, країни. Поява цього зображення, як припускають, символічна; вона пов'язана з безпосередньою діяльністю одного з галицько-волинських князів Юріїв, можливо, Юрія Львовича (Грушевський. Лист., с. 8), за іншими даними — Юрія Тройденевича (Дашкевич, с. 9). Характер малюнка печатки засвідчує високомистецьке виконання. Навколо зображення Юрія на коні розміщено два — зовнішнє і внутрішнє — концентричні зубчасті кола, між якими внесений навкругний напис легенди. Однак він не зберігся, за винятком однієї у нижній частині кола, латинської літери **D**. Масштабні обчислення букв напису відповідно до розмірів усієї печатки та спеціально обідка, з урахуванням розміщення збереженої літери, початку і кінця напису в колі дають змогу відтворити легенду: „S[IGILLUM] CIVITATIS LADIMIRIENSIS“ (печатка міста Володимира). За іншими даними: „S[IGILLUM] CIVIUM LADIMIRIENSIVM“ (печатка громадян володимирських) або: „S[IGILLUM] CONSULUM LADIMIRIENSIVM“ (печатка радників володимирських) (див. Грушевський. Лист., с. 6—8; Маркевич, с. 223—224). Стан збереження печатки на початок XX ст. був незадовільним — майже втрачені зображення і легенда. На сьогодні зберігся лише незначний фрагмент печатки (Грушевський. Лист., с. 8—9; Маркевич, с. 224).

Документ автентичний. Це підтверджують усі його зовнішні та внутрішні ознаки. Відомий з оригіналу та трьох списків. Усі вони засвідчують один дипломатичний вид документа.

Оригінал: Від найдавніших часів зберігався у Магістратському архіві м. Штральзунда (Rathsarchiv. Stralsund), шафа N 1, шухляда N 23, тепер — у Міському архіві Штральзунда (Stadtarchiv. Stralsund), N 180.

Осн. списки: 1. (Гельб.). Список К. Гельбаума, що виготовлений з участю Ф. Фабріціуса. Створений перед 1879 р. Місце зберігання рукопису списку не відоме. Про нього дізнаємось з публікації у „Зібранні ганзейських грамот“ (Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 178—179). Лат. мова. В

основу списку покладений оригінал. У правописі, незважаючи на його близькість із текстом-підставою, зауважені окремі розбіжності, які стосуються вживання літер **u** та **v**, а також правопису великих літер для власних назв і назв окремих предметів. Впроваджені у текст арабські цифри. Всі правописні виправлення засвідчують намагання публікаторів документа осучаснити текст.

2. (Груш.). Список М. Грушевського. Створений близько 1906 р. Рукопис списку не відомий, про нього дізнаємось лише із публікації (Грушевський. Лист., с. 6). В його основу, правдоподібно, покладена фотокопія тексту оригіналу. Лат. мова. Правопис наближений до оригіналу, наприклад, щодо вживання літер **u** та **v**, дифтонга **œ** замість **e** та ін. Виправлення стосуються написання слів з великої букви, зокрема, власних назв і пунктуації. Зауважені пропуск тексту частини клаузули *диспозиції*, помилки у відчитанні окремих слів.

3. (Кравч., Яков.). Список В. Кравченка і Н. Яковенко. Створений перед 1990 р. Лат. мова. В основу списку покладено факсиміле оригіналу. Відомий із публікації (Торгівля на Україні., с. 17—18). Текст осучаснений — усі виносні графеми введені у рядок без окремого позначення, хоч у передачі букв (**u**, **v** та ін.) простежується намагання дотримуватися оригіналу.

Опубл.: Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 178—179, N 420; Грушевський. Лист., с. 6 (з додатком факсиміле док.); Линниченко. Доп. зап., с. 205 (част. публ.); Торгівля на Україні., с. 17—18, № 3 (лат. текст і перекл. укр. мовою).

Текст

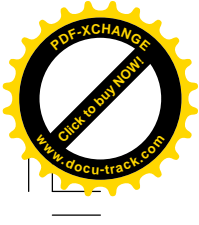
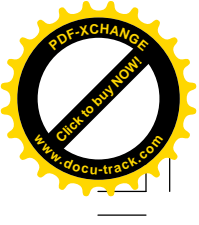
Публікується на основі факсиміле оригіналу. Різничитання тексту подано за списками **Гельб.** і **Груш.**

Viris honorabilib(us) et discretis do(mi)nis consulib(us) ac univ(er)sitati in Stralsund — consules ac univ(er)sitas civitatis Ladimi(r)iensis [1] cum fidelitate ad om(n)ia se¹ benivolos et paratos.

Nov(er)itis cora(m) nobis rac(i)onab(i)lit(er) esse p(ro)testatu(m), quod B(er)tramus Ruthenus [2] et Nicolaus exhibitor p(rae)sentium fr(a)t(re)s n(ost)ri concives habuer(un)t in nave nup(er) in t(er)mi(ni)s p(ri)ncipis Rugianor(um) s(u)bmersa² seu [3] p(er)iclitata per glaciem LXXXIII³ pannos, int(er) quos sunt XIII⁴ Ypren(ses), cete(ri) sunt Dornen(ses) et Popren(ses), quos sibi idem [4] Nicolaus in Flandria co(m)pa(ra)vit et deposuit in

¹ **Груш.** — se; ² **Груш.** — помилково sumbersa; ³ **Груш.** — XXXIII, **Гельб.** — переведено арабськими цифрами — 34; ⁴ **Гельб.** — переведено арабськими цифрами — 14;

d(ic)ta nave ad deferendu(m) s(u)b sua event(ur)a p(ar)it(er) et fortuna, qui [5] panni tunc eor(um) fuer(un)t et adhuc sunt nec alicvi(us) alt(er)ius, iidem etiam B(er)tramus et Nicolaus tunc ut nunc [6] n(ost)ri fuer(un)t et sunt cives p(rae)dilec(ti). Sup(er) hiis ad nos hab(er)e debetis resp(ec)tum firmu(m) et securum.

In cuius rei [7] testimoni(u)m n(ost)r(u)m sigillu(m) p(rae)-sentib(us) est affixu(m)⁵.

Rogantes aff(ec)tuose, quatin(us) intuitu iustici[a]e ac respectu[i] n(ost)r(i) p(er)pe[8]tui s(er)vicii effice(re) dignem(in)i, quod p(raedi)cti panni eidem Nicolao et ad man(us) sui fr(atr)is supr(adic)ti libe(re) ac intergralit(er) restitu[9]antur. Q(uod) cum om(n)i fidelitate ap(ud) vos et v(es)tros si necesse fu(er)it, gratant(er) cupimus p(ro)mereri obsequio sp(eci)ali⁶ [10].

Datum anno D(omi)ni millesimo CCCXXIII⁷ in Invencione s(anc)t[a]e Crucis [11].

Переклад

Шановним мужам і визначним панам радникам і громаді у Штральзунді — радники і громада міста Володимира [засвідчують] свою вірність, а також схильність до всього та готовність.

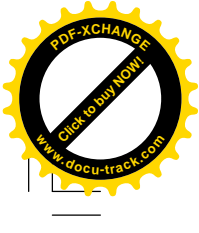
Хай буде відомо вам, у нашій присутності було висловлено протест [у тому], що Бертрам Русин і Микола, пред'явник даного документа, наші брати й співгромадяни, мали на судні, що недавно через загрозу льоду, затонуло у межах володаря Ругії, 34 [сувої] сукна, серед них 14 іпренських, інші — дорненські та попренські. Їх придбав собі цей же Микола у Фландрії і склав на згаданому судні, щоб перевезти, поклавшись на свою долю та успіх. Ці сукна були їхніми і нічийми іншими як тоді, так і тепер; до того ж ці ж Бертрам і Микола тоді були, як і тепер є, нашими найвидатнішими громадянами. Крім них ви й до нас повинні мати непохитну і певну повагу.

Для засвідчення цієї справи до теперішнього [документа] підвішено нашу печатку.

Гаряче просимо, з огляду на справедливість і з поваги до нашої постійної прихильності, щоб зволили розпорядитися [та] згадані сукна були безперешкодно і в цілості повернені до рук того ж Миколи та його названого брата. Це й бажаємо з усією відданістю та вдячністю у вас та у [всіх] ваших, — якщо буде така потреба, — з особливою [до вас] прихильністю.

Дано року Божого 1324, в Обрітіння святого Хреста.

⁵ У рукописі — affixum; ⁶ Груш. — від слів „q(uod) cum omni...“ до слів „obsequio sp(eci)ali“ — пропущено; ⁷ Гельб. — переведено арабськими цифрами — 1324.

№ 8

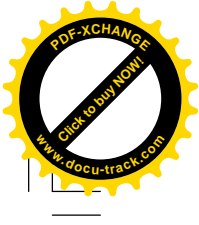
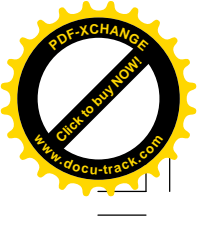
1325 р., [жовтень]. Володимир.— Князь Русі Юрій Тройденевич, продовжуючи традиції галицько-волинських володарів Данила Романовича, Лева Даниловича та Юрія Львовича, які у минулому „перебували у прихильності та мирі“ з Тевтонським Орденом, обіцяє великому магістру Веренгерові у Торуні вірність цим традиціям і дружні взаємини

Документ розкриває одну з маловідомих сторінок зовнішньополітичних контактів Галицько-Волинського князівства із зарубіжними країнами. Є своєрідною заявою про ставлення князівства до Тевтонського Ордену в першій половині XIV ст. і належить, очевидно, до одних із перших листів канцелярії Юрія Тройденевича, які стосувались міжнародних відносин. Міг з'явитися із вступом князя на галицько-волинський княжий престіл.

Зберігся в оригіналі. Писаний на окремому аркуші пергаменту розміром бл. 9,5 × 22—23 см, який не засвідчує слідів жодних складок. Останнє дає змогу припускати, що документ пересилався в розгорнутому вигляді у твердому планшеті або у формі рулона. У верхній частині аркуша дві великі та три малі плями, які перекривають окремі слова двох перших рядків документа. Увесь текст уміщений на семи рядках. Ініціала немає — текст розпочинається з букви, яка за розмірами не відрізняється від інших великих букв усередині тексту. Писаний латинською мовою, готичним курсивом. Написання букв загалом чітке. Почерк прямий. Між словами більші за звичайні відстані. Пропорції і форми графем зберігають традицію латинських почерків XIII ст. Для їх малюнка характерні видовжені вертикальні лінії, наприклад, **s**, **p**, **l**, **x**, а у багатьох випадках у кінці слів **m**, **n** та навіть **i** („ordini“, „domini“). Буква **v** виступає тільки на початку слів, в інших позиціях її заміняє **u** („atauus“, „auus“). Простежується дwoяке написання букви **r**, потрійне — **s**. Вживаються літери **k** замість традиційного **c** („karissimus“), **w** замість **v** („Ve(re)nhero“). Ненормоване написання великих букв. Текст містить багато скорочень, головним чином, контракцій і суспенсій, які позначені при словах переважно горизонтальними дворядними, з'єднаними на початку і розміщеними над рядком знаками. Спеціальні позначення застосовані для суспенсії **us** (це, однак, не є правилом), сполучників **et**, **sed**. Мають місце неоднакові скорочення одних і тих же явищ серед контракцій („p(raese)ns“ і „pr(ae)s(en)tes“) та ін. Розділові знаки у тексті репрезентовані крапкою і похилою рисою. Остання за величиною збігається з висотою найвищих букв і проставлених скорочень, а внизу заходить під рядок (Лл. 8).

Документ зберігає не всі елементи формуляра як щодо кількості клаузул, так і щодо порядку їх розміщення. Це, очевидно, обумовлене надмірно коротким текстом. Розпочинається клаузулою *оповіщення* про надання

документа: „Хай буде відомо усім, до кого дійде наше писання“ („Noverint univ(er)si ad quos p(raese)ns script(um) fuer(i)t devolutum“), яка завжди належить до частини формуляра *власне зміст* і переважно виступає всередині тексту. Лише після цієї клаузули виступає текст *вступного протоколу*. Він побудований так, що між *інтитуляцією* та *інскрипцією* внесений елемент цього *власне змісту*, саме клаузули *диспозиції* „обіцяємо і зобов’язуємося“ („p(ro)mittim(us) ac spondem(us)“), який за змістом поєднується з текстом клаузули лише наприкінці документа. Втім, у *власне змісті* багато місця займає *нарація*, що обговорює мотиви видання документа. Завершується ця частина формуляра клаузулою *короборації*. Третя частина формуляра — *закінчення* — виражена тільки клаузулою *датації*, у якій, однак, пропущені місце видачі документа, число дня та місяць дати.

У якій місцевості складався документ, текст акта не дає відповіді. За аналогією до пізніших документів можна, однак, припускати, що це було місто Володимир (грамота того ж експонента, складена одним і тим же писарським почерком у 1327 р., наприклад, писана і надана у Володимирі, див. I, № 9). Це підтверджує значною мірою також спосіб кріплення до пергаменту печатки.

Писаний документ „anno D(omi)ni MCCCXXV“, тобто 1325 р. Про число дня та місяць появи документа *датаційне формулювання* не інформує. А. Куник дедуктивно припускає, що „цей документ написаний у другій половині 1325 р.“ (Куник, с. 117). К. Гельбаум у реєстрі документа уточнює дату жовтнем місяцем (Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 183), з чим варто погодитися (пор. Altpreus. Monatsschrift., Bd. X, S. 80).

Текст документа засвідчений вислою, відтиснутою у воску натурального кольору спадковою печаткою князя Юрія Львовича з написом легенди в обідку: „DOMINI GEORGI REGIS RUSIE“, яка прикріплена на пергаментній стрічці посередині внизу (з незначним зміщенням уліво) пергаментного аркуша (див. опис: I, № 4, печ. 2). Стан збереження — незадовільний, на сьогодні від печатки залишилися два невеликі фрагменти.

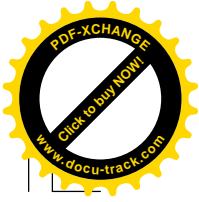
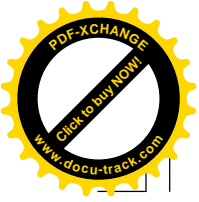
Автентичність документа безсумнівна.

Документ відомий в оригіналі та п’ятьох списках, репрезентований одним дипломатичним видом і однією редакцією тексту.

Оригінал: Кенігсберзький державний архів (Staatsarchiv. Königsberg), N 684, згодом шухляда 81, N 2 (XIX — перша половина XX ст.), від 1944 р. — Державний архів у м. Геттінгені (Staatliches Archivlager. Göttingen) у Нижній Саксонії; сьогодні — Таємний державний архів пруської спадщини у Берліні (GSPK. Berlin), 81, N 2.

Осн. списки: 1. (Ген.). Список Г. Геннінга. Див. I, № 4. **Ген.** і текст списку: Карамзин, т. IV, с. 421—422, прим. 276. Публікується фрагмент списку документа.

2. (Нарб.). Список Т. Нарбута. Див. I, № 4. **Нарб.** і текст списку: Narbutt, t. IV, s. 45—46. Dod. Правопис осучаснений. Слова „rex“, „avus“, „dominus“ та ін. написані з великої літери, у круглих дужках подані пояснення до слів „Atavus“, „Georgius“.

3. (Фойгт). Список Й. Фойгта. Див. I, № 4. **Фойгт** і текст списку: CD Prussicus., Bd. II, S. 154—155.

4. (Ржеж.). Список Я. Ржежабека. Див. I, № 4. **Ржеж.** і текст списку: Ржежабек, с. 4. В основу списку покладений текст оригіналу. Графіка і правопис дуже близькі до тексту основи. Інновації торкнулися розшифрування скорочень і пунктуації.

5. (Лонг.). Список А. Лонгінова. Створений перед 1887 р. Рукопис списку не відомий. Реконструюється на підставі публікації „Грамоти малоруського князя Юрія II“ (Лонгинов, с. 40). Лат. мова. Графіка і правопис осучаснені. В основу списку покладені тексти списків **Ген.** і **Фойгт.**

Опубл.: Карамзин, т. IV, с. 421—422, прим. 276 (част. публ.). (Так у пізніших рос. передруках і зарубіжних перекладних виданнях твору); Narbutt, t. IV, s. 45—46. Dod. (пропущений початок тексту); CD Prussicus., Bd. II, S. 154—155, N 116; Preussisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 362, N 537; Řežábek, s. 122; Ржежабек, с. 4; Лонгинов, с. 40; Болеслав-Юрій II., табл. III (факсиміле).

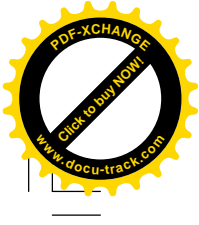
Перект.: Napierski, Th. I, S. 80—81, N 309; Daniłowicz, I, s. 163, N 319; Han-sisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 183, N 434; Hubatsch, pars 2, p. 66, N 549.

Текст

Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу.

Noverint univ(er)si ad quos p(raese)ns script(um) fuer(i)t devolutum, quod nos Georgius Dei gra(cia) dux Russi[a]e [1] p(ro)mittim(us) ac spondem(us) honorab(i)libu(s) d(o)m(ini)s — d(omi)no Ve(re)nhero¹ magist(ro) g(e)n(er)ali in Thorun singulisq(ue) f(rat)ribus [2] eiusdem Ordini b(ea)t[a]e Mariae deputatis quid que(m) admodum n(ost)ri p(ro)genitores felicis recordat(io)nis rex [3] Daniel² seu Leo n(oste)r atavus, aut Georgius n(oste)r avus karissim(us) pacem et om(n)imodam karitatem cu(m) [4] ordine p(rae)nominato ten(er)e consueveru(n)t. Ita et nos no(n) minuentes sed potius augentes temp(or)ib(us) vit[a]e [5] n(ost)r[a]e n(ost)ra fide data in eadem concordia cupim(us) p(er)mane(re).

¹ У рукописі — We(re)nhero; ² Після слова „Daniel“ поставлена крапка.

In cui(us) rei test(i)moniu(m) pr(ae)s(en)tes fieri [6] iussim(us)
n(ost)ri maioris sigilli munim(in)e roboratas.

Dat(um) et actum anno D(omi)ni MCCCXXV [7].

Переклад

Хай буде відомо всім, до кого дійде наше писання, що ми, Юрій, Божою ласкою князь Русі, обіцяємо і зобов'язуємося почесним панам — панові Веренгеру, генеральному магістрові у Торуні, та кожному з його братів, які належать до ордену блаженної Марії, що як наші предки, благословенної пам'яті король Данило або наш прапрадід Лев, чи наш найдорожчий дід Юрій мали звичай перебувати у прихильності та мирі із згаданим орденем, так і ми, не послабляючи, а радше розвиваючи протягом нашого життя [цей звичай] на основі нашої вірності, прагнемо у такій же згоді зоставатися.

Для засвідчення цього велимо скріпити дане [писання] силою нашої великої печатки.

Дано і звершено року Божого 1325.

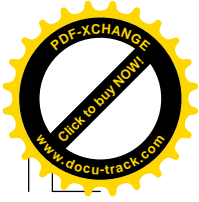
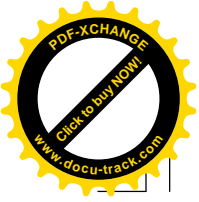
№ 9

1327 р., березня 9. Володимир.— Князь „землі Русі, Галичини і Володимирщини“ Юрій Тройденевич, продовжуючи добрі традиції своїх предків і прислухаючись до прохань племінника Сігергарда Шварцбургського, висловлює пруському великому магістру Тевтонського Ордену Веренгерові і усім рицарям свою прихильність і запевняє, що житиме з ними у мирі й щирій дружбі, а у разі потреби захищатиме їх народ і володіння від татар

Досліджуваний документ належить до серії актів з міжнародної кореспонденції князівського двору першої половини XIV ст., засвідчує поновне налагодження зв'язків Галицько-Волинського князівства з Тевтонським Орденем. Його зміст повторює основні постулати документа 1325 р., що, очевидно, може вказувати на нестабільність відносин між країнами. Як свідчать пізніші акти, документ відіграв позитивну роль у цих взаєминах (Карамзин, т. IV, с. 289—290; Voigt, Bd. IV, S. 404—405). За смисловою навантаженістю, а також значною мірою за діловодно-дипломатичними ознаками є повторенням документа князів Андрія та Лева Юрійовичів із 1316 р. (I, № 4).

Зберігся оригінал документа. Писаний на пергаментному аркуші (розмір 16,5—17,2 × 36,6—37,6 см, висота залому бл. 3 см), що згортався учет-

веро. Текст розміщений на десяти рядках, не членується на абзаци і рубрики. Зовсім не знищений, повністю відчитується. Лат. мова. Письмо — готичний канцелярський курсив. Почерк прямий. Розпочинається текст з літери, яка, однак, не є ініціальною і своїми розмірами не різниться від інших великих літер усередині тексту. Малюнок букв, система скорочень, знаки пунктуації ідентичні з правописом грамоти 1325 р. (I, № 8). Досліджуваний документ з 1327 р., писаний, як і попередній, однією рукою (Лл. 9).

Будова документа типова для середньовічних офіційних листів. Його формуляр засвідчує три основні складові частини — *вступний протокол*, *власне зміст* і *закінчення*, що виповнені відповідною кількістю клаузул. Розміщення клаузул і їх зміст аналогічні документові 1316 р. (I, № 4). З нього, власне, канцелярією Юрія Тройденовича був запозичений як формуляр, так і загальний контекст документа.

Писаний у Володимирі 1327 року („anno D(omi)ni MCCCXXVII“). Дата року не викликає застережень, проте число дня написання документа у літературі розшифровується неоднаково: 9 березня, 10 березня (Куник, с. 117), у деяких випадках воно пропускається (CD Prussicus., Bd. II, S. 157). Формулювання „f(e)ria secunda post d(o)m(ini)cam que cantat(ur) Reminisce(re)“ відповідає, однак, понеділкові після неділі Ремінісцере, інакше понеділкові другого тижня Великого Посту. У 1327 р., згідно з латинським календарем, неділя Ремінісцере припадала на 8 березня, а перший понеділок після неї — на 9 березня. Таким чином, документ датовано 9 березня 1327 р.

Текст документа засвідчувався (на що, зрештою, вказує клаузула *короборації*) вислою, відтиснутою у воскові, натурального кольору спадковою печаткою князя Юрія Львовича з написом легенди в обідку: „+ DOMINI GEORGI REGIS RUSIE“. Вона прив'язана посередині внизу на заломі пергаментного аркуша пергаментною стрічкою (див. опис: I, № 4, печ. 2). Стан збереження задовільний.

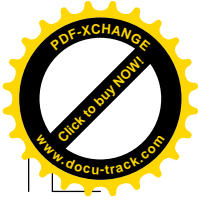
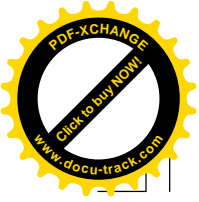
Документ — автентичний.

Відомий в оригіналі та трьох списках одного і того ж дипломатичного виду та редакції тексту.

Оригінал: Упродовж XIX ст. зберігався у Кенігсберзькому державному архіві (Staatsarchiv. Königsberg), шухляда 81, N 3; на початку XX ст. — у Данцізькому державному архіві (Staatsarchiv. Danzig; пор. Лаппо-Данилевський, с. 215); від 1944 р. — у Державному архіві у м. Геттінгені (Staatliches Archivlager. Göttingen) у Нижній Саксонії; сьогодні — у Таємному державному архіві пруської спадщини у Берліні (GSPK. Berlin), 81, N 3.

Оси. списки: 1. (Фойгт). Список Й. Фойгта. Див. I, № 4. **Фойгт** і текст списку: CD Prussicus., Bd. II, S. 157. Список оснований на тексті оригіналу. Наближені до оригіналу його правопис і графіка.

2. (Ржеж.). Список Я. Ржежабека. Див. I, № 4. **Ржеж.** і текст списку: Ржежабек, с. 4—5. В основу списку покладено текст списку **Фойгт**. При поданні тексту позначився вплив правопису оригіналу. Ряд місць подано курсивом.

3. (Лонг.). Список А. Лонгінова. Див. I, № 4. **Лонг.** і текст списку: Лонгинов, с. 40. Оснований на тексті списку **Фойгт**.

Опубл.: CD Prussicus., Bd. II, S. 157, N 119; Řežábek, s. 122—123 (част. публ.); Ржежабек, с. 4—5; Лонгинов, с. 40; Болеслав-Юрий II., табл. IV (факсиміле); Preussisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 387—388, N 582.

Регест: Napierski, Th. I, S. 83, N 316; Daniłowicz, I, s. 168, N 328; Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 195, N 459; Hubatsch, pars 2, p. 66, N 558.

Текст

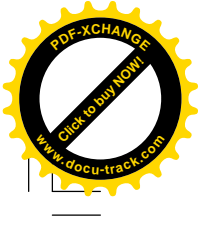
Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу. Різниця тексту подано за списком **Ржеж**.

Magnifico d(omi)no d(i)lec(to)que sibi in Ch(ri)s(t)o frat(ri) Wernhero de Orsele fr(atru)m Ordinis Hospitalis B(ea)te Mari(a)e The(u)tunicor(um) G(er)osolimitani g(e)n(er)ali magistro [1] c[a]et(er)isq(ue) fr(atr)ib(us) eiusdem sacr[a]e p(ro)feSSIONIS in Prus[s]ia.

Georgius Dei gra(tia) dux T(er)r[a]e Russi[a]e, Calici[a]e et Ladim(eri)[a]e, salut(em) et post huius vit[a]e militia(m) [2] in c(o)elestib(us) tri(u)mphare. Cum inter honorabiles viros v(est)ros p(rae)decessores magistr(um) g(e)n(er)alem atq(ue) fr(atr)es Prus[s]i[a]e ex una p(ar)te, n(ost)rosq(ue) s(er)enissimos p(ro)geni[3]tores ex altera, dil(ec)t(i)onis insignia ac mutu[a]e p(ro)mot(i)onis b(e)n(e)ficia vigu(er)u(n)t et nos vob(is) cum eodem caritatis vinc[u]lo¹ uniri ac sinc(er)a amicitia f(o)ederari². Maxime [4] cum honorab(i)lis et religiosus vir, frat(er) Zyghardus de Suarcburc, consanguineus n(ost)er d(i)l(e)ctus³, anticam antiquor(um) amicitiam nob(i)scum v(est)ro no(m)i(n)e dux(e)rit [5] innodandam⁴ p(ro)ut in instrum(en)tis et pact(i)onib(us) sup(er) huiusmodi confectis plenius e(st) expressum. Nos volentes utiq(ue) exemplum n(ost)ror(um) p(ro)genitor(um) vob(is) adesse sinc(er)a [6] amicitia et favore et de amicitia f(o)ed(er)at(i)onib(us) et pace int(er) nos

¹ У рукописі — vinclo; ² **Ржеж.** — federi; ³ **Ржеж.** — пропущено; ⁴ **Ржеж.** — додано в дужках innovandam;

conceptis a dieb(us) diutinis nihil⁵ omn(in)o d(i)minuere⁶ sed potius volente D(omi)no abundantius adaugere [7]. C[a]et(er)um t(er)ras v(est)ras fidelit(er) pr[a]emunire curabim(us) p(rae) Tartaris dum(m)o(do) nob(is) constit(er)it et ab hostili quolibet⁷ invasione. Insup(er) vob(is) ac om(n)i v(est)ro populo ad omnem [8] dilect(i)onem et ad cuncta b(e)n(e)placida p(ro)motionis et favoris existim(us) debitores.

In cui(us) rei testimoni(u)m p(raese)ntes fier(i) duxim(us) n(ost)ri sigilli munimine [9] roboratas.

Dat(um) et actum anno D(omi)ni MCCCXXVII in Ladim(i)ria n(ost)ra civitate capitali f(e)ria secunda post d(o)m(ini)cam que cantat(ur) Reminisce(re) [10].

Переклад

Вельможному панові і улюбленому в Христі братові Веренгеру з Орселі, великому магістру братів Тевтонського єрусалимського ордену шпиталю блаженної Марії та іншим братам цього святого визнання у Пруссії.

Юрій, Божою ласкою князь землі Русі, Галичини і Володимирщини, [шле] поздоровлення і [бажає] після цього, [проведеного] у боротьбі, життя торжествувати серед небесних. Оскільки між шанованими мужами, вашими попередниками — великим магістром і братами пруськими, з одного боку, і нашими найяснішими предками — з другого, процвітали вияви люб'язності та добродійства взаємного сприяння, тому й нам з вами [личить] єднатися цим зв'язком прихильності та щирої дружби. Тим паче, що й шановний і побожний муж, наш милий родич Зіґхард із Шварцбурґа висловлювався від вашого імені за необхідність відновлення з нами дружби, що в давнину [пов'язувала] наших предків, як це ширше сказано у відповідних документах та угодах. Ми, бажаючи за прикладом наших предків бути з вами у щирій дружбі та прихильності і дружніх союзах, від давніх днів поміж нами укладених, узагалі нічим не зменшити, радше з Божою волі щедріше примножити. Будемо, врешті, старатися надійно захистити ваші землі від татар і від будь-якого іншого ворожого нападу, як тільки це нам випаде. Крім того, перед вами і всім вашим народом ми є боржниками щодо всякої прихильності, сприяння та доброзичливості.

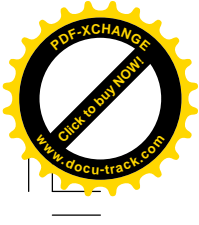
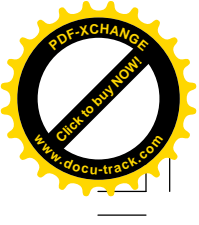
На засвідчення цього [ми] вирішили скріпити даний документ силою нашої печатки.

Дано і звершено року Божого 1327, у Володимирі, нашому столичному місті, другого дня після неділі, коли співають „Ремінісцере“.

⁵ У рукописі — nihil. Так у **Ржеж**; ⁶ **Ржеж**. — dominuere; ⁷ У рукописі — qualibet.

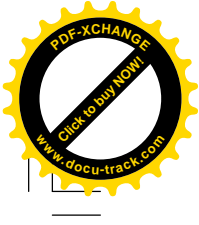
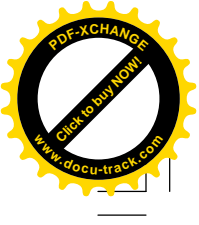
№ 10

1334 р., лютого 11. Львів.— „Уроджений князь і володар Русі“ Юрій Тройденевич разом з боярами, військовими та представниками духовенства повідомляє великого магістра Тевтонського Ордену Людера про намір зберігати союзницькі відносини і мир „на вічні часи“, скріпивши їх новими документами, давні традиції яких знаходили розвиток між його попередниками, руськими князями Романом Мстиславичем, Данилом Романовичем, Левом Даниловичем, Юрієм Львовичем і Андрієм Юрійовичем і генеральними магістрами ордену

Документ є свідченням спроби поновного налагодження контактів Галицько-Волинського князівства з Тевтонським Орденем. Запевнення князя Юрія Тройденевича у прихильності до рицарів, обіцянки непорушності раніших договорів і наполягання на їх відновленні впливали з політичної ситуації, у якій опинилось князівство у 30-х роках XIV ст. Чи причина цього не лежить у зближенні Литви та Угорщини з Польщею і нестійкому внутрішньому становищі країни? Документ з'являється саме напередодні закінчення перемир'я між Польщею і Тевтонським Орденем. Зміст його пізнавальний і під іншим кутом зору. Вміщення у контексті документа поряд з іменем князя-експонента членів адміністрації князівства та ведення мови наче спільно від імені усіх вказує, з одного боку, на зростання ролі феодальної знаті у проведенні міжнародної політики князівського двору, з другого — на непопулярність князя супроти іноземних країн. Очевидно, саме у зв'язку з останнім у титулятурі експонента з'являється слово „natus“. Небезсторонньою у формуванні політики князівського двору щодо ордену мусила бути думка міцних на той час німецьких громад у містах Волині і Галичини, тривалі торговельні контакти з прибалтійськими містами і Ганзою. Досліджуваний документ репрезентує один із різновидів епістолярної спадщини канцелярії Юрія Тройденевича, характерний також тим, що засвідчує імена найвищого адміністративно-військового та духовного складу князівства, унікальні сфрагістичні пам'ятки.

Зберігся в оригіналі. Писаний на пергаментному аркуші (розмір бл. 17—17,2 × 32,5—33) латинською мовою. Текст розміщений на 17 рядках, з яких останній неповний. Почерк прямиий, із незначним нахилом уліво. Букви засвідчують чіткий індивідуальний почерк. Більшість їх написана одним порухом пера. Характерними є малюнки букв **e**, **i**, **m**, **n**, **v** — більшість їх на початку слів пишуться з-під лінії рядка. Тим часом літери **m** та **i** мають прямі подовження униз під лінію рядка („magistris“, „Mychahele“, „incolis“). Подібно пишеться літера **r** на початку слів („recitat(a)e“, „rei“, „rege(re)nti“) і у першому складі слова „predecessores“. Дуже подібний рисунок літер **c** і **t**. В окремих випадках правопис тотожних слів неоднаковий, подекуди прийменники написані разом з іменниками: „atemp(or)i-

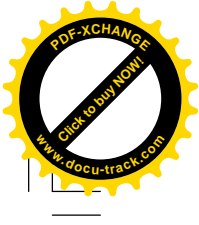
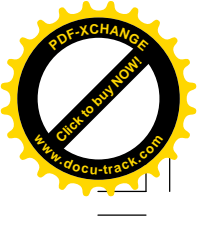
bus“. Величина великих букв (навіть у власних назвах) мало відрізняється від малих. Винятки становлять перше слово документа „Universis“ та ім'я експонента грамоти „Georgius“. Текст містить багато скорочень, які супроводжуються знаками у вигляді рисок різних положень, гачків, великих ком та ін. Окреме позначення мають слова „Christi“, „secundum“, склад **con-**. Сполучник **et** виражений лігатурою. Пунктуаційні знаки репрезентовані крапкою (звичайно вона поставлена посередині рядка) та трикрапкою, поданою у трикутній проекції. Останній незаписаний рядок заповнений два рази трикрапками. Від них управо, посередині рядка протягнуті уривчасті риси-лінії (Іл. 11).

Грамота зберігає усі три основні структурні частини формуляра середньовічного документа. Проте при його правильній будові простежуються порушення у доборі клаузул, переміщенні елементів, *власне змісту у вступний протокол*, нарешті, помітна не завжди чітка текстуальна диференціація формулювань клаузул, зокрема, у двох перших частинах документа. *Вступний протокол*, наприклад, розпочинає елемент тексту оголошення (*промульгація*): „Усім [...] хто читатиме або оглядатиме дані сторінки“ („Universis [...] quibus p(raese)ntes pagin[a]e fu(er)int recitat[a]e seu ostens(ae)“), у якому для підкреслення поваги до адресата робиться покликання на ім'я Христа. Названа клаузула переміщена із *власне змісту*. Після неї розташована *інтитуляція* з окремим означенням, що йдеться про уродженого князя („natus dux“) Юрія, і *привітальна формула* адресатові. Конкретно, однак, адресат документа не називається. *Власне зміст* відкривається розлогою інформацією про мотиви видачі акта, покликання на контакти князів-предків і колишніх генеральних магістрів Пруссії (*аренга*). Далі від слів „Quam etiam unionem pr[a]enotatam et c(on)cordiam...“ внесений текст клаузули *диспозиції*. Проте і тут відчуваються окремі елементи *аренги*. Відносимо до цієї клаузули, наприклад, слова „Ver(um) etiam nos, ut obululantium seu latrantiu(m) et minus iuste detrahentiu(m) c(on)dictatu memo(r)at[a]e unionis“ тощо. На противагу попередньому тексту, клаузула *короборації*, якою завершується *власне зміст*, має дуже чітке формулювання.

Третя частина формуляра — *закінчення*, представлена лише *датацією*, а саме вказівкою на місце складання документа і датою.

Документ складався і надсилався за кордон зі Львова. Назва міста не подана у традиційному руському звучанні чи латинському перекладі (останнього все ж таки слід було чекати у латиномовному документі), а німецьки „Lemburga“. Вживання у такому звучанні назви дало змогу І. Шараневичу знаходити підтвердження про існування у Львові окремої німецької оселі, організованої у громаду на маґдебурзькому праві, „коли ще „consuetudines ruthenicales“ було в повній силі“ (Шараневич. Стародавній Львів., с. 30). Пізнавальним з цього погляду є також титул львівського воєводи у грамоті 1335 р.: „Boriscone Cracula, palatino Lemburgensi“ (I, № 11). Ця думка дослідника збігається зі згадкою про війта (можливе й

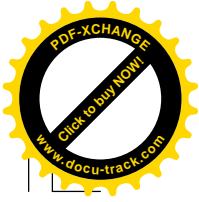
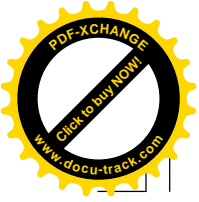

війтвство) при князю Левові Даниловичу з підтвердного документа Казимира III (IV, № 9; також I, № 3), водночас вона маніфестує вказівку на те, що в канцелярії князя Юрія Тройденевича могли перебувати німці-писарі, які, як згадувалося, були зацікавлені в налагодженні контактів князівства з орденом. І. Філевич допускає, що німецька громада у Львові на той час була настільки впливовою силою, що їй належить ініціатива можливого спровадження з Сілезії у Галичину після смерті Андрія і Лева Юрійовичів князя глоговського Генріха (Філевич. К вопросу..., с. 324), який разом з братом Йоаном себе титулували у 1324—1325 рр. князями Галичини і Лодомерії, і ця титулятура визнавалася за ними Ватиканом.

Датований документ за першосічнеvim початком року („anno incarnat(i)o(n)is Domini“) латинського календаря. Перший день тижня Великого Посту („dominica Invocavit“) у 1334 р. припадав на 13 лютого, а п'ятниця попереднього тижня („proxima sexta f(er)ia ante dominicam Invocavit“) — на 11 лютого. Отже, документ датується 11 лютого 1334 р. Місце написання і дата не викликають застережень.

Документ засвідчено вісьмома вислими, прикріпленими до пергаментних аркушів, сплетених зі шовкових темно-червоного кольору ниток і рожевого повісма (№ 8), печатками, з яких три втрачені. Стан збереження тих печаток, які збереглися, незадовільний, за винятком печатки князя Юрія (див. I, № 4, печ. 2; Лл. 11): **1)** печатки немає, збереглися при пергаменті залишки шнурка*; **2)** печатки немає. Припускають, що вона належала судді державного двору Хоткові. Збереглися її дрібні фрагменти при залишках шнурка; **3)** печатка галицького єпископа Ходора (Федора). Відтиснена у восковій кустодії, округла (діаметр бл. 4,4 см) зі зображенням т. зв. знамення. По два боки сліди написів у скороченнях. Тип зображення візантійський, т. зв. влахернський (Лаппо-Данилевський, с. 293—294; Barwiński. Pieczęcie bojarów..., s. 117). Подібне зображення відоме на печатках київських митрополитів, булл єпископів XII ст. — галицького Козми, полоцького Діонісія, новгородського Нифонта та ін. (Грушевський. Печатки..., с. 1—4; Swiencicki, с. 438; Ратич, с. 55, рис. 9/3—4; Янин, I, с. 176—179, табл. 5—6, № 46, 48, 54—56, 63—66). Легенди немає. Печатка пошкоджена (Piekoskiński, t. VI, s. 305, fig. 254; Болеслав-Юрий II., табл. VI, VIII); **4)** печатка князя Юрія. Відтиснена у воскові натурального кольору, велика, округла, з двостороннім зображенням. Опис: I, № 4, печ. 2. Стан збереження добрий; **5)** печатка, яка приписується особі Дмитра Дядька (Дедька). Відтиснена у восковій кустодії, округла (діаметр бл. 4,4 см), з ледь проглядним зображенням на полі птаха, що стоїть, повернутого по-геральдичному вліво. В обідку легенда, з якої прочитуються лише три літери: „...АКО“ (Лаппо-Данилевський, с. 295; Barwiński. Pieczęcie bojarów..., s. 117—

* Тут і далі при описі печаток документа дотримуємося порядку їх розміщення зліва направо, а не кріплення, згідно з т. зв. ієрархічною послідовністю.

118). Печатка пошкоджена, містить затерте зображення (Piekosiński, t. VI, s. 305, fig. 255; Болеслав-Юрій II., табл. VI, VIII); **6**) печатка Бориска (Бориса) Кракули, очевидно, на той час уже львівського воєводи. Відтиснена у восковій кустодії, округла (діаметр — 3 см), зі зображенням птаха, що стоїть, з високо піднятою голівкою, розпростертими крилами і хвостом. Фігура птаха повернута по-геральдичному вліво. В обідку легенда: „† **ПЕУАТЬ БОРИСОВА**“ (Лаппо-Данилевский, с. 295; Barwiński. Pieczęcie bojarów., s. 118). Печатка пошкоджена — довкола відбита зовнішня частина кустодії, затерте зображення (Piekosiński, t. VI, s. 305, fig. 259; Болеслав-Юрій II., табл. VI, VIII); **7**) печатки немає, збереглися при пергаменті залишки шнурка; **8**) печатка, ім'я власника якої не вдається встановити. Відтиснена у восковій кустодії, округла (діаметр — 3 см), зі зображенням птаха, з висунутою вперед головою і відкритим дзьобом, крила якого підняті для польоту. В обідку легенда: „... **ЧАТЬ... АВ**“, відбиток з позитивної толоки — „**ВА... БТАЧ...**“ (Лаппо-Данилевский, с. 296). Зберігся фрагмент печатки, втрачена ліва частина зображення разом із більшою половиною кустодії (Болеслав-Юрій II., табл. VI, VIII; Іл. 11, 16-в—д).

Автентичність документа не підлягає сумніву. На це вказують зміст, письмо, засоби засвідчення та інші відомості його внутрішньої і зовнішньої критики.

Відомий в оригіналі та трьох списках. Репрезентує один дипломатичний вид і одну редакцію тексту.

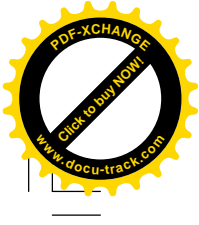
Оригінал: Кенігсберзький державний архів (Staatsarchiv. Königsberg), N 645, а також шухляда 81, N 4 (XIX — початок XX ст.); від 1944 р. — Державний архів у м. Геттінгені (Staatliches Archivlager. Göttingen), у Нижній Саксонії; сьогодні — Таємний державний архів пруської спадщини у Берліні (GSPK. Berlin), 81, N 4.

Оси. списки: **1. (Ген.).** Список Г. Геннінга. Див. I, № 4. **Ген.** і текст списку: Карамзин, т. IV, с. 422, прим. 276. В основу списку покладено текст оригіналу. Поданий не повністю.

2. (Фойгт). Список Й. Фойгта. Див. I, № 4. **Фойгт** і текст списку: CD Prussicus., Bd. II, S. 190—191. Правопис списку і графіка наближені до оригіналу. Про це свідчать також непорушність тексту щодо членування на речення, правопис власних назв, частково пунктуація. У списку неправильно розшифрована власна назва Cratula замість Cracula.

3. (Кун.). Список А. Куника. Див. I, № 4. **Кун.** і текст списку: Куник, с. 153—154. В основу списку покладений текст списку **Фойгт**. Однак його копіювання не було механічним. А. Куник уважав зайвим „триматися безглузлого вживання розділових знаків автентичної грамоти“, він також піддає критиці написання окремих зворотів і слів (Куник, с. 118). Перед

друкуванням праці А. Куника в 1907 р. у складі збірки „Болеслав-Юрій II.“ С. Пташицький, І. Линниченко та О. Лаппо-Данилевський звірили текст його списку з оригіналом і зробили певні додаткові виправлення (Болеслав-Юрій II., с. 198—209).

Опубл.: Карамзин, т. IV, с. 422, прим. 276 (част. публ.). (Так у пізніших рос. передруках і зарубіжних перекладних виданнях твору); CD Prussicus., Bd. II, S. 190—191, N 145; Куник, с. 153—154, № 7; Болеслав-Юрій II., табл. VI (факсиміле); Preussisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 554—555, N 826.

Перецм: Napierski, Th. I, S. 87, N 330; Daniłowicz, I, s. 173, N 341; Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 237, N 543; Hubatsch, pars 2, p. 66, N 621.

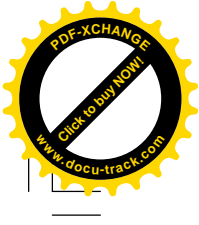
Текст

Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу. Різниця тексту подано за списком **Кун.**

Universis vexillum Christi fideli(er) ven(er)antibus, quibus p(raese)ntes pagin[a]e fu(er)int recitat[a]e seu ostens(ae), Georgius, ex dono Dei natus [1] dux et d(omi)n(u)s Rus[s]i[a]e, salutem et dil(e)c(ti)o(ne)m in Christo am(o)enitatemq(ue) affectabil(i)um p(er)tinge(re) voluptatum.

Vestr[a]e sinceritate¹ univ(er)sitati vo[2]lum(us) innotesci serie litt(er)ar(um), q(uod) p(ro)pt(er) multas tutas et legitimas causas bonu(m)q(ue), quod inreputabile et rei public[a]e c(on)gruebat et [3] c(on)venit, nos et pi[i]e memo(r)aminis n(ost)ri pr[a]edecessores c(a)ri(ssi)mi, scilicet Romanus, Daniel, Leo, Georgius et Andreas cum excelle(n)tis [4] simis p(ri)ncipibus dom(in)is olim Pru(s)si[a]e g(e)n(er)alibus magistris, a temp(or)ibus retro actis, domini² mag(ist)ri g(e)n(er)alis suor(um)q(ue) successor(um) [5] inchoando usq(ue) ad incliti p(ri)ncipis dom(in)i de Brunswik temp(or)a nunc regenti g(e)n(er)alem magistratum T(er)r[a]e Prussi[a]e, suor(um)q(ue) t(er)ris et homi[6]nibus aut incolis, p(er)petu[a]e omnimodeq(ue) pacis et concordia[6]e unionem fac(er)e c(on)suevim(us) et f(ir)mavim(us), s(ecundu)m quod in eor(um)dem pr[a]edecessor(um) n(ost)ror(um) [7] et litt(er)is n(ost)ris alias sup(er) dictata c(on)cordia habenda p(rae)fectis patet, evident(er).

¹ **Кун.** — у рукописі можна також прочитати sinceritati; ² Далі у рукописі дві рівнобіжні риски посередині рядка, одна — внизу під ним. **Кун.** — трикрапка.

Quam etiam unionem pr[a]enotatam et c(on)cordi[8]am cum pr[a]lehabito d(omi)no Ludero, illustri p(ri)ncipe de Brunswik, ma(gi)s(t)ro g(e)n(er)ali Prussi[a]e et suis conpr[a]eceptoribus, suis t(er)ris suisq(ue) tam no[9]bilibus quam simplicibus hominibus et incolis, cum n(ost)ris baronibus n(ec)non co(m)militaribus, videlic(et) Chodore, e(pisco)po Galicen(si), Temet(ri)o [10] Detkone, Chotkone, iudice n(ost)r[a]e curi[a]e, Georgio Calwo, Mychahele Gelezarowicz, Allexandro Moldaowicz, Boriscone Cracula³, n(ost)risq(ue) t(er)ris [11] et hom(in)ibus volumus et, abiecto specie om(n)is doli, p(ro)mittimus temp(or)ibus p(er)petuis inviolabit(er) conservare. Ver(um) etiam nos, ut ob[12]jululantium seu latrantiu(m) et minus iuste detrahentiu(m) c(on)dictatui memo(r)at[a]e unionis, qui concurrimus, veritati referu(n)t, ora c(on)[13]cludamus et obstruamus pr(a)etacta teno(r)e p(raese)ntium litt(er)ar(um), dignu(m) duximus renova(r)e, ut v[u]ltum⁴ et intuitum assumendo novita[14]tis exultent ac l[a]etentum maiori pr[a]efulcimine fi(r)mitatis.

In testimonium hor(um) omnium p(raese)ntes paginas n(ost)ri sigilli appensione [15] n(ost)ror(um)q(ue) baronum sive militum fecimus munim(i)ne roborari.

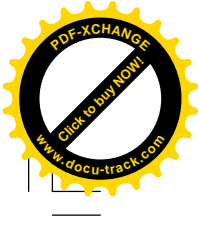
Datum et actum in Lemburga, p(ro)xima sexta f(er)ia ante dominicam [16] Invocavit me et c[a]et(er)a, anno incarnat(i)o(n)is Domini millesimo t(ri)centesimo t(ri)cesimo quarto [17].

Переклад

Усім, хто вірно вшановує знамено Христа, хто читатиме або оглядатиме дані сторінки, Юрій, з Божої ласки уроджений князь і володар Русі, [шле] вітання і [бажає] радості у Христі та приємності в досягненні жаданих насолод.

Прагнемо довести рядом документів до відома вашої світлості і всім загалом, що з уваги на численні обґрунтовані і законні причини, а також [з огляду] на добро, що є незаперечним, відповідним і належним [усій] державі, ми та блаженної пам'яті наші найдорожчі попередники, а саме Роман, Данило, Лев, Юрій та Андрій, разом із найсвітлішими знатними панами, колись генеральними магістрами Пруссії, починаючи з минулих часів від пана генерального магістра і його наступників аж до часів славетного знатного пана з Брунсвіка, нині правлячого генерального магістра

³ **Кун.** — Cratula; ⁴ У рукописі — wltum.

Пруської землі, і з їх землями, людьми та жителями звикли укладати та скріплювати союз постійного, усякого можливого миру та згоди, що видно з документів цих же наших попередників, так і наших, складених у справі осягнення і дотримання згаданих угод. Бажаємо й ми такого союзу та згоди з преподобним паном Людєром, славним вельможею з Брун-свіка, генеральним магістром Пруссії, та його співнаставниками, його землями, його як знатними, так простими людьми та жителями, [з одного боку], та нашими боярами, а також військовими — Ходором, єпископом галицьким; Дмитром Детьком, Хотком, суддею нашого двору; Юрієм Лисим, Михайлом Єлизаровичем, Олександром Молдаївовичем, Борисом Кракулою та нашими землями і людьми, [з другого] — без будь-якого прихованого підступу зберігати непорушно [союз і згоду] на вічні часи. Ми ж, щоб закрити рот наклепникам і брехунам і тим, що несправедливо шкодять умовам згаданого союзу, вважаємо за гідне, дбаючи про правду, відновити [нашу угоду] даним документом, щоб, набувши нового виразу та вигляду, вона втішалася більшою силою й обґрунтованістю.

На засвідчення цього всього ми веліли скріпити дані сторінки прикріпленням нашої та наших бояр або військових печаток.

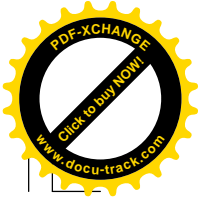
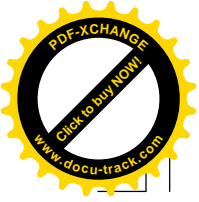
Дано і звершено у Львові, найближчої п'ятниці перед першою неділею Великого Посту, року від втілення Бога 1334.

№ 11

1335 р., жовтня 20. Володимир.— „Уроджений князь усієї Малої Русі“ Юрій Тройденевич разом зі своїми боярами та військовими для уникнення недовір'я й зміцнення дружніх відносин і миру запевняє генерального магістра Тевтонського Ордену Теодорика з Альденбурґа, що постійно зберігатиме прихильність, і підтверджує усі договори, які були підписані і виконувалися від найдавніших часів між руськими князями Романом Мстиславичем, Данилом Романовичем, Левом Даниловичем, Юрієм Львовичем й Андрієм Юрійовичем і генеральними магістрами Ордену

Документ є ще однією пам'яткою руської дипломатії першої половини XIV ст. Створений при дворі князя Юрія Тройденевича і спрямовувався як лист своєрідного призначення за кордон для врегулювання міждержавних відносин. Його зміст повторює документ 1334 р. (I, № 10). Князь і вища адміністрація князівства заявляють про прихильність і добросусідські союзницькі наміри щодо Тевтонського Ордену і як запоруку надсилають свій документ. Пересилання у 1334 і 1335 рр. подібного змісту документів може свідчити, з одного боку, про мінливість відносин між країнами, з другого — про несприятливу для Русі загальнополітичну ситуацію. Не треба забувати, що між князівством і Польщею у 30-х роках XIV ст. складалися

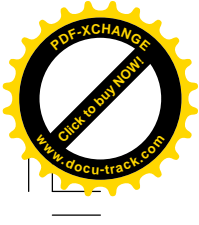
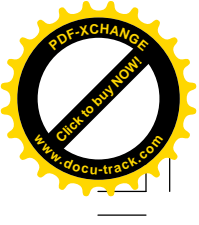
відносили не найкращим способом. У зв'язку з активізацією контактів з орденом у 1335 р. на зустрічі у Вишеграді були навіть закладені основи польсько-угорської унії, згідно з якою Угорщина брала на себе зобов'язання допомагати Польщі у боротьбі проти Галицько-Волинського князівства і Тевтонського Ордену (Dąbrowski, s. 109, 113). Крім того, документ (порівняно з документом 1334 р.) вказує на зміни в адміністрації князівства, доповнює відомості про діяльність канцелярії, вживання у її практиці для грамот, які пересилалися за кордон, латинського письма, засвідчує (як це було у документі 1334 р.) цілий ряд сфрагістичних пам'яток.

Документ належить до небагатьох створених в Україні оригінальних актів, які дійшли до нас з першої половини XIV ст. Не підлягає жодним сумнівам його автентичність. На це вказують критика зовнішніх і внутрішніх ознак грамоти, порівняльний її аналіз з іншими актами того часу. Писаний на окремому пергаментному аркуші (розмір 17,2—17,9 × 41—42 см), лат. мовою. Текст розміщений на 15 неповних рядках. Немає окремого поділу його за рубриками чи на абзаци. Письмо — готичний канцелярський курсив. Почерк прямий, з дуже незначним нахилом уліво. Простежується своєрідний малюнок літер **e**, **v**, **m**, **n**. У численних випадках замість **v** виступає **w** („inconwulsa“, „wultum“), **y** замість **i** („olum“, „ammuniculo“). У правописі слів застосована система різних скорочень, які супроводжуються похилими і горизонтальними рисками та знаками у вигляді гачків. Популярні спеціальні скорочення, проте вони не часті. На початку тексту видовжений донизу спереду всіх рядків художньо оздоблений ініціал **I**. Великі літери (при поданні власних назв, навіть імені експонента) мало відрізняються від малих. Розділові знаки переважно репрезентовані крапкою посередині рядка, перенос слів — горизонтальними вигнутими рисками. В останньому не цілком заповненому рядку тексту вміщені на певних інтервалах чотирикраски у вигляді хрестоподібних фігур, від найбільш висунутої вправо протягуються довгі риси. Аналіз почерку і палеографічні особливості тексту грамоти дають змогу констатувати, що її писарем була та ж особа, яка писала грамоту 1334 р. (I, № 10). Письмо та правопис акта, зокрема, написання власних назв, які подані „окремим і рідковживаним на той час“ правописом, дали підстави Т. Нарбутові вбачати в авторі освічену особу з монастирського середовища. Додамо, що це мусила бути людина місцевого походження, яка володіла слов'янським письмом. Про це свідчить вживання слова „*zyzanie*“, часте використання літер **y** замість **i**, **w** замість **v**, йотованого **j** замість **i**: „*justiti(a)e*“ (Іл. 12).

У структурному значенні формуляр документа не відрізняється від згаданих формулярів актів канцелярії. Він традиційно складається з трьох основних частин — представлений *вступним протоколом*, *власне змістом* і *закінченням*. У кількісному значенні та з погляду добору і розміщення клаузул помітні, однак, розбіжності з формулярами класичних документів. У *вступний протокол* включені *інвокація* та *інтитуляція*, причому

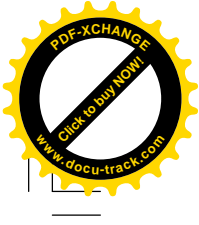
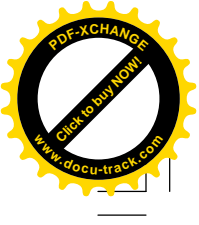
остання повністю входить у контекст *аренги* та *нарації*, які, як відомо, належать до *власне змісту*. *Аренга*, що у документі є найбільшою за обсягом тексту клаузулою, подана у формі роздумів і покликань на традиції відносин між країнами попередніх десятиліть і століть (пор. від слів „Quoniam om(nium) conditoris inconprehensibilis“ до „reges et p(ri)ncipes, videl(icet) Romanu(m), Daniele(m), Leonem, Georgium et Andream“). Завдяки змісту *аренги* уточнюються деталі клаузули *диспозиції* і змісту документа взагалі. Сама клаузула *диспозиції* коротка. Подібно й *інскрипція* (окремо не сформульована) простежується з клаузул *аренги* та *нарації*. Завершує *власне зміст* розлога за текстом *короборація*.

Закінчення формуляра документа предстало лише клаузулою *датації*. Підписання документа, про яке мовиться у клаузулі *короборації*, не проведено.

Документ складався у Володимирі („in Vlademiria“). Дата року обчислюється за новим літочисленням з першосічним початком року („anno incarnac(i)onis“) — 1335 рік, дня та місяця — за календами римського календаря і паралельно святами латинського календаря. Визначення дати дня проводиться за другим формулюванням: „in vigilia undecim milium Sanctarum virginum“, тобто у навечір'я свята 11 тисяч святих дівчат. Цей день Римська церква святкує (назва свята відома також як „Undecim milium virginis martiris“, тобто 11 тисяч дівчат-мучениць) 21 жовтня, а навечір'я його (in vigilia) припадає на 20 жовтня. Даткування з допомогою формули „tredecimo Kalendas Novembris“ неточне і не піддається реконструкції. Вбачати помилку і замість „tredecimo“ читати „duodecimo“ не можна (в оригіналі виразно прочитується саме „tredecimo“), крім того, як перше, так і друге запропоновані розшифрування, не збігаються і не відповідають жодним обчисленням римського календаря за календами. Вважаємо, що у формулюванні дати за календами пропущено два слова. 20 жовтня, згідно з римськими календами, повинно б формулюватись як „ante diem XIII Kalendas Novembris“, тим часом слів „ante diem“ немає.

Документ скріплений вісьмома вислими, прикріпленими до аркуша пергаменту пергаментними стрічками, печатками. Серед них печатка експонента — князя, та семи членів адміністрації князівства („n(ost)ro ac pr(a)edictor(um) n(ostro)r(um) baronum sigillis com(m)uniri“): **1**) печатка, як припускають, належить Хотку, синові Яромира (Лаппо-Данилевский, с. 290—291). Відтиснена у воскові натурального кольору, овальної форми. Зображення нечітке, нагадує тваринний мотив. Довкола сліди легенди, яка майже стерта; **2**) печатка львівського воеводи Бориска (Бориса) Кракули (див. I, № 10, печ. б). Відтиснена у восковій кустодії натурального кольору, округла (діаметр 3 см), з дуже знищеним зображенням, яке нагадує птаха, що стоїть, з розпростертими крилами (?); **3**) фрагмент печатки. Деякі дослідники вбачають у ньому „сліди зображення голої людської постаті у про-

філь і у напівсидячій позі“. За даними О. Лаппо-Данилевського, печатка могла належати судді державного двору Васькові Кудиновичу (Лаппо-Данилевский, с. 290—297); **4**) фрагмент округлої (діаметр 4,5 см) воскової печатки. Зображення нагадує якийсь знак і легенду. Спираючись на систему ієрархічного розміщення печаток під документом, деякі дослідники твердять, що вона повинна належати Дмитрові Дядьку (Дедьку), хоч у документі 1334 р. вона інша (див. I, № 10, печ. 5); **5**) печатка князя Юрія. Відтиснена у воскові натурального кольору, велика, округла, з двостороннім зображенням (див. I, № 4, печ. 2). Стан збереження задовільний; **6**) печатка, за деякими припущеннями, належить белзькому воєводі Михайлові Єлизаровичу. Відтиснена у восковій кустодії з оббитими краями, округла і з дуже знищеним зображенням; **7**) одна з найменших за розміром печаток, що відтиснена у восковій пошкодженій кустодії, округла (діаметр до 3 см), з майже нечитабельним зображенням. О. Лаппо-Данилевський додає, однак, у рисунку „пташину голову“. Про легенду чи окремі знаки на зображенні нічого не можна сказати (Лаппо-Данилевский, с. 297); **8**) печатка, очевидно, належала луцькому воєводі Ходорові Отеку. Відтиснена у воску натурального кольору, округла (діаметр бл. 4 см), зі слідами якогось зображення і напису. Прочитання легенди неможливе (Лл. 12, 16-в—д).

Документ зберігся в оригіналі та п'яти списках, відомий в одному дипломатичному виді однієї редакції тексту.

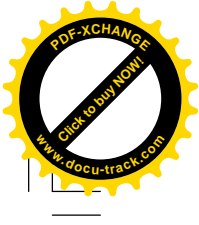
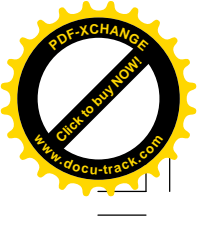
Оригінал: Кенігсберзький державний архів (Staatsarchiv. Königsberg), N 131, згодом шухляда 81, N 5 (XIX — перші десятиліття XX ст.); від 1944 р. — Державний архів у м. Геттінгені (Staatliches Archivlager. Göttingen) у Нижній Саксонії; сьогодні — Таємний державний архів пруської спадщини у Берліні (GSPK. Berlin), 81, N 5.

Оси. списки: 1. (Коц.). Список А. Коцебу. Створений перед 1808 р. Рукопис списку не відомий. Реконструється на підставі публікації у праці „Прусська стара історія“ (Kotzebue, Bd. 2, S. 397—398). Лат. мова. В основу списку покладений текст оригіналу документа. Графіка і правопис наближені до оригіналу. І це стосується не лише загального відтворення тексту. Відповідно до оригіналу поряд з літерами **i** та **v** зберігаються літери **u**, **j** (на початку слів) і **w**, безсистемно проставляються великі букви, не всі слова розшифровуються (див. далі). Сумнівні щодо відчитання місця тексту супроводжуються окремими позначеннями.

2. (Ген.). Список Г. Геннінга. Див. I, № 4. **Ген.** і текст списку: Карамзин, т. IV, с. 422—423, прим. 276. Текст документа поданий не повністю. Ряд місць виділено курсивом.

3. (Нарб.). Список Т. Нарбута. Див. I, № 4. **Нарб.** і текст списку: Narbutt, t. IV, s. 44—45. Dod. Правопис осучаснений, поодинокі місця коментуються.

4. **(Зубр.)**. Список Д. Зубрицького. Складений у 50-х рр. XIX ст. Місце-знаходження рукопису у списку не встановлено, про текст дізнаємось із публікації (Зубрицький, с. 258—259). Лат. мова. Список, правдоподібно, ос-новується на копії, уміщеній у праці М. Карамзіна. Від себе дослідник вводить у текст курсивне написання власних назв членів адміністрації князівства, зберігає, згідно з оригіналом, окремі скорочення, сумнівається у написанні слова „mire“ (viro?).

5. **(Фойгт)**. Список Й. Фойгта. Див. I, № 4. **Фойгт** і текст списку: CD Prussicus., Bd. II, S. 190. В основу списку покладено текст оригіналу. Пра-вопис близький до протографа. При поданні слова „obvlulancium“ (повин-но бути obulvlancium) упорядник сумнівається у правильності його написання.

6. **(Ржеж.)**. Список Я. Ржежабека. Див. I, № 4. **Ржеж.** і текст списку: Ржежабек, с. 5—6. На список вплинули правила публікації текстів доку-ментів другої половини XIX ст. — одні скорочення розкриті без будь-яких позначень, інші — залишені нерозшифрованими, немає чіткої системи у поданні власних назв, не проведено абзацування тексту тощо. Чимало слів подано курсивом і врозбивку. Аналіз списку дає змогу припускати, що в його основу покладені списки **Ген.** і **Фойгт**. На це додатково вказують поклики на публікації цих списків (Ржежабек, с. 6).

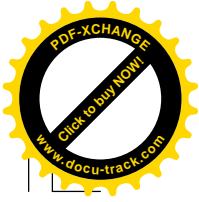
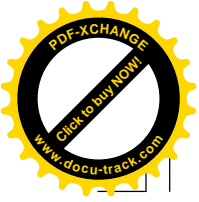
7. **(Куни.)**. Список А. Куника. Див. I, № 4 та текст списку: Куник, с. 154—155. Правопис тексту частково осучаснений. В його основу покладені ра-ніші списки документа, які саме — встановити не вдається. До списку, у примітках, подані різночитання тексту за списками **Коц.** і **Ген.** (Куник, с. 118—119). Згодом цей список коментує і доопрацьовує О. Лаппо-Дани-левський (Лаппо-Данилевский. Доп. зам., с. 209).

8. **(Лонг.)**. Список А. Лонгінова. Див. I, № 8. **Лонг.** і текст списку: Лонги-нов, с. 41. В основу списку покладено текст списку **Фойгт**.

Оубл.: Kotzebue, Bd. II, S. 397—398; Карамзин, т. IV, с. 422—423, прим. 276 (част. публ. тексту оригіналу і його переклад рос. мовою). (Так у пізніших рос. передруках і зарубіжних перекладних виданнях твору); Narbutt, t. IV, s. 46—47. Dod.; Зубрицький, с. 253—254, прим. 242; Daniłowicz, I, s. 174, N 345 (переклад польс. мовою); Řežábek, s. 123; Куник, с. 154—155, № 8; Ржежабек, с. 5—6; Лонгинов, с. 41; Болеслав-Юрий II., табл. IX (факсиміле); Preussisches Urkundenbuch., Bd. III, S. 15, N 28.

Регест: Napierski, Th. I, S. 88, N 335; Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 255, N 580; Hubatsch, pars 2, p. 78, N 646.

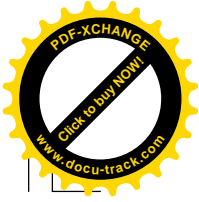
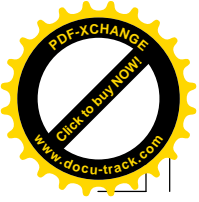
Текст

Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу. Різниця тексту подано за списками **Коц.** і **Ген.**

In nomine Domini amen.

Quoniam om(nium) conditoris inconprehensibilis p(ro)videnti[a]e altitudo non solum ob id d(om)inos pr[a]efici voluit, ut subditis dominando pr[a]edessent¹, sed etiam ut pacis [1] et justiti[a]e copiam eis ministrando p(ro)dessent: ea p(ro)pter nos Georgius, Dei gr(ati)a natus dux totius Russi[a]e Minoris², volentes litium dispendia [a]equitatis et unionis compendio³ coartate⁴ ut [2] per hoc zyzanie scrupulus evitari pacisq(ue) et concordia[e] tranquillitas possit eo ferventius augmentari amici(ti)ae, pacis, concordia[e] et f(ode)ra amicabilis unionis cum olim cum reve(r)en[3]dis ac serenissimis sacr(ae) p(ro)fessionis viris ac d(om)inis g(en)eralibus magistris Ordinis Hospit(alis) sanctae Mari[a]e domus Theut(oni)corum) I(er)os(ol)imitani⁵ Terre Prussi[a]e, quibuscunq(ue) nomi(ni)bus censeant(ur), usq(ue) [4] ad temp(or)a venusti reve(re)ndiq(ue) d(omi)ni Theodorici de Aldenburk, moderni sum(m)i et g(en)eralis m(a)g(ist)ri Ordinis Hospit(alis) sanct[a]e Mari[a]e dom(us) Theut[onicorum] I(er)os(ol)imitani⁶ per n(ost)ros felicitatis recordac(i)onis pr[a]edecessores [5], reges et p(ri)ncipes, videlicet Romanu(m), Daniele(m), Leonem, Georgium et Andream unita contracta atq(ue) habita ac inviolabili effectu p(ro)sequente⁷ servata, nos una cum dil(ec)titis et fide[6]libus n(ost)ro Mychalo Yelezarowicz, pallatino Belzensi, Wascone Kudynowicz⁸, iudice curi[a]e n(ost)rae Hryczkone Kossaczowicz [7], pallatino Premyslensi, Boriscone Cracula, palatino Lemburgensi, Chodore Otek, pallatino de Lucze(ns)i⁹, Chotkone, filio Yeromiri, innovamus¹⁰, approbamus, ratificamus et p(raese)n[8]tis scripti amminiculo¹¹ patrociniq(ue) confirmamus, promittentes bona fide, semoto omni dolo, studio, ingenio et subtilitate aliquali malis penitus pr[a]et(er)missis, una [9] cum pr[a]efatis n(ost)ris baronibus,

¹ **Коц.** — preessent; ² У рукописі — mynoris; ³ **Ген.** — compendio; ⁴ **Коц.** — coarcare; ⁵ У рукописі прочитується також Irusol; **Коц.** — Irusal; ⁶ **Коц.** — dom, theut. Isalm; ⁷ У рукописі останнє е нечітке; ⁸ **Коц., Ген.** — Kudrynowicz; ⁹ **Коц.** — Lutzel, **Ген.** — Lutzek; ¹⁰ **Коц.** — innovamus (sic); ¹¹ У рукописі прочитується також omniuniculo, **Ген.** — у дужках adminiculo;

militibus, nobilebus, terris n(ost)risq(ue) et hominibus, eandem favorabilem unionem et concordiam cum pr[a]elibato reverendo inire¹² [10] p(ro)professionis d(omi)no Theodorico de Aldenburk, moderno magistro gen(er)ali Ordinis Hospit(alis) supradicti, suisq(ue) cum conpr[a]eceptoribus, commendatoribus, fratribus, nobili[11]bus t(er)risq(ue) ipsor(um) et hominibus p(er)petuis temp(or)ibus firmit(er) et irrefragabilit(er) observare, nec contra facere aliquo modo aut venire et, ut h[a]ec maneat incon[12]vulsa et semp(er) integra, roburq(ue) obtineant p(er)petuae firmitatis ac novitatis vultum assumant.

P(raese)ntes scribi fecimus et n(ost)ro ac pr(a)edictor(um) n(ostro)r(um) baronum [13] sigillis com(m)uniri.

Datum et actum in Vlademiria¹³, anno incarnac(i)onis Domini millesimo trecentesimo t(re)cesimo quinto, tredecimo Kalendas Novem[14]bris¹⁴, in vigilia undecim milium Sanctarum virginum [15].

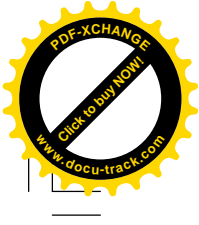
Переклад

В ім'я Господнє, амінь.

Оскільки велич незбагненого провидіння творця усього [сущого] не лише те поручила панам, щоб вони панували над підлеглими, але й щоб керуючи, збагачували їх миром і справедливістю, тому ми, Юрій, з Божої ласки уроджений князь усієї Малої Русі, бажаючи обмежити шкідливість суперечок вигодою справедливості та єднання, щоб унаслідок цього зв'язку можна було уникнути недовір'я і щоб, тим самим, бурхливіше могли розвинутися спокій миру і злагоди та союзи дружби, миру і прихильного зближення, як колись з шановними і найяснішими святого визнання мужами і панами генеральними магістрами Покровительного святої Марії Тевтонського єрусалимського ордену землі Пруської, які б тільки імена [їх] не перераховувалися аж до часів милого і шановного пана Теодорика з Альденбурга, теперішнього найвищого і генерального магістра Покровительного святої Марії Тевтонського єрусалимського ордену [цей союз] нашими блаженної пам'яті попередниками, королями і князями, тобто Романом, Данилом, Левом, Юрієм і Андрієм, так і ми, разом із нашими вибраними і вірними боярами та військовими, тобто Дмитром Дядьком нашим, Михайлом Єлизаровичем, воєводою белзьким; Васьком Кудиничем, суддею нашого двору; Грицьком Коссаковичем, воєводою перемишльським; Бориском Кракулою, воєводою львівським; Ходором Отеком, воєводою з Луцька, Хотком, сином Яромира — опорою та охо-

¹² Ген. — у дужках viro; ¹³ Ген. — Wladimiris; ¹⁴ У рукописі — Nowenbris.

роною даного питання, відновлюємо, схвалюємо, ратифікуємо [і] стверджуємо, з доброю вірою, усунувши всяке лукавство, пристрасть, вигадки та без будь-яких лихих хитрувань обіцяємо разом із нашими названими боярами, військовими, знаттю та нашими землями і людьми укласти цей сприятливий союз із згаданим [святого] визнання шановним паном Теодориком з Альденбурга, теперішнім генеральним магістром названого Покровительного Ордену та з його співнаставниками, покровителями, братами, знаттю та їх землями і людьми, твердо і непорушно на вічні часи його зберігати та не чинити нічого, що суперечило б йому.

А щоб усе це залишилося непорушним і завжди цілісним і щоб мало силу постійної ваги, а також, щоб набуло нового вигляду, велимо дане [питання] підписати і скріпити нашою печаткою та печатками згаданих наших бояр.

Дано і звершено у Володимирі, року від втілення Бога 1335, 13-х календ листопада, у навечір'я [свята] 11 тисяч святих дівчат.

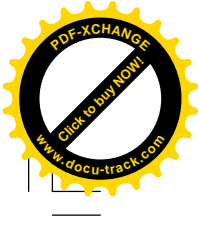
№ 12

1339 р., січня 20. Володимир.— „Князь і володар Королівства Русі“ Юрій Тройденович надає своєму слугі Барткові зі Сандомира, а після його смерті дітям і всім законним спадкоємцям, війтівство у м. Сяноці на магдебурзькому праві з площею під забудову, дворницями, лазами і орними землями, з рікою Сяном на півмилі і її мисливськими пожитками, з грошовими платежами та іншими доходами і користями, розмежовуючи при тому права і юрисдикції війта та населення у місті, деякі з яких обмежує п'ятнадцятирічним терміном

Досліджуваний документ репрезентує п'ятий, відомий на сьогодні документ князя Юрія Тройденовича, який, на відміну від попередніх, засвідчує дарчий акт. Князь дозволяє заснувати війтівство на магдебурзькому праві і передає у зв'язку з цим своєму слугі Барткові у володіння самоуправу над містом, а також податковий і судовий імунітет, право власності на землі, мисливство і риболовство, право на різні феодалні пільги тощо. Місто Сянок, таким чином, стає черговим відомим на сьогодні містом (після Володимира, Луцька, Перемишля, Львова та ін., пор. с. 142, 162; I, № 3, 7; IV, № 9—10), що посідало магдебурзьке право в часи Галицько-Волинського князівства.

Документ зберігся в оригіналі. Його текст, який найбільший за обсягом серед відомих нині документів Юрія Тройденовича, розміщений на 34 неповних рядках окремого пергаментного аркуша розміром 33 × 42 см. Чле-

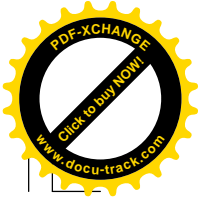
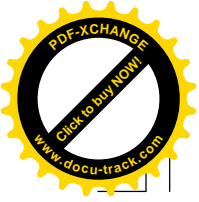
нується на речення з допомогою крапок або похилих зліва направо рисок. Приблизно такий же рисунок має знак переносу. Немає абзаців. Писаний по-латинськи. Письмо — готичний канцелярський курсив. Почерк прямиий. Форми букв ламані, кутоподібні. Майже не відрізняється малюнок літер **t** і **s**, немає правописного нормування літер **v** та **u**, а також проставлення великих букв. Письмо, крім того, засвідчує три типи скорочень — спеціальні скорочення (наприклад, „et“, „per“), суспенсії та контракції (Гл. 13).

Формуляр документа складається з трьох частин. Структура кожної з них засвідчує переважно правильний порядок і добір розміщення клаузул. Виняток становить розташування клаузул у *вступному протоколі*. Він розпочинається *інвокацією*, проте після клаузули не подана, як це вимагала традиція класичного формуляра, *інтитуляція*, а елемент *аренги* — роздумів експонента над вартістю у житті людини документа: „Ab humana mundi negotia facilius elabuntur memoria, qu[a]e nec scripto, neq(ue) voce testium lucide confirmantur ideo necesse est, ut res acta digno memori[a]e sc(r)ipto p(er)henniter roboretur“. Далі формулюється клаузула *оголошення* — *промульгації*, яка завжди входить до *власне змісту*: „Noveri(n)t igitur univ(er)si et singuli, tam p(raese)ntes quam futuri, quor(um) audienci[a]e seu visui p(raese)ns pagina demonstratur“. Цим текст клаузули, однак, не закінчується. Він лише переривається формулою *інтитуляції*, після чого настає продовження *оголошення* — „existentes in bona corpo(ri)s sospitate et me(n)tis sanitate, matu(r)ata ac prehabita meraque“. У такій послідовності виступають початкові клаузули формуляра. Лише після них вписується клаузула *інскрипції*. Вона контекстуально вростає у формулювання *власне змісту*, зокрема, клаузули *нарації* та частково *диспозиції*. Остання включає розлогий зміст, який стосується не лише конкретних фактів, пов'язаних із наданням грамоти, але й містить узагальнюючі дані щодо характеру функціонування маґдебурзького права. Завершує *власне зміст* клаузула *короборації*. Третя частина формуляра — *закінчення*, репрезентована *датацією* та переліком свідків. Елементи *датації* — місце написання акта та його дата — розділені списком власних назв свідків.

Складений документ у Володимирі 1339 р. („in Lademi(r)ia“), в день святого Фабіяна і Севастіяна („anno Domini millesimo t(re)centesimo tr(ig)esimo nono in die sanctor(um) Fabiani et Sebastiani“). Дата не викликає застережень. Свято Фабіяна і Севастіяна, згідно з латинським календарем, у 1339 р. припадало на 20 січня (Grotfend, S. 108; Chronologia., s. 238).

Печатка князя-експонента, яка засвідчувала документ і про яку згадується у тексті грамоти, не збереглася. Не відомо, чи це була спадкова печатка, якою користувався князь Юрій Тройденевич і яку прикріпляли у князівській канцелярії до раніших документів, тобто печатка Юрія Львовича (I, № 4), чи якась інша. У 50-х роках XIX ст. вона була уже втрачена (Roepell, Bd. 1, S. 281—283; CD Poloniae., t. III, s. 197—199). На сьогодні від

печатки залишилися рештки шнура червоного кольору, на якому вона кріпилася до пергаментного аркуша.

Документ — автентичний. Це підтверджує аналіз його зовнішніх і внутрішніх ознак. Особливо пізнавальною під цим кутом зору є критика змісту, письма та мови. 7 грудня 1439 р. грамота наводиться як доказовий факт під час судового розгляду справи між сяноцьким війтом Петром і вдовою Пельки з Юргійовця та її сином Миколою (ЦДІАЛ, ф. 15, оп. 1, спр. 1, арк. 75; див. IV, № 24). Існує припущення, що сяноцький війт Петро був нащадком Бартка, який отримав документ на війтівство у Сяноці від Юрія Тройденовича. Підставою для такої думки послужило уточнення власної назви війта Петра „heres de Trzercza“, а у грамоті 1339 р. серед надань згадується млин, розміщений у Требчі (Теребчі): „molendinum in Trebscz“ — поселенні, яке лежить на суміжній із Сяноком території (AGZ, t. IX, s. 161; Линниченко. Замечания., с. 107).

Документ зберігся в оригіналі та трьох списках, відомий в одному дипломатичному виді та одній редакції тексту.

Оригінал: На початку XX ст. зберігався у Несвізькому архіві А. Радзивілла (Пташицкий. Доп. зам., с. 198), тепер — в AGAD w Warszawie. Kolekcja Archiwum Radziwiłłów, zesp. I, N 16.

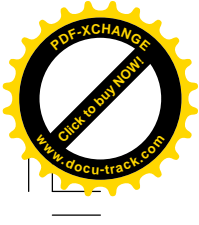
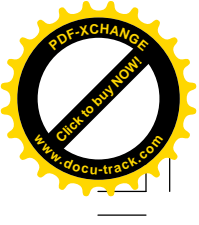
Оси. списки: 1. (Гельц.). Список А. Гельцеля, виготовлений перед 1857 р. на прохання Р. Репеля. Рукопис не відомий. Реконструкція тексту списку та інформація про його створення подається на підставі праці Р. Репеля „З поширення магдебурзького міського права...“ (Roepell, Bd. 1, S. 281—283 і S. 257, прим. 74). Лат. мова. В основу списку покладено текст оригіналу. Відповідно до оригіналу наблизений правопис, насамперед вживання великих і малих літер, поділ тексту на речення. Новими у списку є часта заміна **u** на **v** на початку і в середині слів, пунктуація. Водночас не всі вдало прочитані слова супроводжуються позначеннями *sic* або [?], розшифрована автором частина слів окремо не відзначена. Деякі власні назви подаються врозбивку.

2. (Риц., Мучк.). Список Л. Рищевського й А. Мучковського. Створений перед 1858 р. Відомий лише з публікації у „Дипломатичному кодексі Польщі“ (CD Poloniae., t. III, s. 197—199). Лат. мова. Текст списку оснований на оригіналі — „ex archetypo membranaceo [...] descriptum“, відповідно до якого він передається. Однак скорочені в оригіналі та розшифровані публікаторами слова окремо не позначаються.

3. (Кун.). Список А. Куника. Див. I, № 4. **Кун.** Текст: Куник, с. 77—79. Правопис осучаснений — прийняте нове членування тексту на речення, а також написання великих і малих літер. В основу списку покладені списки **Гельц.** і **Риц., Мучк.**, проте, як зауважує А. Куник, „деякі місця вимагають звірки з оригіналом“ (Куник, с. 120), що згодом здійснив О. Лаппо-Данилевський (Лаппо-Данилевский. Доп. зам., с. 209).

Опубл.: Roepell, Bd. 1, S. 281—283; CD Poloniae., t. III, s. 197—199, N 88; Куник, с. 77—79, № 1; Болеслав-Юрий II., табл. X (факсиміле); Kiryk, s. 9—11 (лат. текст і перекл. польс. мовою).

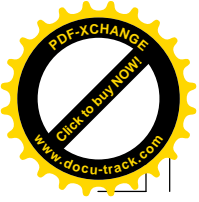
Текст

Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу. Різниця тексту подано за списками **Гельц**, і **Риц**, **Мучк**.

In Dei nomi(n)e amen.

Ab¹ humana mundi negotia facilius elabuntur memoria qu[a]e nec scripto neq(ue) voce testium lucide confirmantur ideo [1] necesse est, ut res acta digno memori[a]e sc(r)ipto p(er)henniter roboretur. Noveri(n)t igitur univ(er)si et singuli, tam p(raese)ntes quam futuri, quor(um) audien[2]ci[a]e seu visui p(raese)ns pagina demonstratur, quod nos Georgius Dei gr(aci)a dux et heres Regni Russi[a]e, existentes in bona corpo(ri)s sospita[3]te et me(n)tis sanitate, matu(r)ata ac² prehabita meraque volu(n)tate dedimus et contulim(us) fideli n(ost)ro s(er)vitori Bartkoni³ de Sandomi(ri)a ad[4]vocaciam in Sanak n(ost)ra civitate sup(er) flumen quod d(icitu)r San sita⁴, cum plena p(otes)tate et om(n)i iurisdictione Theuthunico⁵ iure id est iure Magde[5]burgensi⁶, sibi et suis pu(er)is legitimis he(re)dibusque univ(er)sis pe(r)petuo iure lib(er)e ac h(er)editari[a]e h(abe)ndam, tene(n)dam et posside(n)dam, p(ro)ut ip(s)um (?) ius [6] Magd(e)burgen(se)⁶ vige⁷ et tene(tur) per civitates singulas, om(n)em homine(m) iudicandum, sive sit Theuthunic(us)⁵, Polonus, Ungarus et Ruthenus [7], cu(ius)cunque co(n)dic(i)onis et sexus fuer(it) homo sive status in dist(ri)ctu c(on)finioque eidem civitati Sanak assignato. De p[re]sente v(er)o a indicatis per[8]sonis cede(n)te duo denarii nobis iu(r)e ced(er)e debent, t(er)tius aut(em) denar(ius) ip(s)i Bartk(oni)³ et suis post(er)is ac⁸ h(er)edib(us) debet⁹ d(esti)nari¹⁰. Demu(m) de[9]dim(us) p(ri)us¹¹ d(ic)to Bart(koni)³ suisq(ue) pu(er)is ac successoribus legitim(is) p(raese)ntib(us) et futu(r)is in ip(s)a civitate

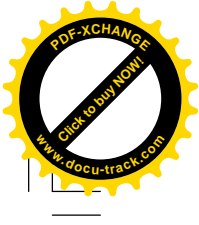
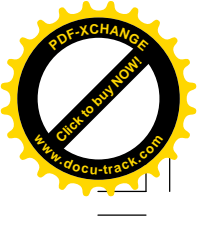
¹ Гельц. — Quod; ² Гельц. — et; ³ Гельц. — Barthkoni, Barthkonis; ⁴ Риц., Мучк. — sitam; ⁵ Риц., Мучк. — Theuthonico, Theuthonicus, Theuthunice; ⁶ Риц., Мучк. — Meydeburgensi, Meydeburgense; ⁷ Гельц. — riget; ⁸ Гельц. — et; ⁹ Гельц. — debent; ¹⁰ Гельц. — derivari; ¹¹ Риц., Мучк. — presens.

Sanak for(um) et eius c(ir)cu(m)f(er)enciam omni iu(r)e et liber[10]tate h(er)edita(r)i[a]e possidendam¹², ut q(uid)q(uid) sup(er) ip(su)m edifica(r)e et co(n)stru(er)e voluerin(t)¹³, seu potuerin(t), pretoriu(m), institas et cameras emptibiles [11] unive(r)sas, vid(elicet), pannicidar(um), institor(um), pistor(um)¹⁴, macello(r)um, sutor(um), piscator(um) et ea qu[a]e ad usus p(ro)p(ri)os quiv(er)int conv(er)t(er)e aut communic(ar)e¹⁵. Si [12] milit(er)q(ue) eidem Bart(koni)³ p(r[a]e)d(ic)to et suis post(er)is dedim(us) et c(on)tulim(us) curiam sartor(um) et balnea cum areis eor(un)dem, sive intra an¹⁶ extra [13] civitate(m) Sanak fu(er)int situata. Insup(er) bono sp(irit)u s[a]lepius no(min)ato Bartkoni suisq(ue) successorib(us) aut pueris legit(im)is dedim(us) p(er)p(et)uo iure [14] atq(ue) h(er)editari[a]e h(abe)ndum sextum mansum seu laneu(m) int(er) gades et metas Sanak ip(s)ius civitat(is), scilicet) sub spac(i)o dimidii miliaris ei(us) [15] q(uo)q(ue) c(ir)cu(m)f(er)encia sup(er)ius et inf(er)ius civitat(is), p(ro)pe flume(n) San 1. miliare, ad p(ar)tem dextra(m) totidem in ista p(ar)te littoris, in qua civitas est [16] locata, cum om(n)ibus usualib(us) p(ro)ve(n)tib(us), q(uae) s(un)t et q(uae) f(ier)i p(ossu)nt, scilicet¹⁷ in agris ext(ir)patis et ext(ir)pandis, in pratis, in pascuis, in campis, in [17] paludib(us), in silvis et rubetis, in venat(i)one animaliu(m) et ferar(um) cun(c)tar(um) et om(n)i(um) avium captu(r)a, in om(n)i q(uo)q(ue) usu et p(ro)f(ect)u, que(m) compa(r)are¹⁸ [18] poter(i)nt int(er) gades et limites p(re)libatas. Incol[a]e v(er)o et subsides in ip(s)a Sanak civitate et extra reside(n)tes seu com(m)orantes, reliquos [19] mansus vel laneos in co(n)sumpta XV. annor(um) lib(er)tate, de quol(icet) mansu [20] et laneo XVI gr(ossos) solv(er)e tenebun(tur) census annualis. De ortis autem¹⁹ c(ir)cumiace(n) tib(us) civit(ati) t(er)tius denar(ius) eidem Bart(koni)³ et suis pu(er)is [21] debet d(est)inari²⁰. Insup(er) s[a]lepefato Bart(koni)³ et eius p(ro)genitis univ(er)sis dedim(us) et c(on)tulim(us) flume(n) San in longitudine dimidii miliaris[22]litore ex utroq(ue) sup(er)ius civit(atem)

¹² Гельц. — possidendum; ¹³ Риц., Мучк. — valuerint; ¹⁴ Риц., Мучк. — пропущено; ¹⁵ Риц., Мучк. — commutare, можна також прочитати connuctare (див. Лаппо-Данилевский. Доп. зам., с. 209); ¹⁶ Риц., Мучк. — ас; ¹⁷ Риц., Мучк. — пропущено; ¹⁸ У рукописі — сопра(ре); ¹⁹ У рукописі можна також прочитати ante, Риц., Мучк. — vero; ²⁰ Гельц. — derivari.

ascende(n)do, cum insula minori p(ro)pe civit(atem), et om(n)es fluvios ad ip(su)m San defluentes in me[23]tis p(rea)notatis et molendinum in Trebscz locatu(m), quidq(uid) in eo et i(n) eis usus sive p(ro)ve(n)tus, face(re) pot(er)int, scil(icet) molendina, pis[24]cinas et piscaturas pisciu(m) obstaculor(um) quor(um)l(ibet) quod Theuthunice We(h)r, sclavonice v(er)o ja(e)s²¹ nu(n)cupat(ur).

Nihilomin(us)²² volum(us) [25] et dist(in)ctius mandam(us), q(ua)t(en)us sub obtentu²³ gr(aci)a[e], n(ost)r[a] nullus officialiu(m) et mi(ni)ste(r)ialiu(m) n(ost)ror(um), nobilis aut ingnob(i)lis, potens [26] et simplex quidqua(m) h(ab)eat ag(er)e, iudica(r)e et imp(er)are in d(i)cta civit(ate) Sanak eiu(s)q(ue) c(on)finiis in t(er)ris aut in aquis contra volun[27]tatem s[a]epefati Bart(konis)³ et suor(um) h(er)edum ac successor(um) legit(imorum). Q(ui) v(er)o secum fec(er)it, n(ost)ram se senciāt incurrisse indignat(i)onem et [28] offensam graviorem. Sed q(ui)a si [?] q(ua)ndo placuerit eadem Bart(koni)³ sepius no(m)i(n)ato suis h(er)edibus et post(er)is legitimis casu op(qor)tunitatis eve[29]niente, pr[a]etactam advocaciam sanacen(sem) cum univ(er)sis usibus et p(ro)ventibus p(ar)tim aut in toto vend(er)e, p(ro)pon(er)e, expon(er)e aut in ali [30] a bona com(m)ut(ar)e, plenissime consentimus.

In hor(um) evidencia(m) p(raese)ntes conscribi et dependendi n(ost)ri sigilli mu(n)imi(n)e dedim(us) robo[31]ratas.

Actum in Lademi(r)ia²⁴ sub testimonio vi(r)or(um) p(ro)bor(um) et honestor(um) videli(cet), Johannis d(ic)ti Lacta²⁵, Adalberti advocati de Bochna²⁶ [32] Bartholomei advocati de Warssov²⁷, Johannis Brunonis, Leonis de Sywicz.

Datum anno Domini millesimo t(re)cente[33]simo tr(ig)esimo nono in die sanctor(um) Fabiani et Sebastiani [34].

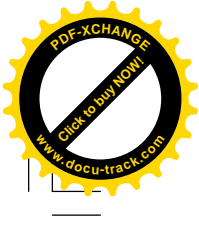
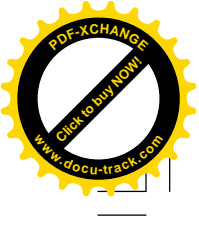
Переклад

Во ім'я Господнє, амінь.

Оскільки легше забуваються земні справи людей, які ясно не підтверджуються ні письмом, ні словом свідків, то необхідно, щоб звершена

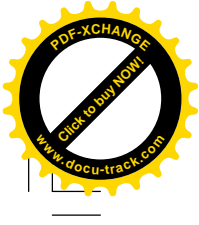
²¹ Риц, Мучк. — jas; ²² У рукописі читається Nichilomin; ²³ У рукописі — optenta; ²⁴ Риц, Мучк. — lodemiria; ²⁵ Гельц. — Latta; ²⁶ Гельц. — bahna; ²⁷ Гельц. — Varsov.

справа на довгі роки була скріплена гідним пам'яті записом. Отож хай дізнаються всі загалом і кожен зокрема — як тепер, так і у майбутньому, кому б не був поданий цей аркуш — чи то для читання, чи для слухання, що ми, Юрій, Божою ласкою князь і спадкоємець Королівства Русі, будучи при доброму здоров'ї тіла та душі, внаслідок зрілої, заздалегідь обміркованої та щирої волі дали та надали нашому вірному слугі Барткові зі Сандомира вїтївство у нашому місті Сяноці, що розташоване над рікою, званою Сян, з повною владою та усєю юрисдикцією за німецьким, тобто маґдебурзьким правом, [щоб] він та його діти і всі законні спадкоємці [на основі цього] постійного права вільно та за спадщиною [цим вїтївством] володіли, [його] держали та посідали, як [це передбачає] саме маґдебурзьке право, [що] має силу та зберігається у кожних окремих містах; [право, що дозволяє] судити будь-яку людину — чи то німця, поляка, угорця або русина, якого б стану і статі або становища не була ця людина, [якщо перебуває] в окрузі та околицях, належних до цього ж міста Сянока. А кари від вказаних осіб два динари, згідно з правом, повинні віднести нам, а третій повинен бути призначений самому Барткові, його нащадкам і спадкоємцям. Урешті, раніше названому Барткові, його дітям і законним теперішнім і майбутнім спадкоємцям ми дали в самому місті Сяноці у посідання згідно з усіма правами або свободою спадкоємства ринок і його околиці, щоб його забудувати чи споруджувати на ньому, що захочуть — будинки і всілякі крамниці, тобто [для] суконників, крамарів, м'ясників, шевців, рибалок, та все те, що могли б застосовувати та обернути на власний ужиток. І рівно ж цьому згаданому Барткові та його нащадкам ми дали та надали дворище кравців і лазні з їх площами, чи були б вони розміщені внутрі чи поза містом Сяноком. Окрім того, часто згадуваному Барткові і його спадкоємцям або законним дітям ми добродушно дозволили [на основі] вічного і спадкового права володіти шостим лишком чи ланом між гаями і межами самого міста Сянока, тобто півмилі в околицях самого міста вище і нижче [від нього], біля ріки Сяну [на] одну милю і стільки праворуч, на тій частині берега, де розміщене місто, з усіма пожитками [та] прибутками, які є і які можуть бути, тобто на ріллі, де викорчовані і де можуть бути викорчовані [дерева], на луках, пасовищах, полях, болотах, у лісах і зарослях, при полюванні на тварин і всіляких звірів і ловлі різних птахів, а також з усіх пожитків і доходів, які можна було б набути між гаями та згаданими межами [міста]. А жителі та поселенці, що осіли чи перебувають у самому місті Сяноці і за його межами, що обробляють і працюють на інших лишках чи ланах на околицях згаданого міста, після закінчення 15 років свободи повинні будуть сплачувати 16 грошів щорічного чиншу. А з городів, що лежать навкруги міста, третій динар повинен бути сплачуваний цьому ж Барткові та його дітям. Крім того, часто згадуваному Барткові та всім його

нащадкам ми дали і надали ріку Сян упродовж півмилі по обидва її береги вище міста з малим островом біля міста і всіми потоками, що впадають у цей же Сян у згаданих межах, і млин, що розміщений у Требчі, якими б не були з цього всього користі або доходи, тобто з млинів, ставів і ловлі риби з будь-яких гребель, що по-німецьки називаються We(h)r, а по-слов'янськи яз.

Однаково ж велимо і чітко наказуємо, щоб ніхто всупереч цій нашій ласці з наших урядовців і службовців, шляхетний чи не шляхетний, вельможа чи простолюдин не смів розпоряджатися, судити, наказувати в названому місті Сяноці і його околицях, на землях або на водах проти волі часто згадуваного Бартка та законних спадкоємців і законних наступників. Хто ж учинить по-іншому, хай знає, що він накликав на себе наш гнів і важку образу. Але якщо колись цей часто згадуваний Бартко, його спадкоємці та законні нащадки у догідливу [для них] пору забажають частково або повністю продати, виставити на продаж або обміняти на інші добра згадане Сяноцьке вйтівство з усіма зисками та прибутками, [то] ми повністю з цим згідні.

На доказ цього ми веліли скласти дану грамоту і скріпити [її] прикріпленням нашої печатки.

Звершено у Володимирі при сумлінних і почесних мужах, а саме: Йоаном, званим Лякта, Адальбертом, вйтом з Бохні, Бартоломеем, вйтом з Варшави, Йоаном Бруноном, Левом із Сивича.

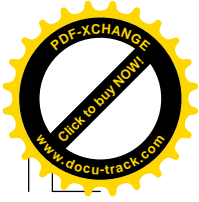
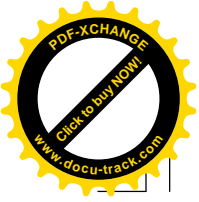
Дано року Божого 1339, в день святого Фабіяна і Севастіяна.

№ 13

1341 р., [березень — не пізніше червня 27. Львів].— „Управитель або староста землі Русі“ Дмитро Дядько (Дедько) повідомляє магістрат і купецтво міста Торуня про перемир'я з польським королем Казимиром III, у зв'язку з чим запрошує торунських громадян приїжджати з товарами до Львова, як це було раніше за попередніх князів, і гарантує їм права та безпеку під час перебування

Документ засвідчує політичний і державно-правовий статус Галичини на початку 40-х років XIV ст. та спробу відновлення галицькими боярами торговельних контактів з Торунем. На основі грамоти, всупереч деяким неаргументованим твердженням (насамперед безпосередньої участі у цьому Дмитра-Любарта Гедиміновича), встановлюється, що влада на той час у Галичині перебувала в руках бояр під зверхністю Дмитра Дядька (при-

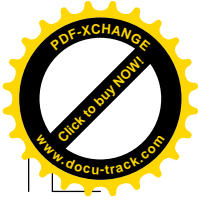
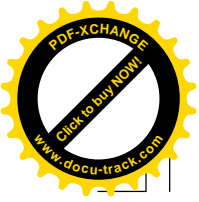

наймні до 1344 р.), і польський король Казимир III, який навесні 1340 р. захопив Галицьку землю, не став її володарем, а далі залишався рівноправним сусідом, з яким Дмитро Дядько підписав угоду як рівний із рівним. Г. Данилович відносить документ до „дуже важливих актів для історії Русі“ (Daniłowicz, I, s. 182). Запрошення міщан Торуня приїжджати і постійно поселятися, обіцянки сприяти прибулим у наданні громадянства, звільнення від повинностей є непрямими показниками тогочасної внутрішньої і зовнішньої політики Галицько-Волинського князівства, які певною мірою також характеризують заходи Дмитра Дядька у справі зближення з Тевтонським орденом на противагу Польщі. Текст документа пізнавальний також для дослідження старостинської канцелярії у Львові, її діловодства та мови.

Грамота є оригінальним документом. Писана на одноаркушевому пергаменті (розмір бл. 9 × 12,3 см) лат. мовою. Письмо — готичний курсив канцелярського типу. На аркуші — 12 рядків тексту, з яких останній неповний. Абзаців немає. Почерк прямий, із незначним нахилом уліво. У малюнках букв простежуються загострені вертикалі, для деяких із них (**a**, **d**, **s**, **t**) характерні кутасті форми. Буква **s** має двояке написання, регламентоване місцем розташування у слові. Текст містить багато різнотипних скорочень. Найбільше серед них спеціальних знаків і суспенсій. У скороченій формі виступають навіть деякі власні назви. Ініціал **F** не оздоблений, проте його верхній і, зокрема, нижній кінці (останній доходить унизу по вертикалі до середини тексту документа) творять певну рамку для тексту з лівого боку аркуша (Іл. 14).

Формуляр документа складається з трьох структурних частин. *Вступний протокол* виражений клаузулами *інскрипції* та *інтитуляції*. Клаузула *інтитуляції* поєднана з *привітальною формулою*. Відхиленням від традиційного розміщення клаузул у *вступному протоколі* є висунення на перше місце *інскрипції*. У ньому немає *інвокації*. *Власне зміст* репрезентований чотирма клаузулами — *аренгою*, *промульгацією*, *нарацією* та *диспозицією*. В *аренгу* включені елементи з біблійного тексту (див. далі список **Кун.**), що творять певний вступ і перехідну ланку до клаузули *промульгації*. Фраза, якою хоч і починається нове речення — „Тому бажаємо, щоб усі [...] знали“ („Eaten(us) scire volumus uni(ver)sos“), тут же закінчує клаузулу; її текст відділений клаузулою *нарації*, яка містить історичні відомості про перемир'я Польщі з Галицько-Волинським князівством. Основний зміст, як і в усіх класичних середньовічних документах, виражає клаузула *диспозиції*. Пропущена у формулярі документа згадка про засоби, які можуть бути застосовані на випадок порушення задуму експонента, тобто *санкція*. Діловодне скріплення і засвідчення документа (*короборація*) виступає у формі покликання на печатку як доказ юридичної сили доку-

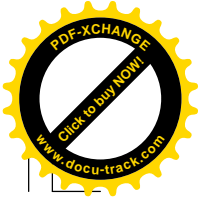
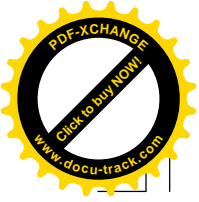

мента. *Закінчення* формуляра виражене неповною клаузулою *датації*. Вона засвідчує лише місце написання документа.

Писаний і виданий документ у Львові. Однак, коли він складався, у яку пору року, не вказано. *Датаційне формулювання* обмежується загальними словами: „цього року“ („Datum in Lemb(urg), anno in p(raese)nti“). У зв'язку з цим дослідники упродовж XIX—XX ст. припускали найрізноманітніші дати створення документа: 1340 р. (Терлецький, с. 9; Филевич, с. 62), бл. 1341 р. (Болеслав-Юрій II., підпис під табл. III), 1340—1341 рр. (Лаппо-Данилевский, с. 302), 1341 р. (Voigt, Bd. IV, S. 580; Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 303 — під сумнівом; Daniłowicz, I, s. 182), 1341 або 1342 р. і 1341—1342 рр. (Куник, с. 123; Крип'якевич. Джерела., с. 23) чи бл. 1342 р. (Куник, с. 157). У збірці „Історичні пам'ятки Угорщини“ грамота датується 1347 р. (Mon. Hung. hist. ..., vol. II, p. 259), у „Кодексі документів Пруссії“, у якому публікується двічі, поміщена між документами 1349 р. (CD Prussicus., Bd. III, S. 83), хоч в іншому томі цього ж видання з датою 1341 р. (Там само, Bd. V, S. 5—6) тощо.

Немає сумніву, що досліджувана грамота писана після смерті кн. Юрія Тройденевича, яка сталася, за свідченнями сучасника, 7 квітня 1340 р. („anno Domini MCCCXL [...] VII Idus Aprilis“) (Mon. Pol. hist., t. V, s. 880), а також після нападу на Галичину військ польського короля Казимира III та вимушеного для нього (у зв'язку з опором населення влітку 1340 р. і переходом разом з золотоординцями у контрпохід на Віслу) укладення миру зі старостою „землі Русі“ Дмитром Дядьком (Дедьком), що могло відбутися „ніяк не пізніше весни 1341 р., або навіть наприкінці попереднього 1340 р.“ (Куник, с. 120). Про перемир'я, як акт, що відбувся до складання документа, свідчить клаузула *нарації* грамоти. Староста повідомляє орден, що незгоди, які були між ним і польським королем, закінчилися. Отже, документ міг писатися тільки після укладення миру та певної нормалізації відносин і внутрішнього становища Галицько-Волинського князівства. Якщо віднести дату встановлення миру найпізніше до весни 1341 р. і вважати свіжими згадки про ці події у самій грамоті, що проходили як недавні, то верхня хронологічна межа написання документа може припадати приблизно на лютий і березень або березень, нижня — не пізніше червня 1341 р. Припущення про те, що поява документа пов'язується з другим походом Казимира III на Русь, що випав, на думку І. Линниченка, „скоріше усього“ на 1349 р., малоімовірно (Линниченко. Крит. обзор., с. 460—462 та ін.). Навряд чи на той час при значно глибоких колізіях боярських міжусобиць і малосприятливих зовнішньополітичних умовах староста Дмитро Дядько (Дедько) користувався своїм політичним впливом і його турбували такі справи, як забезпечення на руських землях прав приїжджим із

Торуня купцям, а Галичина продовжувала розвивати свої давні державні традиції, як це було на початку 40-х років XIV ст. Крім того, у джерелах вказується на те, що король Казимир III ходив тоді з військом на Волинь (Хроніка Яна з Чарнкова; Новгородський літопис датує цю подію 1348 р.) і не згадується про похід у Галичину (Лаппо-Данилевский, с. 303). Уточнює нижню межу дати контекст булли папи Бенедикта XII, писаної 29 червня 1341 р. до краківського єпископа, з якої видно, що наприкінці червня „суперечки“ між Дмитром Дядьком і Казимиром III були вже полагождені (Vet. Mon. Pol. et Lithv. ..., t. I, s. 434). Отже, стає очевидним пов'язувати появу документа після першого нападу військ Казимира III на Русь і датувати його приблизно березнем — не пізніше 29 червня 1341 р., що дає можливість значно звужити рамки відомого на сьогодні датування документа.

Документ засвідчено відтисненою у воску натурального кольору і прикріпленою внизу посередині аркуша пергаментною стрічкою, печаткою Дмитра Дядька (Дедька). Вона еліпсоподібна (діаметр по висоті 9,3 см) у восковій кустодії з однобічним зображенням. На зображенні проглядається у профіль погруддя людини, повернене по-геральдичному вліво, в обідку напис: „† Д[МИТРА] ДАД[ЬКА] ПЕЧАТЬ“ (Лаппо-Данилевский, с. 300; Болеслав-Юрий II., табл. III; Іл. 14, 16).

Описувана грамота — автентична. На це вказують зміст, мова, особливості письма, побудова формуляра, а також такі його зовнішні ознаки, як засоби засвідчення.

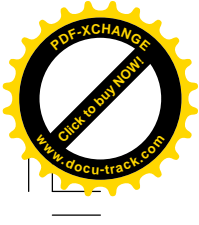
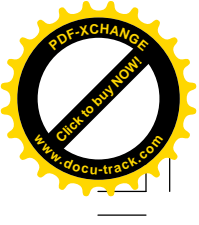
Документ зберігся в оригіналі та п'яťох списках, відомий лише в одному дипломатичному виді та одній редакції тексту.

Оригінал: Кенігсберзький державний архів (Staatsarchiv. Königsberg), шухляда 88, N 13-а (XIX ст.). У перші десятиліття XX ст. — Державний архів м. Данціга (Staatsarchiv. Danzig), N 290 (Лаппо-Данилевский, с. 215), від 1944 р. — Державний архів у м. Геттінгені (Staatliches Archivlager. Göttingen) у Нижній Саксонії; сьогодні — Таємний державний архів пруської спадщини у Берліні (GSPK. Berlin), 88, N 13.

Оси. списки: 1. (Фойгт). Список Й. Фойгта. Створений, очевидно, до 1830 р. (Voigt, Bd. IV, S. 580). Див. I, № 4. **Фойгт.** Рукопис тексту не відомий, публікувався двічі у „Кодексі документів Пруссії“ — CD Prussicus., Bd. III, S. 83; Bd. V, S. 5—6. В основу списку покладений оригінал. Близький до нього правопис, зокрема, написання великих літер, пунктуація, однак, це не стосується скорочень, які розшифровані дослідником без окремих позначень. Сумнівні прочитання слів супроводжуються знаком питання: Viri (?).

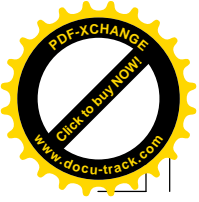
2. (Шлях.). Список Я. Шляховського. Створений перед 1872 р. у контексті коментаря до Хроніки Яна з Чарнкова. Рукопис списку не виявлено. Реконструйовано на підставі публікації в „Історичних пам'ятках Польщі“ (Mon. Pol. hist. ..., t. 2, s. 621—622). Лат. мова. В основу покладено текст списку **Фойґт**, що був створений перед 1848 р. Слово „Viri“, як припускає публікатор, треба розшифрувати як „Beati“.

3. (Венц.). Список Г. Венцеля. Складений перед 1875 р. Рукопис не відомий. Про текст списку дізнаємося з публікації „Історичні пам'ятки Угорщини“ (Mon. Hung. hist. Diplom., t. II, s. 259). Лат. мова. Публікація, однак, не засвідчує відомостей, яким текстом-підставою користувався дослідник для створення свого списку. Аналіз його дає змогу, проте, припускати, що Г. Венцель використовував список **Фойґт**. На це вказують ідентичне розшифрування слів, правопис закінчень і перенесення одних і тих же помилок з публікації Й. Фойґта. Різниця між названими списками полягає у назвах посад, священних понять, що подаються з великої букви, а також у новому членуванні тексту на речення.

4. (Гельб.). Список К. Гельбаума з участю Піліппі. Виготовлений перед 1879 р. Рукопис втрачено. Реконструюється на підставі „Зібрання ганзейських грамот“ (Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 303). Лат. мова. В основу списку покладений текст оригіналу. Список, однак, відрізняється від оригіналу вживанням на початку і в середині слів замість **i** літери **j**, написанням великих літер, членуванням тексту на речення. У багатьох випадках спостерігається інше прочитання слів, розміщення розділових знаків.

5. (Кун.). Список А. Куника. Див. I, № 4. **Кун.** Текст: Куник, с. 157. В основу покладено текст списку **Фойґт**. Разом з тим список А. Куника містить чимало виправлень у правописі слів (внесено дифтонг **œ**, упорядковане вживання **i** та **j**, окремо написане слово „fidedignis“, замість помилково прочитаного **seu** подано **seu**), в уніфікації написання великих і малих букв, нарешті, у пунктуації. Згодом, під час підготовки списку А. Куника до публікації, у зб. „Болеслав-Юрій II...“ С. Пташицький і О. Лаппо-Данилевський провели на основі оригіналу додаткову звірку тексту. В результаті по-новому прочитане слово „Viri“ (виправлення у списку **Шлях.** їм було невідоме). На пропозицію І. Холодняка, археографи подають розшифрування „Beati“. Слово входить в уривок з Нагірної проповіді, за Вульгатою: „Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram“ (Матвій, V, 4) і „beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur“ (Матвій, V, 9), який використаний у тексті грамоти. Писар документа, однак, очевидно, цитуючи Святе Письмо з пам'яті, звів обидва тексти в одне формулювання: „b(ea)ti pacifici, quo(n)iam ip(s)i possidebunt t(er)ram“, а далі: „huius sacri eloquii grande mist(er)ium attend(e)ntes“ та ін. Слово „beati“ у вигляді аббревіатури скорочено до початкового великого **B**, що для середньовічних текстів незвичне (Лаппо-Данилевский. Доп. зам., с. 209).

Опубл.: CD Prussicus., Bd. III, S. 83, N 61; Bd. V, S. 5—6, N 6; Mon. Hung. hist. Diplom., vol. VII, t. II, s. 259, N 239; Hansisches Urkundenbuch., Bd. II, S. 303, N 690; Mon. Pol. hist. ..., t. II, s. 621—622. Прим.; Куник, с. 157, № 13; Voigt, Bd. IV, S. 580 (част. публ.); Caro, Bd. II, S. 230 (част. публ.); Болеслав-Юрий II., табл. III (факсиміле); Preussisches Urkundenbuch., Bd. III, S. 305, N 415; Маркевич, с. 226—227 (част. публ., перекл. укр. мовою).

Рецем: Daniłowicz, I, s. 182, N 366; Hubatsch, pars 2, p. 88, N 724.

Текст

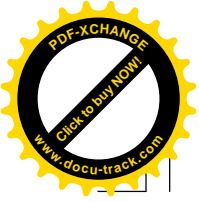
Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу. Різничтання тексту подано за списками **Фойґт, Гельб. і Кун.**

Famosis vir(i)s ac fidedignis¹ p(ro)cons(ulibus)², cons(ulibus), mercatoribus totiq(ue) com(m)unitati in Thor(un) ex(iste)ntibus [1] Demetrius Dedko, p(ro)visor seu³ capitaneus T(er)r[a]e Rus[s]i[a]e salut(em) in D(omi)no sempit(er)nam.

B(ea)ti⁴ [2] pacifici, quo(n)iam ip(s)i possidebunt t(er)ram, hujus sacri eloqui grande mist(er)ium attend(e)ntes, discor [3] diam a dyabolica suggestione seminatam inter d(omin)um Kasi-mirum regem Poloni[a]e et nos, ex[4]inspiratione almi pneumatis post[er]gantes temptatorem humanu(m), c(on)cordi[a]e i(n)ivimus unionem. Eaten(us) [5] scire volumus univ(er)sos t(er)ram Rus(s)i[a]e visitare cupientib(us)⁵, quod s(e)c(undu)m jura n(ost)ror(um) pr[a]edecessor(um) cu(m) merci(m)o [6] niis nemine(m) per(t)mescentes Lemburgam secure poterint subintrare. Qui vero ad comma(n)sionem⁶ [7] ibid(e)m venire p(ro)posuerint, h[a]ereditaten liber(a)m concedimus et donamus, p(ro)ut p(ri)stini exacc(i)one(m) nobis [8] annuatam necno(n) alia jura solum sint tribuentes.

Dampna vero post obitum d(omi)ni n(ost)ri felicis [9] me(m)ori[a]e ducis Rus[s]i[a]e quicu(n)q(ue) Lemburgen(ses)⁷ intuleru(n)t, d(u)ntaxat excipimus l(itte)ris in aliis et in istis.

¹ У рукописі разом — fidedignis. Так у **Фойґт**; ² **Гельб.** — proconsuli(bus), у примітці — proconsuli; ³ У рукописі — seu. Так у **Фойґт**; ⁴ **Фойґт, Кун.** — Viri (?); ⁵ **Гельб.** — cupient(e)s; ⁶ У рукописі — comma(n)sionem. Так у **Фойґт, Кун.**; ⁷ **Гельб.** — Lemburgensibus.

In [10] signum aut(em) h(u)jus co(m)p(ro)missionis et ut fides nob(is) pote(ri)t adhiberi, hanc pagina(m) n(ost)ro mu(n)i(mi)ne⁸ jussimus [11] roborare⁹.

Dat(um) in Lemb(urg), anno in p(raese)nti [12].

Переклад

Славним мужам і гідним віри намісникам, радникам, купцям усієї громади в Торуні — Дмитро Дедько, управитель або староста землі Русі, [бажає] постійного здоров'я у Богові.

Пам'ятаючи велику таємницю цього святого вислову: блаженні, які перебувають у мирі, бо їм належатиме земля, ми усунули суперечку, посіяну з намови диявола, між польським королем Казимиром і нами й натхнені животворним духом, подолавши спокусника людського роду, уклали союз згоди. Тому бажаємо, щоб усі, хто хоче їхати в Руську землю, знали, що згідно з правами наших попередників [кожен], нікого не лякаючись, може безпечно приїздити з товаришами до Львова. А тих, хто вирішив приїхати сюди на постійне перебування, звільняємо і даруємо їм вільну спадщину і лише мали б сплачувати річний податок, як то було раніше, а також повинні зважати на інші права. А шкоди, заподіяні львів'янами після смерті нашого володаря, блаженної пам'яті руського князя, беремо тим листом, як і іншими, на себе.

А на доказ обіцяного та щоб було до нас довір'я, ми веліли скріпити цю сторінку нашою печаткою.

Дано у Львові, цього року.

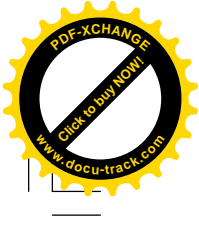
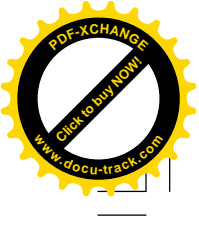
№ 14

Після 1341 р. [Берестя].— Литовський князь Кейстут Гедимінович і його брат, спадкоємець Волинської землі, Любарт Гедимінович дозволяють торунським купцям вільно їздити до Луцька торгувати, дотримуючись шляху через міста Дорогичин, Мельник і Берестя

Документ належить до охоронних актів, є т. зв. глейтом, на основі якого гарантувалася безпека проїзду відповідними шляхами чужоземним купцям. Засвідчує запевнення прав перебування у країні для громадян із

⁸ Кун. — munime; ⁹ Кун. — roborari.

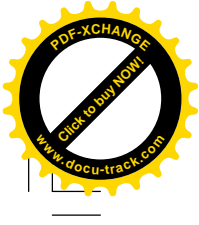
інших територій і є черговим відомим сьогодні цього типу документом для торунців, що вийшов з галицько-волинських земель першої половини XIV ст. (I, № 5). Поява документа відображає відновлення торговельних зв'язків і контактів Волині з прибалтійськими містами після смерті галицько-володимирського князя Юрія Тройденовича. На початку 40-х рр. ці відносини, очевидно, були припинені у зв'язку з вторгненням Польщі у північно-західні регіони князівства. Вони, правдоподібно, відновились і, можливо, навіть стали стабільними лише після того, як з допомогою великого князя литовського Кейстута Любарт заволодів Володимирською, Холмською та Белзькою землями.

Досліджуваний документ є оригінальною пам'яткою, називається експонентом „грамотою“. Писаний на окремому аркуші пергаменту давньоукраїнською мовою, півуставним письмом. На початку тексту вписаний хрисмон у вигляді чотирьох хрестоподібно поставлених крапок і двох під нижньою крапкою дещо зігнутих вертикальних рисок. Текст уміщений на восьми рядках, останній з яких заповнює лише одне слово „**ЗАИМАТИ**“ (Лл. 15).

У дипломатичному значенні документ репрезентує один із різновидів приватного листа. Його структура засвідчує лише дві основні частини формуляра — *вступний протокол* і *власне зміст*. Третьої частини — *закінчення* — немає. Називання власних імен і звань тих, від кого писався документ (*інституляція*), подане у стилі давньоруського приватного документа (пор. початкові клаузули новгородських листів: „**Ѡ Петра грамота**“ (злам XI—XII ст. — Арциховский, № 336); „**Ѡ Авраама поклонание**“ (XIII ст. — Арциховский, Борковский, № 139); „**Ѡ посадника Василья Юрьевича Ѡ посадника Авраама Степановича Ѡ Васильквѣ намѣстника Минны Ондриѣквичѣ Ѡ соцького Ива**“ (XIV ст. — Срезневский. Свед. и заметки., № XXIX). *Інскрипція* має уточнюючий характер „**Ѡ Торунь**“ і конкретно „**къ мѣстичемъ**“.

Власне зміст — друга частина формуляра, розпочинається інформацією про загальні мотиви видачі документа (*аренга*): „**Што иксте просили насъ • абыхомъ васъ пустили до Луцька тѣрговать через Берестие • абы вамъ • не заказали**“. Далі репрезентований текст формулою *промульгації* — оголошенням про здійснення волі експонентів: „**мы хотимъ ради то учинити**“, яка додатково поширена запевненням: „**вамъ не блюдигеса • ничего**“. Останню фразу клаузули можна вважати і початком клаузули *диспозиції*. Зміст *диспозиції* має дещо інструктивний характер щодо переїзду купців, „**коли котори • торговецъ поидеть • торговать ис Торуня**“. Документ без печаток, підписів, що, очевидно, як на це вказують аналогії, може підкреслювати приватний характер акта.

Дата і місце складання документа не включені у текст. І. Срезневський датував документ „після 1341 року“, зауважуючи, що про час появи „цієї грамоти можна сказати лише те, що вона написана після смерті Гедиміна, коли Кейстут став князем вільнюським, тимчасом, як Любарт володарював у Володимирі на Волині“ (Срезневский, с. 191—192). Сказане потребує уточнень — Любарт перебував на галицько-волинських землях ще у 1340 р., а здобув Володимир лише після вигнання польських військ з Волині, очевидно, з допомогою брата Кейстута. Тому і документ писаний від імені двох Гедиміновичів. Датування документа „після 1341 р.“, яке запропонував І. Срезневський, стало традиційним у літературі. Існує також думка, що документ міг з'явитися й після 1366 р., „оскільки відсутня у грамоті згадка про Володимир“, що збігається з втратою його литовськими князями (Розов, с. 1). Але ні текст, ні супровідні історичні відомості не дають вичерпної аргументації для підтвердження цієї гіпотези. Ми приймаємо традиційне датування документа „після 1341 р.“ Щодо місця написання, то можна лише припускати, що ним було місто Берестя, а не Луцьк (Пещак, с. 23). Сугестують це слова документа: „коли котори • торговец поидеть • торговать ис Торуня через Берестие [...] азъ князь Кестутъ • не велю ихъ занимати“.

Автентичність документа не викликає застережень. Це засвідчує критика зовнішніх і внутрішніх його ознак. Відомий в одному дипломатичному виді та одній редакції тексту.

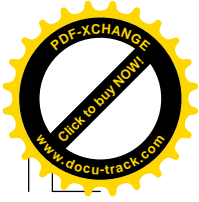
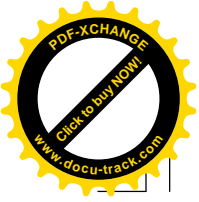
Документ зберігся в оригіналі та п'ятьох списках.

Оригінал: Кенігсберзький державний архів (Staatsarchiv. Königsberg), N 290 (XIX — перші десятиліття XX ст.), від 1944 р. — Державний архів у м. Геттінгені (Staatliches Archivlager. Göttingen) у Нижній Саксонії; сьогодні — Таємний державний архів пруської спадщини у Берліні (GSPK. Berlin), 81, N 2.

Оси. списки: 1. (Срез.). Список І. Срезневського. Створений перед 1863 р. (Арх. РАН. С-П., отд. рук., ф. 216, оп. 1, № 39, л. 47). Давньоукр. мова. В основу списку покладений факсимільний відбиток з оригіналу, пересланий досліднику В. Ганкою (Срезневский. Снимки., 1866, № 39; 1898, № 38). Список став підставою для двох часткових публікацій тексту (див. далі). Правопис їх осучаснений: замість **ѡ** подане **Ѡ**, замість **ѣ** — **е**. Власні назви пишуться з великої літери.

2. (Смир.). Список О. Смирнова. Створений близько 1882 р. Рукопис не відомий. Реконструється на підставі публікації у „Збірнику давньоруських пам'яток“ (Смирнов, с. 57). Давньоукр. мова. Правопис осучаснений. В основу покладений список **Срез.**

3. (Куи.). Список А. Куника. Див. I, № 4. **Куи.** Текст: Куник, с. 156—157. Давньоукр. мова. Правопис графем осучаснений: **є** замінено на **е**, **л** на **я**, **ш** на **о**, не позначені виносні літери, а також впроваджене написання власних назв з великих букв тощо. Текст скорочений. В основу списку покладено опублікований список **Срез.**

4. (Крим.). Список А. Кримського. Виготовлений перед 1908 р. і реконструюється на підставі публікації в „Українській граматиці“ (Крымский, т. I, вып. 2, с. 532). Давньоукр. мова. При переданні тексту давнє **л** замінено на **я**, **ш** на **о** („отъ“). В основу списку покладено факсимільний відбиток оригіналу. Див. **Срез.**

5. (Роз.). Список В. Розова. Складений перед 1917 р. Текст документа відтворюється на підставі публікації „Українські грамоти“ (Розов, с. 1). Давньоукр. мова. Основою списку послужила публікація факсимільного відбитка оригіналу. Див. **Срез.** Публікацію документа супроводжує текстологічна критика.

7. (Кравч., Яков.). Список В. Кравченка та Н. Яковенко. Створений перед 1990 р. Лат. мова. В основу списку покладено факсиміле оригіналу. Текст осучаснений — усі графеми **є** замінено на **е**, виносні букви введені в рядок без окремого позначення (крім клаузули *інституляції*), хоч у переданні окремих букв, наприклад, **л** простежуються намагання дотримуватися правопису оригіналу (Торгівля на Україні., с. 19).

Опубл.: Срезневский, 1863, с. 92 (част. публ.); Срезневский, 1882, с. 151 (част. публ.); Срезневский. Снимки., 1866, № 39; 1898, № 38 (факсиміле); Смирнов, с. 57, № 54; Куник, с. 156—157, № 12 (част. публ.); Крымский, т. I, вып. 2, с. 532; Розов, с. 1—2, № 1; Preussisches Urkundenbuch., Bd. III, S. 360, N 537; Пещак, с. 23—24, № 8 (текст і факсиміле); Торгівля на Україні., с. 19, № 4.

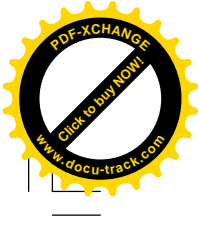
Текст

Публікується на основі факсимільного відбитка оригіналу. Різниця тексту подано за списками **Срез.**, **Смир.**, **Крим.** і **Роз.**

† **Ѡ**¹ кнѧзѧ² • **Ѡ**¹ Кестѣтѧ³ • и **Ѡ**¹ кнѧзѧ **Ѡ** Либорта⁴ • ꙗ Торѣнь
к мѣстычѣмъ • [1]

¹ **Крим.** — от[ъ]; ² **Срез.**, **Смир.**, **Крим.** — тут і далі літера **л** передається через **я**; ³ **Срез.**, **Смир.**, **Крим.** — тут і далі літера **є** передається через **е**; ⁴ Літера **н** нагадує **н**.

Што іксте просили насъ • абыхомъ⁵ васъ пустили до Лучцька
търговатъ⁶ • через Берестие • абы⁷ вамъ • [2] не закажали⁸ • мы
хочемъ ради то учинити • вамъ не блюдитеса • ничего • [3] поидете⁹ •
а коли¹⁰ которыи • торговецъ поидеть • торговатъ ис Торѹна [4]
через Берестие до Лучьска без печали бѹдте • а кто поидеть съ
се[5]ю грамотою • через Дорогычинъ • че[ре]съ Мелникъ¹¹ • и черес
Берестие • до [6] Лучьска • торговатъ • ис Торѹна • азъ¹² князь
Кестѹти¹³ • не велю ихъ • [7] занмати • [8]

---

⁵ Срез., Смир. — а быхомъ; ⁶ Слова „до лучцька търговатъ“ — написані тією ж рукою над рядком; ⁷ Смир. — а бы; ⁸ Літера л вилиняла, залишилася верхня частина; Крим. — заказати, Смир. — закажа и; ⁹ Смир. — поидете; ¹⁰ Смир. — аколи; ¹¹ В оригіналі — чесь мелникъ; Роз. — чесь мелникъ; ¹² Літера з вилиняла, майже не прочитується; ¹³ Срез. — Кестѹтеі.

